

АРТУР КЛАРК

2061

ТРЕТЯ ОДІССЕЯ

Arthur C. Clarke

2061: Odyssey Three

a novel

Артур Кларк

2061: Третя одіссея

роман

УДК 821.111
К47

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Clarke A. C. 2061: Odyssey Three : A Novel / Arthur C. Clarke. —
New York : Del Rey, 1989. — 272 p.

Переклад з англійської *Шандора Нодя*

Дизайнер обкладинки *Петро Вихорь*

ISBN 978-617-12-8462-3 (PDF)
ISBN 978-0-345-35879-0 (англ.)

© Serendib BV, 1987
© DepositPhotos.com / Iurii,
rfphoto, обкладинка, 2021
© Hemiro Ltd, видання укра-
їнською мовою, 2021
© Книжковий Клуб «Клуб
Сімейного Дозвілля», пе-
реклад і художнє оформ-
лення, 2021

*Присвячується пам'яті Джуді-Лінн дель Рей —
редакторки від Бога, що поставила на цю книжку
і свої пару монет, але так і не встигла дізнатися,
чи воно було того варте*

Від автора

Як «2010: Друга одіссея» не була безпосереднім продовженням книжки «2001: Космічна одіссея», так і книжка, яку ви читаете тепер, не пряме продовження «2010-ї». Усі три слід розглядати як варіації на одну й ту саму тему, де з твору у твір діють одні й ті ж персонажі в доволі подібних ситуаціях, однак обставини щоразу інші.

Події, що трапилися відтоді, як 1964 року (за п'ять років до того, як люди висадилися на Місяць!) Стенлі Кубрик запропонував спробувати нам зняти «шикарне епічне науково-фантастичне кіно», унеможливили зробити сюжетну лінію спільною для всіх трьох книжок, бо в пізніших розповідях згадуються відкриття і події, які під час написання попередніх книжок іще не відбувалися та навіть не передбачалися. «Двітисячідесятка» стала можливою завдяки блискуче-успішним прольотам у 1979 році обох космічних зондів «Вояжер» повз Юпітер, і я не збирався повертатися до цієї теми, поки не стануть відомі результати польоту ще амбіційнішої місії автоматичного космічного апарата «Галілео».

«Галілео» мав скинути в атмосферу Юпітера дослідний зонд, а крім того, провести майже два роки на орбіті навколо нього, дослідивши всі основні супутники цієї планети. Апарат мали запустити з космічного човника у травні 1986 року, а досягнути пункту свого призначення той мав до грудня 1988-го. Тож десь уже

році у 1990-му я сподівався скористатися потоком нової інформації про Юпітер і його супутники...

Та, на жаль, трагедія із «Челленджером»¹ відмінила цей сценарій, і «Галілео», що, замість мандрувати в космосі², у цей момент перебуває в чистому та сухому приміщенні Лабораторії реактивного руху³, мусить тепер шукати собі іншу ракету-носій. Йому таки пощастить, якщо він прибуде до Юпітера, відставши від графіка лише років на сім.

Тож я вирішив далі не чекати.

*Коломбо, Шрі-Ланка,
квітень 1987 р.*

¹ Політ космічного човника (шатла) «Челленджер» 28 січня 1986-го закінчився катастрофою на 73-й секунд після запуску. (*Тут і далі прим. перекл.*)

² Цю книжку написано в 1987 році, а «Галілео» все-таки вирушив був у свою подорож у 1989-му, і вона тривала до 2003-го.

³ *The Jet Propulsion Laboratory* (англ.) — Лабораторія реактивного руху, науково-дослідний центр НАСА.

Частина I

ЧАРІВНА ГОРА

Розділ 1. Роки, що спинили свій біг

— Як на сімдесятирічного чоловіка, ви в надзвичайно гарній формі, — зауважив доктор Глазунов, відірвавши погляд від останнього видруку від «Медкому», медичної служби армії США. — Я не дав би вам більше ніж шістдесят п'ять.

— Радий це чути, Олегу. Тим більше що мені сто три — як вам чудово відомо.

— Ну от, ізнову ті самі гості в ту саму хату! Можна подумати, що ви ніколи не читали книжки професорки Руденко.

— Старенька люба Катерина! Ми ж планували погуляти разом на її сотий день народження. Мені було дуже шкода, що вона не дожила до цього — ось що буває, коли надто багато часу проводиш на Землі.

— Звучить досить іронічно, бо саме вона і створила той знаменитий слоган «Тяжіння несе старіння».

Доктор Гейвуд Флойд задумливо споглядав мінливу панораму тієї прекрасної планети, яка була лише за якихось шість тисяч кілометрів від них і на яку йому ніколи вже не судилося ступити знову. А найіронічнішим

у цьому було те, що, завдяки одному найбезглуздішому в його житті нещасному випадку, він усе ще мав відмінне здоров'я, тоді як практично всі його старі друзі вже були давно мертві.

Якраз минув тиждень після його повернення на Землю, коли, попри всю свою обережність та глибоку переконаність, що нічого такого з ним ніколи не може трапитись узагалі, він з відкритого балкона третього поверху вийшов не в той бік. (Звісно, він тоді встиг трохи «відсвяткувати», але мав на це право, бо став героєм у тому новому світі, куди повернувся був «Леонов».) Численні переломи призвели до ускладнень, з якими можна було впоратися як слід лише в космічній лікарні імені Пастера.

Це було 2015-го. А тепер — він ніяк не міг повірити в це, але на стіні висів календар — ішов 2061-й.

Сила тяжіння в цій лікарні, яка становила лише одну шосту від земної, не тільки уповільнила біологічний годинник Гейвуда Флойда, але й засвідчила те, що двічі за його життя фактично він ішов у протилежному напрямку. Хоча дехто з авторитетних фахівців і заперечував це, та серед широкого загалу тепер вважалося, що гібернація, тривала сплячка, робила щось більше, ніж просто зупиняла процес старіння: вона стимулювала омолодження. І Флойд дійсно-таки дещо помолодшав під час своєї подорожі до Юпітера й назад.

— То ви справді вважаєте, що мені цілком безпечно туди летіти?

— Ніщо в нашому Всесвіті не безпечне цілком, містере Гейвуде. Усе, що я можу сказати, це те, що фізіологічних протипоказань ви не маєте. Зрештою, на борту

«Юніверсу»¹ все навколо вас буде майже таке, як і тут. Можливо, й не все там відповідає стандартам... е-е... того першокласного медичного обслуговування, до якого ви звикли в «Пастері», але доктор Магіндран досвідчений спеціаліст. І якщо виникне якась проблема, з якою йому не вдасться впоратися, то він переведе вас ізнов у стан гібернації і, так би мовити, «післяплатою» відправить назад до нас.

Це був саме той вердикт, на який Флойд і сподівався. Однак його радість дещо затьмарювало відчуття смутку, бо це ж йому доведеться на багато тижнів залишити місце, яке на майже пів століття стало для нього рідною домівкою, а також своїх нових друзів, які з'явилися тут у нього за останні роки. І хоча «Юніверс» — розкішний космічний лайнер проти простенького «Леонова» (що як один з головних експонатів музею Лагранжа «висить» тепер собі на місці високо над «темним» боком Місяця²), та все-таки в будь-якій тривалій космічній подорожі завжди є певний елемент ризику. Особливо якщо така подорож стосується дослідницької роботи, до якої Гейвуд саме й мав намір узятися.

А втім, це, мабуть, було саме те, чого він прагнув навіть у свої сто три (або ж, згідно зі складними геріатричними розрахунками покійної професорки Катерини Руденко, у сповнені моці та бадьорості його шістдесят п'ять). Протягом останнього десятиліття він відчував дедалі більший неспокій та якесь незрозуміле невдоволення життям, що виявилось для нього занадто комфортним та організованим.

¹ «Юніверс» — англ. *Universe*, укр. Всесвіт.

² «Темний» бік Місяця — бік супутника нашої планети, що завжди відвернутий від Землі.

Однак, попри всі захопливі проекти, утілення яких у життя відбувалося в цей час по всій Сонячній системі, — відродження Марса, створення бази на Меркурії, озеленення Ганімеда, — він так досі й не вибрав собі до душі справи, яка могла б по-справжньому його зацікавити і в яку він міг би вкласти свою доволі ще потужну енергію. Років за двісті з гаком до цього, у ХІХ столітті, один із перших поетів доби Науково-технічної революції, промовляючи вустами Одиссея-Улісса, доволі точно описав те, що відчував тепер Флойд:

...Кількох життів
на це б не стало, а моє кінця
вже добігає; але кожна мить,
яку ще не забрала Вічна Тиш,
несе нове щось; підло то було —
три літа аж ховати тут себе
і дух свій, спраглий за Знанням іти
(як за зорею, в небі що летить)
за край уяви та за світу край.

«Три літа», аякже! Насправді їх минуло вже аж понад сорок, Уліссові було б за нього соромно. Але останні рядки цього вірша, які Флойд знав дуже добре, для опису його становища підходили ще краще:

Можливо, хвилі змиють нас за борт
та й віднесуть на Райські Острови,
де знов зустрінем Ахіллеса ми.
І хоч нас перемоги й втрати ждуть,
і хоч не та вже сила у руках —
та сила духу ще міцна в серцях,
що Час і Фатум виснажили геть;
та наша сила волі каже нам:
борись, шукай, знайди й не відступай!¹

¹ Ці рядки, як і попередні, — уривки з вірша Алфріда Теннісона «Улісс» (*Ulysses*).

«Шукай, знайди...» Ну що ж, тепер він знав, *що* збирається шукати та знайти, бо точно розумів, де саме це буде. І якщо не станеться якогось катастрофічного форс-мажору, то ніщо інше не завадить йому зробити це.

Досі він не ставив перед собою такої мети свідомо й навіть тепер не зовсім тямив, чому вона так раптово заволоділа його розумом. Завжди був упевнений, що застрахований від цієї лихоманки, якою знову заразилось усе людство — уже вдруге на його пам'яті! — та, схоже, він помилявся. Або могло так статися, що *то* несподіване запрошення приєднатися до списку обраних і стати одним із почесних гостей на борту «Юніверсу» розпалило в ньому таку уяву та пробудило такий ентузіазм, на які Флойд від себе навіть не сподівався.

А могло бути й іще одне пояснення. По всіх цих довгих роках він і досі пам'ятав, яким глибоким розчаруванням для широкої громадськості виявилася тоді ота зустріч 1985—1986 років. І ось тепер з'явився шанс, останній для нього та перший для людства, влаштувати нову зустріч як слід, не давши більше жодному розчаруванню жодного шансу.

Ще у XX столітті космічні об'єкти можливо було досліджувати лише за допомогою прольотів повз них спеціальних дослідних зондів. Цього ж разу відбудеться справжня посадка — така ж новаторська по-своєму, як і перші кроки Армстронга та Олдріна поверхнею Місяця у 1969-му.

І доктор Гейвуд Флойд, ветеран місії на Юпітер 2010—2015 років, у своїй уяві полинув у відкритий космос, назустріч тій примарній гості, що знову поверталася до них із глибин Усесвіту, секунда за секундою набираючи швидкість, готуючись пройти навколо Сонця.

А між орбітами Землі та Венери ця найвідоміша з усіх комет має зустрітися з іще не до кінця укомплектованим космічним лайнером «Юніверс» під час найпершого його польоту.

Де саме мало статися це рандеву, ще не визначено, але Гейвуд Флойд своє рішення вже ухвалив.

— Ну що ж, комето Галлея, я йду... — прошепотів він.

Розділ 2. Перше спостереження

Це неправда, що для того, щоб гідно оцінити істинну велич усипаних зірками небес, треба покинути Землю. Навіть у відкритому космосі зоряне небо має вигляд аж ніяк не чарівніший, ніж коли зовсім безхмарної ночі дивитися на нього десь із високої гори, далеко від будь-якого джерела штучного освітлення. Утім, навіть попри те, що за межами земної атмосфери зірки світять яскравіше, людське око не в змозі реально відчутися цю різницю, і жодне оглядове віконце чи ілюмінатор не дозволять вам насолодитися таким приголомшливим видовищем, яке ви зможете спостерегти, коли лише одним-однісіньким поглядом охопите за раз аж половину небесної сфери.

Однак Гейвуд Флойд був цілком задоволений і *тим* зоряним краєвидом, який відкривався з ілюмінатора його каюти, а особливо в ті моменти, коли житлова зона опинялася на тіньовому боці космічної лікарні, що не тільки рухалася навколоземною орбітою, а й без упину дуже-дуже повільно оберталася довкруг власної осі. І тоді в прямокутній рамці ілюмінатора не було зазвичай нічого, крім зірок, планет і туманностей. А іноді, засліплюючи собою все інше, там яскраво палало незмигнє око Люцифера, нововиниклого суперника Сонця.

Зазвичай хвилин за десять до настання такої штучної ночі Флойд повністю вимикав у себе в каюті все освітлення — і навіть отой сигнально-аварійний червоний вогник, — щоб заздалегідь цілком адаптуватися до темряви. І хоча, як на космічного інженера, дещо запізно у своєму житті він пізнав був насолоду від спостереження за зірками простим оком, зате тепер умів миттю розпізнавати практично будь-яке сузір'я, навіть побачивши мигцем лише якусь його маленьку частинку.

У травні, коли комета мала якраз перетинати орбіту Марса в бік Сонця, мало не кожної «ночі» Флойд шукав її на «зоряних картах» свого ілюмінатора. І хоча її було б легко помітити, скажімо, у якийсь хороший бінокль, та Флойд уперто відмовлявся скористатися чимось подібним: для нього це була така собі маленька гра, мета якої полягала в тому, щоб перевірити, як добре його старі очі зможуть упоратись із цим завданням. Нехай там двоє якихось астрономів із Мауна-Кеа¹ і стверджували, що спостерігали вже комету візуально, та їм ніхто не вірив, а до подібних заяв з боку інших постійних мешканців «Пастера» Флойд ставився ще скептичніше.

Але сьогодні вночі, згідно з розрахунками, яскравість її мала вже зрости до шостої зоряної величини, а отже, можливо, йому пощастить нарешті ту комету побачити. Він провів подумки лінію від Гамми до Епсилона та почав пильно вдивлятись у вершину уявного рівностороннього трикутника, основою для якого ця лінія і стала, — так, наче одним тільки зусиллям волі от-от прониже своїм зором усю Сонячну систему наскрізь.

¹ Мауна-Кеа (англ. *Mauna Kea*) — неактивний вулкан на Гавайях, США, на вершині якого міститься одна з найкращих у світі обсерваторій.

І ось вона! Така ж сама, якою він уперше був побачив її сімдесят шість років тому: малопомітна, але добре впізнавана. Якби не знав точно, куди треба дивитися, то навіть і не помітив би її чи сприйняв би за якусь віддалену туманність.

Для голого ока вона здавалася лише крихітною, ідеально круглою туманною цяточкою, і хоч як би він напружував зір, але так і не побачив нічого схожого на хвіст. Утім маленька флотилія космічних зондів, яка багато місяців супроводжувала комету, вже зафіксувала перші викиди пилу та газу, що невдовзі утворять на тлі зірок яскравий плюмаж, спрямований якраз у протилежний бік від свого творця, Сонця.

І ось, коли комета зайшла у внутрішню частину Сонячної системи¹, Гейвуд Флорйд, як і всі інші, звернувши увагу, як трансформувалося її холодне, темне — ні, скоріше навіть чорне, — ядро. Після сімдесяти років перебування в «космічному морозильнику» складна заledenіла суміш води, аміаку та інших речовин почала танути й кипіти. Летюча гора, за формою — та розміром — приблизно з острів Мангеттен, робила повний оберт на невидимому космічному рожні за п'ятдесят три години; тепло Сонця проникало всередину крізь ізолювальний льодовий наст, і назовні під тиском виривалися пароподібні гази, роблячи комету Галлея схожою на дірявий паровий котел. Струмені водяної пари, змішані з пилом та відьомським варивом з органічних сполук, виривалися з пів десятка маленьких кратерів, найбільший з яких — завбільшки десь із футбольне поле — регулярно починав вивергатися

¹ Частина Сонячної системи між Сонцем та Юпітером.

щоразу десь години за дві після настання «світанку» на кометі (тобто в той час, коли той кратер починало освітлювати Сонце). Тоді він мав вигляд точнісінько такий самий, як той знаменитий гейзер на Землі, у Єллоустонському національному парку в США, тож його швидко охрестили так само — «Старим Служакою».

Флойд уже уявляв собі, як стоїть на обідку того кратера, чекаючи, поки Сонце «зійде» над темним покрученим краєвидом, добре відомим йому із зображень, отриманих від космічних зондів. Щоправда, у контракті нічого не йшлося про те, чи дозволять пасажирам, на відміну від екіпажу та наукового персоналу, виходити з корабля, коли той пристане до поверхні комети.

Та, з іншого боку, там навіть найдрібнішим шрифтом ніде не сказано й про заборону робити це. «Їм доведеться добряче постаратися, щоб мене зупинити, — подумав Гейвуд Флойд. — Я впевнений, що пречудово впораюся зі скафандром. А якщо ні, то...»

І тут він пригадав цитату одного з відвідувачів Тадж-Магалу, що якось зазначив: «За мить таку не жалко і померти». Флойд, безперечно, сказав би так само й про комету Галлея.

Розділ 3. Повернення

Навіть якщо не брати до уваги той, згаданий уже, нещасний випадок, то для Флойда повернення на Землю і само з себе було дуже непросте.

Перше потрясіння він відчув уже невдовзі по пробудженні, коли після тривалого сну його привела до тями доктор Руденко. Обіч неї якось невпевнено м'явся Волтер Кернов, і тоді Флойд, навіть перебуваючи

в напівсвідомому стані, зрозумів, що тут щось не те: їхня радість від його пробудження була аж надто перебільшена і, попри їхні зусилля, не змогла приховати певного напруження. І лише аж по тому, як він повністю одужав, вони повідомили його, що доктор Чандра вже не з ними.

Десь за Марсом, так непомітно, що навіть сенсори не змогли визначити точний час, він просто перестав жити. Його тіло, залишене дрейфувати у відкритому космосі, за інерцією довго ще продовжувало вперто триматися орбіти «Леонова», поки не було нарешті притягнуте Сонцем та поглинуте його протуберанцями.

Причину смерті точно не встановили, але Макс Брайловський висловив здогад, який, хоч як би це не науково тоді пролунало, не спробувала спростувати навіть головний корабельний лікар Катерина Руденко.

— Він не зміг жити без Еала, — промовив тоді Брайловський.

А на додачу виклав своє міркування і Волтер Кернов:

— Цікаво, як сприйме це Еал? — запитав він. — Бо щось там іззовні, без сумніву, перехоплює всі наші радіоперемови. І рано чи пізно він дізнається.

А тепер і Кернова не стало — як і всіх інших, окрім маленької Жені. Він не бачив її двадцять років, але акурат на кожне Різдво отримував від неї вітальну поштівку. Остання з них і досі була приколата в нього над столом. На ній зображено навантажену подарунками кінну трійку, яка щодуху мчить крізь сніги російської зими, а за нею спостерігали кілька вкрай голодних на вигляд вовків.

Сорок п'ять років! А іноді здавалося, що лише вчора «Леонов» повернувся на земну орбіту, до рідної планети, де весь рід людський вітав його команду оплесками. Але

ті оплески, хоч і сповнені пошани, були якісь навдивовижу стримані, позбавлені справжнього ентузіазму. У загальному підсумку ота їхня місія на Юпітер виявилась украй успішною; вона відкрила скриньку Пандори, повний уміст якої ще не досліджено.

Коли на Місяці, у кратері Тихо Браге, відкопали той Чорний Моноліт, відомий тепер як Магнітна Аномалія Тихо Один (МАТ-1), про його існування знала тільки жменька людей. І тільки після злочасної подорожі «Діскавері» до Юпітера весь світ дізнався, що, виявляється, десь чотири мільйони років тому в нашій Сонячній системі побувала одна позаземна цивілізація та залишила тут свою візитну картку. Ця новина стала одкровенням, але не сюрпризом: чогось подібного земляни чекали вже давно.

І все те відбулося ще задовго до появи роду людського.

І хоча «Діскавері» й спіткала якась незбагненна аварія на навколоюпітеріанській орбіті, та конкретних доказів того, що причиною її стало щось інше, а не несправність космічного корабля, не було. Попри те що теоретично МАТ-1 і мала для людей надзвичайно важливе значення, та на практиці людство на той час усе ще залишалося самотнім у Всесвіті.

Однак нині це вже не відповідало дійсності. Нині людству стало відомо, що лише за якихось кілька світлових хвилин від нього — а в масштабах космосу це наче на відстані кинутого камінчика — існує одна позаземна цивілізація, яка на власне бажання і з метою, зрозумілою тільки їй, здатна створити зорю і знищити цілу планету, у тисячу разів більшу за Землю. А ще зловіснішим виявилось те, як ота цивілізація продемонструвала, що знає про існування людства, коли за мить до того, як на

навколоюпітеріанській орбіті вогняним народженням Люцифера знищено «Діскавері», вона надіслала з борту того корабля повідомлення землянам:

УСІ ЦІ СВІТИ ВАШІ, ОКРІМ ЄВРОПИ¹.
НЕ НАМАГАЙТЕСЯ ВИСАДИТИСЯ ТАМ.

Тоді та яскрава нова зірка, яка прогнала ніч, за винятком кількох місяців на рік, коли вона опинялася за Сонцем, принесла людству і надію, і страх. Страх — тому що те Невідоме, особливо коли воно, як виявилось, було таке всемогутнє, просто не могло б не викликати такого первісного почуття. А надію — через трансформацію, яку воно викликало в глобальній політиці.

У ті часи нерідко подейкували: єдине, що дійсно зможе коли-небудь об'єднати людство, це загроза з космосу. Чи був загрозою Люцифер, ніхто не знав, але, безумовно, він став для людства викликом, випробуванням. І цього, як з'ясувалося, для об'єднання було досить.

Гейвуд Флойд стежив за тими геополітичними змінами зі свого вигідно розташованого спостережного пункту в «Пастері», але без особливого інтересу, наче був просто стороннім спостерігачем. Спершу він зовсім не збирався на віки вічні залишатись у космосі та нетерпляче чекав, коли повністю одужає. Однак, на диво його розгубленим і неприємно враженим лікарям, лікування забрало невинувато тривалий час.

Пізніше, озираючись у минуле з висоти спокійно прожитих років, Флойд нарешті зрозумів, чому його кістки так не хотіли зростатися. Він просто не прагнув

¹ Європа — тут один із супутників Юпітера.

повертатися на Землю: для нього там, унизу, на тій сліпучій синьо-білій земній кулі, яка затуляла собою повністю небо перед ним, усе стало чужим. Бували навіть моменти, коли він, здавалося, починав добре розуміти, чому Чандра втратив бажання жити.

Те, що колись Флойд не полетів був зі своєю першою дружиною разом до Європи, було чистісінькою випадковістю. Тепер же Меріон залилася десь у минулому, яке наче вже й не зовсім його власне минуле, і дві їхні спільні доньки стали для нього просто милими сторонніми людьми, що давно вже мають власні родини.

Але Кєролайн він утратив із власної вини, хоча, правду кажучи, у тій ситуації у нього й не було реального вибору. Вона так і не зрозуміла (та й чи зрозумів це посправжньому він сам?), задля чого він залишив тоді їхнє, яке вони створили разом, прекрасне сімейне гніздечко, сімейне вогнище, щоб на багато років стати добровільним вигнанцем у крижаних обширах космосу, десь далеко від Сонця.

І хоч іще до того, як місія була наполовину виконана, він знав уже, що Кєролайн не чекатиме, та все одно відчайдушно сподівався, що хоча б Кріс йому пробачить. Але навіть у такій маленькій радості йому відмовлено: його син занадто довго був без батька. До того часу, коли Флойд повернувся, Кріс уже знайшов собі іншого батька — у тому чоловікові, що посів його, Флойда, місце в житті Кєролайн. Відчуження виявилось повним; Флойд навіть думав, що ніколи не переживе цього, та, звісно, пережив — певною мірою.

Його тіло підступно змовилося з його ж таки підсвідомими бажаннями. Отож, коли нарешті після затяжного видужування в «Пастері» Флойд був повернувся на

Землю, у нього відразу ж з'явилися *такі* тривожні симптоми, зокрема щось підозріло схоже на некроз кісток, що його негайно повернули на орбіту. І там, на борту тієї космічної лікарні, що, як завжди, без поспіху курсувала собі навколо Землі, якщо не рахувати кількох екскурсій на Місяць, він увесь час і залишався відтоді, повністю пристосувавшись до життя при гравітації від нуля до однієї шостої проти земної.

Він не був відлюдником — аж ніяк. Навіть під час лікування постійно надиктовував свої звіти, свідчив перед нескінченними комісіями та давав інтерв'ю представникам медій. Він був людиною дуже знаменитою, і його вельми задовольняла така ситуація — поки вона тривала. Це допомагало йому гоїти душевні рани. Перші десять років — від 2020-го по 2030-й — промайнули, здавалося, так швидко й непомітно, що тепер йому важко було згадати про них щось конкретне. Ну, траплялися там щодня якісь кризи, скандали, злочини, катастрофи, особливо запам'ятався Великий Каліфорнійський землетрус, за наслідками якого Флойд, наче загипнотизований, із жахом спостерігав на екранах станційних моніторів. Тоді за максимального збільшення та сприятливих погодних умов на них було видно навіть окремі людські постаті. Але з тих «божественно-небесних висот», де перебував Флойд, неможливо було відчувати по-справжньому те, що відчували в ту мить оті живі цяточки на екрані, що поспіхом тікали з охоплених полум'ям міст. *Усю* глибину істинного жахиття того, що тоді відбувалося, могли розкрити лише камери, розташовані безпосередньо на поверхні Землі.

Протягом усього того десятиріччя (хоча результати цього стали очевидними не відразу) політичні текто-

нічні плити рухалися своїм курсом так само невідворотно, як і геологічні, — щоправда, у протилежному напрямку, ніби для політики час побіг назад. Інакше кажучи, ще на початку часів на Землі був єдиний суперконтинент Пангея, який за еони існування планети розколовся був на частини, а от людська цивілізація навпаки: тепер її незліченні й колись роз'єднані племена та народи стали зливатися в одне ціле, а споконвічні мовні та культурні відмінності між ними почали згладжуватися.

Поява Люцифера лише прискорила цей процес об'єднання, що розпочався багато десятиків років тому, з настанням ери реактивного транспорту, який спричинив був справжній вибух усесвітнього туризму. І майже водночас (і це, звісно ж, не було випадковим збігом обставин) супутники та оптоволоконні системи звершили справжню революцію в засобах зв'язку. А з історичним скасуванням високої плати за міжміські та міжнародні телефонні розмови 31 грудня 2000 року, коли кожен такий телефонний дзвінок став оплачуватися за значно нижчим — місцевим — тарифом, уже весь рід людський зустрічав нове тисячоліття як одна величезна сім'я, де всі без упину знай собі теревенять одне з одним.

Як і в значній більшості сімей, у цій також не все й не завжди відбувалося тихо та мирно, але суперечки між окремими її членами вже не загрожували існуванню всієї планети. У другій, тобто останній, ядерній війні атомних бомб використали не більше, ніж у першій: так само дві. І хоча в кілотоннах їхня потужність була куди більша, однак жертв виявилось куди менше, бо обидві бомби скинули на нафтові устави в малонаселених районах. І тоді відразу ж Велика Трійка

супердержав — Китай, США та СРСР¹ — відреагувала з гідною схвалення швидкістю та мудрістю, ізолювавши зону бойових дій до часу, поки ті браві бійці, що вижили після бомбардування, не охололи та не прийшли до тями.

До 2020 року масштабний збройний конфлікт між великими державами став так само немислимим, як і війна між Канадою та США в минулому столітті. Це не було пов'язане ні з якимось надзвичайним покращенням людської природи, ні взагалі з будь-яким іншим чинником, окрім того, що нормальні люди просто ставили життя вище за смерть. Більшість соціальних механізмів і структур, призначенням яких було збереження миру, зазвичай ніхто навмисне навіть не створював, і, перш ніж політики починали розуміти, що сталося, виявлялося, що ті механізми перебували саме там, де треба, і працювали як слід...

Щодо громадського руху «заручників миру», то його створили і не державні діячі, і не ідеалісти всіляких мас-тей; і сама його назва з'явилась аж після того, як хтось звернув увагу, що, виявляється, у будь-який окремо взятий момент у Сполучених Штатах постійно перебуває близько ста тисяч російських туристів, а в Радянському Союзі — з пів мільйона американців, більшість із яких традиційно зайняті своєю улюбленою справою, тобто висловлюванням скарг на роботу громадських убиралень. А найбільшої уваги, ймовірно, заслуговувало те, що обидві ці групи завжди містили в собі непропорційно велику кількість украй важливих осіб: синів і дочок багатіїв, знаменитостей та вагомих політиків.

¹ Цю книжку написано 1987 року, до того як СРСР зник з політичної карти світу.

Тож навіть якби хтось цього й забажав, то спланувати широкомасштабну війну було вже неможливо. А тут іще й Епоха Прозорості настала в 1990-х роках, коли заповзятливі медії стали запускати фотосупутники, фотоапаратура на яких мала роздільну здатність, не гіршу за ту, що була на апаратурі, яку протягом трьох десятиліть перед цим мали в розпорядженні лише військові. Пентагон і Кремль були розлючені, але не могли вже протистояти таким інформаційним агентствам, як Ройтерз та Асошіейтед Пресс, а також недремним камерам Орбітал Н'юз Сервіс, які працювали двадцять чотири години на добу.

Отже, до 2060 року світ, хоч остаточно ще й не позбувся зброї масового знищення, але фактично вже втихомирився, а останні на Землі п'ятдесят ядерних зарядів були під міжнародним контролем. Коли ж першим планетарним президентом обрали одного досить популярного монарха, Едварда VIII, то, як це не дивно, тоді з цим рішенням не погодився лише з десяток держав. Вони відрізнялись одна від одної розмірами та своїм авторитетом на міжнародній арені: від, як завжди, уперто нейтральної Швейцарії (що, утім, не завадило її ресторанам і готелям приймати представників нової планетарної адміністрації з розпростертими обіймами) до ще фанатичніше незалежних Фолклендських островів, які тепер чинили шалений опір будь-яким спробам роздратованих британців та аргентинців не дуже чесним способом підсунути їх одні одним.

Ліквідація величезної та цілковито паразитарної індустрії озброєнь дала безпрецедентний поштовх для розвитку світової економіки (хоча в окремих випадках наслідки були руйнівні). Украв важливі сировинні

ресурси та блискучі інженерні таланти не зникали тепер у якійсь віртуальній «чорній дірі», як і не застосовувалися більше у створенні засобів нищення, що було ще гірше. Натомість тепер їх можна було використати, щоб дати, нарешті, лад тому, що століттями було занедбане й зазнавало руйнівного впливу гонитви озброєнь, для перебудови цього світу.

І для побудови нових. Фактично людство знайшло собі, врешті-решт, і «рівнозначний моральний замітник війни», і гідне випробування, здатне відтягнути на себе мало не всю надлишково-гіперактивну енергію роду людського, до того ж ще й протягом такої кількості майбутніх тисячоліть, про яку ніхто не наважився б і мріяти.

Розділ 4. Магнат

Вільяма Цунга, коли той народився, назвали «найдорожчою дитиною у світі»; та він утримував цей титул всього-на-всього два роки, перш ніж той перейшов до його молодшої сестри. Вона й досі володіла цим званням, яке тепер, коли закони про сім'ю були скасовані, вже ніхто й ніколи не зможе оскаржити.

Їхній батько, легендарний сер Лоренс, народився, коли Китай відновив суворе правило: «одна дитина — одна сім'я», і завдяки цьому його покоління сповна забезпечило психологів та соціологів матеріалом для нескінченних досліджень цієї теми. Жити, не маючи ні братів, ні сестер — а часто ні дядьків, ні тіток, — це було щось унікальне в людській історії. Мабуть, уже неможливо буде встановити, чи була в тому заслуга життєздатності роду людського, чи пальму першості слід віддати моделі «великої сім'ї» по-китайськи, фактом залишилося

те, що діти того дивного часу були максимально позбавлені глибоких душевних ран; щоправда, вони, безумовно, не були аж зовсім невразливі, і тому сер Лоренс зробив усе можливе, аби його дітлахи не відчували тієї самотності, яку пережив він сам у свої дитячі роки.

Коли у 2022 році народилася його друга дитина, процедура видачі дозволів на малюків перетворилась уже на закон. Ви могли мати стільки дітей, скільки бажали, але лише за умови, що заплатили за це відповідну суму державі. (Ті нечисленні комуністи старого гарту, котрі дожили до того часу та ще залишались у парламенті, були не єдиними, хто вважав таку схему абсолютно неприйнятною, проте їхні прагматичні, хоча й менш досвідчені, колеги, яких на зборах Народно-Демократичної Республіки¹ виявилася більшість, під час голосування перемогли.)

За дитину номер один і два батьки не платили нічого. Дитина номер три коштувала б їм мільйон солів. Номер чотири — два мільйони. Номер п'ять — чотири мільйони, і так далі в геометричній прогресії. А той факт, що теоретично в комуністичному Китаї капіталістів нібито не було, та й бути не могло, із превеликим задоволенням проігнорували.

Молодий містер Цунг (звісно ж, це було ще до того, як король Едвард зробив його лицарем-командором, нагородивши орденом Британської імперії 2-го ступеня) ніколи й нікому не відкривав своїх намірів, і, коли народилася п'ята дитина, його все ще вважали відносно небагатим мільйонером. Але йому було лише сорок,

¹ Імовірно, автор припускав, що до 2022 року Китай мав перетворитися з Народної на Народно-Демократичну Республіку.

і коли купівля Гонконгу забрала не так уже й багато його капіталу, як він спершу побоювався, то виявилось, що в його гаманці залишилася ще ціла купа грошей.

Так говорить легенда, проте, як і в багатьох інших розповідях про сера Лоренса, відокремити правду від вигадки тут нелегко. Як-от, напевне, не повною мірою відповідають істині й уперті чутки про те, що він нібито незаконно заробив свої перші по-справжньому серйозні статки завдяки знаменитому піратському виданню Бібліотеки Конгресу США, такому мініатюрному, що могло вміститися повністю в коробці з-під черевиків, бо вся ця афера з модулем молекулярної пам'яті відбулася поза межами Землі й у певному сенсі земним законам не суперечила, тому що стала можливою лише через відмову самих-таки Сполучених Штатів підписати Місячну угоду.

Дарма що сер Лоренс не був мультимільярдером, комплекс створених корпорацій зробив його найбільшим фінансовим авторитетом у світі — не таке вже й маленьке досягнення як на сина скромного вуличного торговця відеокасетами в районі, і досі відомому під назвою «Нові Території»¹. Він, мабуть, і не помітив оті вісім мільйонів, викладені за Дитину Номер Шість, або ж навіть тридцять два — за Номер Вісім. Шістдесят чотири, які він мав викласти за Номер Дев'ять, принесли йому світову славу, а після Номера Десять ставки, зроблені на його можливі майбутні плани щодо зміцнення своєї династії, вже помітно перевищували ті двісті п'ятдесят шість мільйонів, у які йому могла б обійтися наступна дитина, Номер Одинадцять. Однак

¹ «Нові Території» — найбільший із трьох головних районів Гонконгу.

у цей момент леді Джесмін, у якій просто ідеально поєднувалися жорсткість сталі та ніжність шовку, вирішила, що династія Цунг і так уже зміцнилася достатньо.

Те, що сер Лоренс особисто зацікавився космічним бізнесом, сталося цілком випадково (якщо можна так сказати). Звісно, його дуже цікавило все, що стосувалося морських та повітряних перевезень, але цим безпосередньо займалися п'ятеро його синів та їхні компанії. Справжньою ж любов'ю сера Лоренса були медіа: газети (ті нечисленні, які ще залишалися), книжки, журнали (паперові та електронні), а над усе — глобальні телевізійні мережі.

Тоді він придбав собі розкішний старий готель «Пенінсьюлар», який бідному китайському хлопчикові здавався колись справдешнім символом багатства та влади, та й перетворив його на свою резиденцію і головний офіс. Він оточив його прекрасним парком, місце для якого знайшов, просто запхавши прилеглі величезні торговельні центри під землю, а його щойно створена тоді «Корпорація лазерних земляних робіт» зробила йому на цьому ціле багатство, а для багатьох інших міст навіть стала взірцем для наслідування.

Одного разу, милуючись незрівнянними на тлі неба обрисами міста по інший бік гавані, він вирішив, що тут треба ще дещо вдосконалити. Вид із нижніх поверхів його «Пенінсьюлара» десятиліттями псувала одна велика будівля, схожа на розчавлений м'ячик для гольфу. І сер Лоренс вирішив, що ця споруда має зникнути.

Однаке директор Гонконгівського планетарію — одного з п'ятірки найкращих планетаріїв світу — мав щодо цього іншу думку, і дуже скоро сер Лоренс із превеликим, як не дивно, задоволенням виявив, що

знайшов людину, яку неможливо купити ні за які гроші. І ці двоє чоловіків стали справжніми друзями, от тільки, коли згодом доктор Гессенштайн улаштував у своєму планетарії до шістдесятого дня народження сера Лоренса спеціальну презентацію, він і гадки не мав, що змінить цим усю подальшу історію Сонячної системи.

Розділ 5. З-під льоду

Через понад сто років після того, як у 1924 році Цайсс створив у Єні найперший прототип, у планетаріях і досі використовували його оптичні проектори, які так ефектно маячили над глядацькою аудиторією. Але ще багато років тому Гонконг відмовився від такого проектора третього покоління на користь набагато універсальнішої електронної системи. Уся величезна баня планетарію, по суті, була гігантським телевізійним екраном, складеним із тисяч окремих панелей, здатних показати будь-яке мислиме зображення.

Та презентація відкрилася, як, звісно ж, і слід було очікувати, відданням належного невідомому винахідникові ракети, що жив собі десь у Китаї ще в XIII столітті. У перші п'ять хвилин був коротесенький історичний огляд, у якому, ймовірно, менше, ніж належало, ушановано російських, німецьких та американських першопрохідців в освоєнні космосу, — напевне, щоб зосередити більше уваги на досягненнях доктора Цяня Сюесеня¹. Але, зважаючи на час і місце події, його землякам можна було б і вибачити за те, що в історії

¹ Цянь Сюесень — ключова фігура у створенні міжконтинентальних балістичних ракет, учасник космічної програми США та основоположник космічної програми Китаю.

розвитку ракетної техніки вони відводили йому не менш важливе місце, ніж Годдарду, фон Брауну чи Корольову. І вони, безумовно, мали всі підстави для обурення через його арешт у Сполучених Штатах за сфабрикованим звинуваченням, коли той, після того як допоміг створити знамениту Лабораторію реактивного руху та став найпершим серед професорів Калтеху¹, що дістав призначення до «Годдарду»², вирішив повернутися до себе на батьківщину

Про запуск першого китайського супутника ракетою-носієм «Лонг Марч 1» у 1970 році оповідач згадав лише кількома словами, імовірно, тому, що в той час американці вже гуляли по Місяцю, а досягнення китайців на цьому тлі мали скромний вигляд. Після цього ще кілька хвилин виділено решті XX століття, а тоді почалася розповідь про 2007-й та про будівництво космічного корабля «Цянь».

Оповідач (треба віддати йому належне) не надто зловтішався, розповідаючи, в яке заціпеніння були впали інші космічні держави, коли китайська космічна — навколоземна, як вони гадали, — станція раптом зірвалася з орбіти й попрямувала до Юпітера, щоб обігнати російсько-американську місію, яка на борту корабля «Космонавт Олексій Леонов» була вже на півдорозі туди. Розповідь і сама собою була така захоплива, але й трагічна, що оповідачеві не було жодної потреби якось додатково прикрашати її своїм красномовством.

На жаль, автентичного візуального матеріалу для ілюстрації розповіді виявилось дуже мало, тому орга-

¹ Калтех — скорочення від Каліфорнійського технологічного інституту.

² «Годдард» — *тут* мається на увазі Центр космічних польотів імені Роберта Годдарда.

нізаторові презентації довелося значною мірою покладатися на спецефекти та на відтворення подій за допомогою знімків, зроблених пізніше «далекобійною» космічною фоторозвідкою. Під час свого короткого перебування на крижаній поверхні Європи екіпаж «Цяня» був надто зайнятий, щоб знімати телевізійні документальні фільми чи навіть просто поставити автономну камеру.

Однак і самих лише слів, сказаних у ті хвилини, виявилось цілком досить, щоб передати весь драматизм тієї найпершої висадки людини на одному із супутників Юпітера. Радіокоментар, переданий Гейвудом Флойдом з борту «Леонова», який саме наближався до Юпітера, чудово відтворив побачене ним, а безліч архівних знімків Європи доречно проілюстрували його слова:

«Цієї самої миті я дивлюся на неї [на Європу] у найпотужніший з корабельних телескопів: при такому збільшенні вона вдсятеро перевищує за величиною наш Місяць, коли ви споглядаєте його простим оком. І це прямо-таки фантастичне видовище!

Загалом її поверхня рожева й усіяна брунатними плямами. Вона помережена тонкими лініями, які химерно закручуються та переплітаються в усіх напрямках. Фактично це дуже схоже на малюнок у якомусь медичному підручнику, де зображено схему розташування вен та артерій.

Деякі з цих структур мають завдовжки сотні чи навіть тисячі кілометрів і схожі швидше на ті ілюзорні канали, які Персівал Ловелл та інші астрономи початку ХХ століття нібито бачили на Марсі.

Але канали Європи — не ілюзія, хоча, звісно ж, вони і не творіння чийхось рук. Ба більше, вони дійсно містять у собі воду або принаймні лід, бо цей супутник майже повністю вкритий океаном, у середньому кілометрів на п'ятдесят завглибшки.

А що Європа так далеко від Сонця, то температура на її поверхні надзвичайно низька: близько ста п'ятидесяти градусів нижче від нуля. Тому хтось міг би навіть припустити, що її єдиний океан — це суцільна брила льоду.

Утім, як не дивно, це не так, бо всередині самої Європи діють припливні сили, які постійно виробляють значне тепло, — це ті самі сили, які періодично збуджують і велетенські вулкани на сусідній Іо¹.

Тож і виходить, що лід постійно тане, ламається та знову замерзає, утворюючи тріщини й розводдя, як це відбувається із шаром плавучої криги в наших власних полярних регіонах. І ось саме зараз я дивлюся на це складне, ажурне плетиво тріщин. Більшість із них темні й дуже давні на вигляд — можливо, їм мільйони років. Але деякі з них майже бездоганно білі. Це зовсім нові тріщини, які з'явилися недавно, і льодова кірка на них завтовшки лише кілька сантиметрів.

“Цянь” приземлився просто обік одної такої білої борозни — півтори тисячі кілометрів завдовжки, — яку охрестили Великим Каналом. Очевидно, китайці мають намір заповнити водою свої паливні баки, після чого полетять далі досліджувати супутники Юпітера, а потім повернуться на Землю. Це може бути непростим завданням, але вони, напевне, дуже ретельно

¹ Іо — один із чотирьох найбільших супутників Юпітера.

заздалегідь вивчили місце посадки, тож мусять знати, що роблять.

Тепер зрозуміло, чому вони пішли на такий ризик і чому заявляють свої права на Європу. Як місце дозоправління вона може стати ключем до всієї Сонячної системи...»

«Та не так сталося, як гадалося», — подумав сер Лоренс, відкинувшись назад і напівлежачи у своєму розкішному кріслі дивлячись на вкритий борознами та плямами диск, який цілковито заповнив собою штучне небо планетарію. Із причин, що досі залишалися таємницею, океани Європи все ще були для людства недоступні. І не тільки недоступні, а й невидимі: Юпітер став тепер сонцем, обидва його внутрішні супутники вктували хмари зі щільної пари, що утворилася від нагрівання їхніх поверхонь та надр теплом нової зірки. Лоренс бачив Європу на небі планетарію такою, якою та була 2010 року, — зовсім не такою, якою вона була насправді тепер.

Хай тоді, у 2010-му, коли був іще хлопцем, щоправда, не таким уже й маленьким, він усе одно й досі пам'ятав гордість, яку відчув тієї миті, коли дізнався, що його земляки, хоч як сильно й засуджував їхні політичні переконання, збираються першими висадитися на незайману планету.

Звісно, жодної камери, яка записувала б ту посадку, у той час там не було, але реконструкцію виконано на «відмінно». Лоренсові дуже реальними здалися ті кадри, де приречений на недобру долю космічний корабель спускається в повній тиші з чорного, як смола,

неба на суцільно обледенілу Європу та завмирає біля брудно-білої смуги не так давно замерзлої води, яку астрономи найменували Великим Каналом.

Що сталося далі, знав кожен. І, ймовірно, це було мудре рішення: не намагатися відтворити подальші події візуально. Натомість кадри з Європою повільно згасли, а замість них з'явився портрет, знайомий кожному китайцеві, як кожному росіянинові був знайомий портрет Юрія Гагаріна.

На цій, першій, світлині зображено Руперта Чанґа в день його випуску 1989 року: з неї дивився дуже серйозний молодий науковець, який нічим тоді не відрізнявся від мільйонів інших, таких самих, і зовсім навіть не підозрював про те, що визначила йому історія вже за два десятки років.

На тлі приглушеної музики коментатор коротко виклав основні етапи кар'єри доктора Чанґа, аж до його призначення на посаду науковця на борту «Цяня». На світлинах, дібраних у хронологічному порядку, обличчя доктора Чанґа поступово ставало дедалі старшим — і так аж до останньої фотографії, зробленої безпосередньо перед місією.

Сера Лоренса заспокоювало те, що в планетарії панувала темрява: і його друзі, і його вороги були б вельми здивовані, побачивши, як його очі наповнювалися вологою, коли він слухав повідомлення, з яким доктор Чанґ звертався до екіпажу «Леонова», що орієнтовно пролітав у ті хвилини десь поблизу, не знаючи, чи буде воно отримане:

«...знаю, що ви на борту “Леонова”... схоже, часу в мене обмаль... направляю антену свого скафандра, де, як я думаю...»

Сигнал зник на кілька нестерпно болісних секунд, потім відновився і став набагато чіткішим, хоча гучність залишилася практично та сама:

«...передайте цю інформацію на Землю. “Цянь” знищений три години тому. Вижив лише я. Використовую радіопередавач свого скафандра. Не маю уявлення, чи дійде до вас його сигнал, але це мій єдиний шанс. Прошу вислухати дуже уважно. НА ЄВРОПІ Є ЖИТТЯ. Повторюю: НА ЄВРОПІ Є ЖИТТЯ...»

Далі сигнал знов ослабнув:

«...невдовзі після півночі за місцевим часом. Ми продовжували помпувати воду, і наші баки були вже майже наполовину повні. Доктор Лі та я вийшли назовні, щоб перевірити цілісність труб. “Цянь” стоїть... стояв... приблизно метрів за тридцять від краю Великого Каналу. Труби ведуть навпростець від корабля та вниз крізь лід. Дуже тонкий — ходити по ньому небезпечно. Піднімання теплих глибинних вод на поверхню...»

Знову тривале мовчання, а потім продовжилося:

«...без проблем — на корабель навішано освітлювального приладдя аж на п'ять кіловатів. Як на різдвяну ялинку — дуже красиву, потужне світло від якої легко просвічувало лід. Було так яскраво, так колоритно... Лі першим помітив крізь лід, як із глибини на поверхню стала підніматися якась величезна темна маса. Спочатку ми подумали, що то був риб'ячий косяк — занадто велике було воно, як на окремий живий організм, — а потім той нібито “косяк” почав проламувати собі крізь лід шлях назовні, до нас.

...було схоже на величезні пасма мокрих водоростей, які повзли по засніженому льоду. Лі побіг назад на корабель, щоб узяти камеру, я залишився спостерігати та

повідомляти про все через радіо. Та штука рухалася так повільно, що я без зусиль міг її обігнати. У ті хвилини збудження опанувало мене набагато сильніше за відчуття тривоги. Мені здавалося, що я знаю, *що* то таке: я бачив фотографії так званих “лісів водоростей” біля берегів Каліфорнії, але виявилось, що я геть-чисто помилявся...

Я сказав би, що та “водорість” сама себе загнала в халепу. Вона не могла вижити при температурі на півтори сотні градусів нижчій за температуру звичного їй середовища. Продовжуючи рухатися далі вперед, вона замерзала дедалі сильніше — від неї постійно відламувалися заледенілі шматочки, схожі на скло, але вона вперто просувалась у бік нашого космічного корабля, наче чорна хвиля припливу, біг якої кожної наступної миті ставав чимраз повільнішим.

Я все ще був такий здивований тоді, що не міг розмірковувати тверезо й не міг навіть уявити, *що* та штука збиралася робити далі.

...видиратися на корабель, вибудовуючи собі щось схоже на крижаний тунель, яким “водорість” просувалася дедалі вище. Імовірно, той тунель захищав її від холоду — наче як у термітів, що захищаються від пекучого сонячного світла, споруджуючи для себе маленькі коридорчики з багнюки, яка потім швидко сохне.

...на корабель цілі тонни льоду. Першими повідривалися радіоантени. А потім я побачив, як посадкові опори починають згинатися — і все так уповільнено, наче вві сні.

Що саме намагалася зробити та штука, я зрозумів тільки після того, як наш корабель почав завалюватися набік, але було вже надто пізно. Ми могли б урятуватися, якби лише здогадалися вимкнути оте освітлення.

Можливо, та “водорість” — фототроп¹, і біологічний цикл її запускається сонячним світлом, яке час від часу пробивається крізь лід. Або ж її просто привабило наше світло, як світло свічки приваблює нічного метелика. Європа, напевне, досі не бачила нічого яскравішого за наші прожектори.

А потім наш корабель упав і розбився. Я побачив, як уздовж його корпусу з’явився розрив, і з нього вилетіла ціла хмара сніжинок, на яку через різке охолодження перетворилося тепле вологе повітря, що миттєво вийшло ізсередини. Усі ліхтарі згасли, крім одного, який погойдувався туди-сюди на кабелі за кілька метрів над землею.

Що було відразу по тому, я не знаю. Наступне, що пам’ятаю, це як я стою під прожектором, біля розтрощеного корабля, а все навколо мене запорошене дрібним свіжим снігом. І на ньому чітко видно сліди від моїх підшов... Напевне, я залишив їх, коли підбіг до місця трощі. Відтоді минула, мабуть, тільки хвилина або дві...

Але “водорість” — а я й досі подумки називав ту штуку “водоростю” — не рухалася. Скидалося на те, що під час падіння вона зазнала ушкоджень: повсюди, мов поламане гілля, валялися великі — завтовшки з людську руку — її заледенілі відколені шматки.

Та ось за якусь хвилину основна частина тієї “водорості” заворушилася і знову почала рухатися. Вона відірвалася від корпусу загиблого корабля і стала повзти до мене. І саме тієї миті я й переконався остаточно, що

¹ Фототроп — істота або технічний пристрій, що реагує на сонячне (або денне) світло.

ця штука чутлива до світла: я ж бо стояв безпосередньо під лампою на тисячу ватів, яка на той момент уже припинила розгойдуватися.

Уявіть собі дуб, а ще краще — баньян з його незліченними стовбурами та розгалуженим корінням, який гравітацією приплющило до землі, і він намагається кудись повзти. “Водорість” зупинилася метрів за п’ять від джерела світла, під яким я стояв, а потім почала охоплювати його собою зусібч, поки навкруг мене не утворилося ідеальне коло. Припускаю, що для неї то була крайня межа, яку вона не могла перетнути, — точка, далі якої світло вже не приваблювало, а відштовхувало. Після цього кілька хвилин нічого не відбувалося. Я навіть почав був думати, що “водорість” уже мертва — промерзла, нарешті, наскрізь.

Аж тут на багатьох гілках почали з’являтися та буквально в мене перед очима виростати величезні бруньки, так наче я дивився знятий покадрово й показаний тепер у прискореному темпі фільм, де квіткові бутони набухають і розпускаються за якісь секунди. Я й справді тоді подумав, що то бутони якихось квітів, і кожен був завбільшки десь із людську голову.

І коли їхні ніжні та казково-мальовниче забарвлені пелюстки почали розпускатися, то мені спало на думку, що досі жодна людина — взагалі жодна жива істота — ніколи не бачила таких кольорів. Їх просто не існувало, поки в цьому світі не з’явилися ми з нашими прожекторами — нашими фатальними прожекторами.

На тих квітах слабко погойдувались якісь чи то вусики, чи то тичинки... Я підійшов до живої стіни, яка мене оточувала, щоб краще розгледіти, що саме

відбувається. Ні тоді, ні в будь-який інший момент я не відчував ані найменшого страху перед тим створінням. Був упевнений, що воно не бажало свідомо заподіяти мені зло — якщо взагалі мало свідомість.

Тих доволі величеньких квіток на різних етапах розпускання там було безліч. Тепер вони скидалися на метеликів, які щойно повилізали зі своїх коконів... і їхні крильця були ще пом'яті, не до кінця розправлені та кволі на вигляд... Здавалося, ще мить — і я пізнаю істину.

Але ті метелики стали замерзати, гинути, щойно з'явившись на світ. Вони один за одним випадали зі своїх материнських бутонів і ще кілька секунд билися на льоду, наче витягнута з води риба, — і тоді я нарешті збагнув, чим саме вони були. Уже згадані пелюстки зовсім не були такими — насправді то були пливці, як у риби, або щось у цьому роді. Самі ж оті метелики виявилися водоплавними личинками так званої “водорості”. Вона, ймовірно, більшу частину свого життя проводить, укорінившись на морському дні, а в певний час відправляє своє мобільне потомство на пошуки та освоєння нових територій. Майже так само, як корали земних океанів.

Я став на коліна, щоб ближче глянути на одну з тих маленьких істот. Казкові кольори її тепер меркли, перетворюючись на щось одноманітно тьмяно-брунатне (як її мати, “водорість”). Деякі пелюстки-пливці встигли повідламуватися, перетворившись на морозі на подобу крихких черепків. Але істота так-сяк іще могла рухатись, і коли я наблизився, то спробувала втекти. Мене зацікавило, яким чином вона відчула мою присутність.

І тоді я звернув увагу, що її тичинки, як я їх назвав був раніше, мали на кінчиках яскраво-блакитні цяточки. Вони були схожі на крихітні блискучі сапфіри або блакитні оченята вздовж мантиї устриці — чутливі до світла, але нездатні сприймати повноцінне зображення. Поки ж я роздивлявся, яскраво-блакитний колір померк, і ті сапфіри перетворилися на звичайні темнуваті камінці...

Докторе Флойде або хтось інший, хто слухає, у мене не так багато часу: Юпітер скоро заглушить мій сигнал. Та я майже закінчив.

Я зрозумів тоді, що маю зробити. Кабель, який вів до тієї тисячоватної лампи, звисав майже до землі. Я по-смикав за нього, і світло згасло під зливою іскор.

Протягом кількох хвилин нічого не відбувалося, і я вже почав був думати, що спізнився. Отож підійшов до тієї стіни із переплетеного гілля, що мене оточувала, та копнув її ногою.

Поволі, наче з неохотою, “водорість” почала розплутувати свої відростки й відступати назад до Каналу. Світла було цілком досить, і я чудово все бачив: у небі світилися Ганімед і Каллісто, Юпітер теж підсвічував у вигляді величезного тонкого світлого півмісяця, а на нічному боці гіганта у верхніх шарах атмосфери ще й вирувало грандіозне полярне сяйво, викликане впливом близько розташованої Іо. Отже, вмикати ліхтар на шоломі потреби не було.

Я йшов слідом за тією істотою аж до води, знов і знов спонукаючи її до руху штурханами, шойно вона сповільнювалась, і відчував, як у мене під підшвами постійно хрустять льодові скалки... Що ближче вона підповзала до Каналу, то, здавалося, сильнішою та енергійнішою ставала, так ніби знала, що повертається

до рідного свого природного середовища. І я подумав: чи виживе вона, щоб розпуститися знову?

“Водорість” зникла під водою, залишивши на ворожій для неї поверхні ще кілька — останніх — мертвих своїх личинок. Вода у вільній від льоду ополонці кипіла ще кілька хвилин, поки ізолювальний шар нововиниклого льоду не запечатав її нарешті наглухо, відділивши від вакууму над нею. Після цього я пішов назад до розбитого корабля, щоб подивитися, чи можна там іще щось урятувати... та я не хочу про це говорити...

Докторе, у мене до вас є лише два прохання. Коли біологи-систематики класифікують цю істоту, я сподіваюся, вони назвуть її на мою честь.

І... коли наступний космічний корабель ітиме поблизу курсом додому... попросіть їх забрати наші кістки назад до Китаю...

Юпітер перерве зв'язок за кілька хвилин. Шкода, що я не знаю, чи мене хтось чув. Та, у всякому разі, ще раз повторю це повідомлення, коли ми знову опинимось у полі зору один одного, якщо тільки система життєзабезпечення мого скафандра витримає стільки».

Відразу ж потому, майже без паузи, ішов запис обіцяного повтору повідомлення. Він був зовсім короткий:

«Увага, це професор Чанг! Я зараз на Європі! Повідомляю про загибель космічного корабля “Цянь”. Ми сіли біля Великого Каналу та встановили помпи на краю льод...»

Сигнал різко перервався, з'явився на мить, а потім остаточно зник за шумами. Після цього жодного іншого повідомлення від професора Чанга ніхто й ніколи вже не отримував, але й цього виявилось досить, щоб перенаправити всі амбіції Лоренса Цунга на космос.

Розділ 6. Озеленення Ганімеда

Рольф ван дер Берг виявився саме тією людиною, що опинилась якраз у тому місці та якраз у той час, що й треба, жодна інша комбінація тут би не спрацювала. Напевне, саме так історія здебільшого й твориться.

Саме тією людиною він виявився, бо був африканером-біженцем у другому поколінні, а на додачу ще й добре навченим геологом, — і обидва ці фактори виявилися однаковою мірою визначальними. Місце, де він опинився, стало якраз тим тому, що це був найбільший із супутників Юпітера — третій за віддаленістю від нього в послідовності, яку утворювали собою Іо, Європа, Ганімед і Каллісто.

Щодо якраз того часу, то це не було так критично, бо саме та, що треба, інформація, чекаючи своєї пори, наче бомба з годинниковим механізмом «цокала» собі спокійно десь у нетрях баз даних щонайменше років десять. Ван дер Берг випадково наткнувся на неї у 2057-му, та навіть після цього йому знадобився ще рік, щоб переконатися, що він не з'їхав із глузду. І тільки аж у 2059-му всю оригінальну документацію, яка стосувалася справи, він тишком-нишком з бази даних вилучив і прибрав собі до рук, аби ненароком ніхто більше не додумався до того ж, що й він. А вже лише після цього без поспіху зосередився на головному питанні: що ж робити далі?

Усе почалося, як це часто трапляється в подібних випадках, із цілком тривіальних «польових» досліджень, які взагалі навіть не стосувалися прямих службових обов'язків ван дер Берга. Його завданням як члена робочої групи з питань планетарної інженерії була геологічна розвідка та каталогізація природних ресурсів

Ганімеда, і йому було якось нецікаво марнувати свій час на заборонений супутник у сусідстві.

Але той супутник, Європа, був загадкою, яку ніхто — ну принаймні всі його найближчі сусіди так точно — не зміг би ігнорувати нескінченно довго. Що сім днів той проходив між Ганімедом та яскравим мінісоном, яке було колись Юпітером, і створював затемнення, що могли тривати цілісінькі дванадцять хвилин. У найближчій від Ганімеда точці Європа здавалася трохи меншою за Місяць, якщо на той дивитись із Землі, але коли вона опинялася на протилежному боці своєї орбіти, то її видимий розмір становив лише чверть від уже згаданого.

Часто ті затемнення були просто разючі: за мить до того, як почати велично пропливати між Ганімедом і Люцифером, Європа перетворювалася на зловісний чорний диск, оточений кільцем криваво-червоного вогню, створеного світлом нового сонця — світлом, що проходило крізь атмосферу, народжену теплом нововиниклої зірки.

Менше ніж протягом половини середньої тривалості життя людини Європа повністю переродилася. Льодова кірка на тій півкулі супутника, яка завжди була повернута до Люцифера, розтанула, утворивши другий за розміром океан у Сонячній системі. Років із десять він пінився та кипів, випаровуючись у вакуум, що був над ним, поки нарешті не встановилася певна рівновага між тиском *над* поверхнею води та над нею. Тепер Європа мала тонку, але цілком придатну для життя — щоправда, не для людського — атмосферу, яка складалася з водяної пари, сірководню, двоокисів вуглецю і сірки, азоту та ще багатьох інших, рідкісніших газів. І хоча не зовсім правильно поійменований так званий

«темний бік» супутника досі залишався скутий кригою, та на «світлому боці» була вже суша завбільшки з Африку, помірний клімат, рідка вода, а крім того, ще й кілька розкиданих на великій площі островів.

Оце і все, що змогли розгледіти дослідники в телескопи, розташовані на навколоземній орбіті. А коли 2028 року до чотирьох найбільших, «галілеївських», тобто відкритих ще Галілео Галілеєм супутників Юпітера відправили першу повномасштабну експедицію, Європу вже щільною мантиєю огортала суцільна завіса з хмар. Ретельне радіолокаційне зондування показало, що під тими хмарами супутник з усіх боків практично гладенький, наче більярдна куля: з теплого боку містився доволі величеський і майже рівний за висотою континент, оточений невеликим і спокійним океаном із приземистими островами де-не-де, а з холодного — майже так само рівний крижаний панцир. Європа й далі продовжувала утримувати за собою славу небесного тіла з найпласкішою поверхнею в усій Сонячній системі. Але за десять років це вже не відповідало дійсності: з Європою сталися кардинальні зміни. Тепер на ній височіла самотня гора — заввишки майже з Єверест, — яка на самісінькому краю «світлого боку» супутника, у сутінковій зоні, ніби проросла крізь лід. Імовірно, то якась вулканічна активність, подібна до тієї, що постійно відбувається на сусідній Іо, виштовхнула цю масу твердої речовини назустріч небу. А до цього міг привести потужний потік тепла, який ішов тепер від Люцифера.

Однак з таким нібито цілком очевидним поясненням виникли деякі проблеми. Гора Зевс (як її назвали) була не звичним у таких випадках вулканічним конусом, а неправильно пірамідою, і радіолокаційне сканування

не показало жодного характерного для вулкана потоку лави. Деякі не дуже високої якості світлини, зроблені крізь короткочасні розриви у хмарах за допомогою телескопів, розташованих на Ганімеді, дали можливість припустити, що та гора, як і весь крижаний ландшафт навколо неї, складається з льоду. Та хоч би яким було пояснення, а виникнення гори Зевс стало справжнім потрясінням для світу, над яким вона тепер височіла, бо весь той божевільний візерунок, що на «темному боці» супутника утворювала собою хаотично потріскана крига, нині змінився повністю.

І тоді один ексцентричний науковець висунув теорію, що гора Зевс — це «космічний айсберг», фрагмент комети, який упав на Європу з космосу. Для прикладу він наводив побиту метеоритами Каллісто, що мало слугувати достатнім доказом того, що подібні метеоритні обстріли вже не раз траплялись і в далекому минулому. Серед потенційних колоністів Ганімеда, що й так уже мали задосить інших проблем, ця теорія, звісно, симпатії не викликала.

Тож їх вельми заспокоїло, коли ван дер Берг переконливо спростував цю теорію, заявивши, що будь-яка брила льоду такого розміру під час зіткнення просто розбилася б — а, навіть якби цього й не сталося, сила тяжіння Європи, хоч і незначна, швидко ту брилу зруйнувала б. На додачу радіолокаційні виміри показали, що хоча насправді гора Зевс поступово тоне, однак її загальні обриси залишаються цілковито незмінними. Отже, з усього виходило, що гора не льодова.

Проблему, звісно ж, можна було б легко розв'язати, відправивши крізь хмари на поверхню Європи лиш один-однісінький дослідний зонд. Та, на жаль, хоч би

що там містилося під тим майже непроникним хмарним покривом, воно не викликало бажання проявляти цікавість.

УСІ ЦІ СВІТИ ВАШІ, ОКРІМ ЄВРОПИ. НЕ НАМАГАЙТЕСЯ ВИСАДИТИСЯ ТАМ.

Це останнє повідомлення, передане з космічного корабля «Діскавері» за мить до його загибелі, не було забуте, але тлумачень його існувала незліченна кількість. Приміром, оте «висадитися» стосувалося також і роботизованих *зондів* чи тільки транспортних засобів, пілотованих безпосередньо людьми? А як щодо звичайних *прольотів* поблизу — пілотованих чи безпілотних? Або стосовно повітряних *куль*, які літають у верхніх шарах атмосфери?

Науковці дуже хотіли це з'ясувати, проте широка громадськість явно занепокоїлася, бо вважала, що не варто жартувати із силою, здатною підірвати найбільшу планету Сонячної системи. Та й без того знадобляться ще цілі століття, щоб дослідити та освоїти Іо, Ганімеда, Каллісто та десятки менших супутників, а Європа може й зачекати.

Тому ван дер Бергу не раз казали не марнувати свій дорогоцінний час на дослідження, які не мали жодного практичного значення, тоді як і на самому Ганімеді ще треба було багато чого зробити. («Де взяти вуглець-фосфор-нітрати для гідропонних ферм? Чи стабільний Схил Барнарда? Чи залишається ще небезпека грязьових зсувів у Фригії?» І так далі, і таке інше...) Але він заслужено успадкував від своїх предків-бурів славу людини впертої: навіть працюючи над численними

своїми різними іншими проєктами, він не забував повсякчас поглядати через плече й на Європу.

І от одного дня, і то лише на кілька годин, небо навколо Зевса очистив сильний вітер із «темного боку».

Розділ 7. Приготування до далекої подорожі

«Прощай усе, що будь-коли я мав...»

І з яких глибин пам'яті сплив цей рядок? Гейвуд Флойд заплющив очі та спробував поринути в минуле. Ясна річ, що це з якогось вірша, але з моменту закінчення коледжу він ледве чи прочитав бодай рядок з якого-небудь поетичного твору. Та й тоді ще, під час навчання, дуже мало, якщо не рахувати одного коротенького семінару, де на прикладі віршів навчали правильного розуміння англійської мови.

Щоб без додаткових підказок відшукати цей рядок в огромі англійської літератури, бортовому комп'ютерові може знадобитися чимало часу — можливо, хвилин десять¹. Але це з його боку було б шахрайством (до того ж дорогим), і Флойд вирішив за краще особисто прийняти такий виклик своєму інтелекту.

Авжеж, вірш про війну — але про яку? Їх так багато було у XX столітті.

Він усе ще блукав десь у туманах своєї пам'яті, коли до нього, рухаючись із легкою, неспішною грацією людей, що давно вже мешкають за сили тяжіння в одну шосту від земної, стали прибувати гості. На «світське товариство» «Пастера» сильно впливало так зване «відцентрове розшарування» суспільства: деякі посто-

¹ Гугл уже 2020 року знайшов цей рядок в інтернеті менш ніж за секунду.

яльці цієї лікарні ніколи не залишали центральної її частини, «маточину» гігантської центрифуги, якою по суті й була космічна станція, з її нульовим прискоренням, а дехто, хто сподівався одного дня повернутися на Землю, віддавав перевагу майже земному гравітаційному режиму на самісінькому «ободі» цього величезного диска, який повільно обертався навколо власної осі.

Найдавнішими та найближчими тут друзями для Флойда стали Джордж і Джеррі, що було дуже дивно, адже мав з ними вкрай мало спільного. Озираючись на свій власний, подеколи мінливий і неспокійний, життєвий шлях: два шлюби, троє *офіційних* заручин, двоє *неофіційних*, трійко дітей, він частенько відчував заздрість до тривалих і стабільних взаємин цих двох людей, на які, очевидно, аж ніяк не впливали відвідини їхніх «племінників» із Землі чи Місяця, що траплялися час від часу.

— А ви ніколи не думали про розлучення? — якось він запитав їх насмішкливо.

І, як завжди, Джордж, чиє просто-таки акробатичне, але при цьому дуже вдумливе, диригування значною мірою посприяло відродженню популярності класичної оркестрової музики, по слово до кишені не поліз.

— Про розлучення — зроду, — була його миттєва відповідь. — Про вбивство — постійно.

— Упевнений, він ніколи на це не піде, — мовчально вставив Джеррі. — Себестьєн усе розпатякає.

Себестьєн — то був красивий та вельми балакучий папуга, якого ця парочка «імпортувала» на станцію після тривалої боротьби з лікарняним начальством. Той умів

не тільки розмовляти, але й майстерно відтворював перші такти скрипкового концерту Сибеліуса, виконанням якого — не без допомоги скрипки Антоніо Страдіварі — ще пів століття тому Джеррі й здобув собі славу.

І от настав час прощатись із Джорджем, Джеррі та Себестьеном, можливо, лише на кілька тижнів, а можливо, й назавжди. З усіма іншими, влаштувавши їм кілька вечірок, які серйозно спустошили винне сховище станції, Флойд уже встиг попрощатись, і тепер усі його думки були зайняті лише цими трьома.

Арчі, його робот-секретар — застаріла модель, але й досі в ідеальному стані — уже був запрограмований Флойдом опрацьовувати всі вхідні повідомлення, належним чином на них відповідаючи самостійно або пересилаючи термінову та особисту інформацію йому на борт «Юніверсу». Після всіх цих років, проведених на «Пастері», Флойдові здавалося дещо дивним, що він тепер не матиме можливості, як раніше, поспілкуватись, з ким захоче. Однак у віддяку за це він буде також позбавлений і спілкування з небажаними відвідувачами. За кілька днів у дорозі їхній космічний корабель опиниться так далеко від Землі, що розмови в режимі реального часу стануть неможливими, і все спілкування обмежиться записаними заздалегідь повідомленнями або телетекстом.

— А ми думали, що ти нам друг, — поремствував Джордж із докором у голосі. — Зробити нас розпорядниками свого майна було дуже негарно з твого боку, тим паче що ніякого майна ти нам не залишаєш.

— Може, я вас іще приємно здивую, — усміхнувся Флойд на всі зуби. — Про всі деталі, хоч би *що* там сталося, подбає Арчі. А стосовно вас, то я просто хотів би,

щоб ви приглядали за моєю поштою — на випадок, якщо Арчі не зможе з чимось розібратися.

— Якщо він *сам* не зможе з чимось розібратися, то ми й поготів. Ну *що* ми знаємо про ті твої наукові товариства і все таке інше?

— Вони й самі за себе подбають. А ви, будь ласка, подивіться тут, щоб прибиральники під приводом прибирання не надто сильно попсували мої речі, поки мене не буде... А якщо раптом не повернусь... там є кілька особистих речей, які я хотів би, щоб ви потім доправили... переважно членам моєї сім'ї.

Сім'я! За своє довге життя він пізнав і чимало болю, і цілком достатньо щасливих моментів, пов'язаних із нею.

Минуло шістдесят три — аж шістдесят три! — роки, відтоді як Меріон загинула в тій авіакатастрофі. І цієї миті його охопило почуття провини — за те, що він ніяк не міг воскресити в пам'яті навіть крихти того горя, яке, поза всяким сумнівом, тоді пережив. У кращому разі тепер то був уже не повноцінний спогад, а лише якась його штучна реконструкція.

Що вони означали б одне для одного, якби вона була ще жива? Їй би оце якраз виповнилося сто років.

А тепер оті дві малесенькі дівчинки, його донечки, яких він колись так любив, перетворилися на двох сивих, нехай і доброзичливих, але все-таки чужих йому людей років під сімдесят, у яких і в самих давно вже є діти — і навіть онуки! — їхні власні. Загалом же в *їхній* гілці його сімейного дерева тепер разом з ними було аж дев'ятеро його, Флойда, кривих родичів. І якби не Арчі, то він би давно заплутався в їхніх іменах. Але принаймні на Різдво всі *вони* його згадували — через відчуття як не любові, то хоча б обов'язку.

Спогади про його другий шлюб, звісно, були виразніші, як пізніший текст у середньовічному палімпсесті¹. Той шлюб теж дійшов до свого завершення — ще п'ятдесят років тому, коли Флойд перебував десь між Землею та Юпітером. Хоча він і сподівався тоді на примирення з дружиною і сином, проте серед нескінченних урочистих церемоній, де його вітали з поверненням на Землю, у нього, перш ніж нещасний випадок запроторив його до «Пастера», знайшовся час лише на одну коротеньку зустріч із ними.

Тоді та зустріч закінчилася нічим, як і друга, що коштувала йому значних грошей та чималих зусиль і була влаштована на борту цієї самої космічної лікарні — прямо в цьому самому приміщенні. Крісові тоді виповнилося двадцять, і він щойно одружився. Якщо й було щось на той час, що ще об'єднувало Флойда та Керолайн, то це несхвалення ними вибору їхнього сина.

Однак насправді Гелена виявилася для нього надзвичайно вдалою партією: вона стала пречудовою мамою для Кріса Другого, що народився всього лише через місяць після одруження. А потім, коли Гелена, разом із багатьма іншими молодими дружинами, унаслідок «Коперніканської катастрофи» в одну мить овдовіла, то у відчай не впала і ясності розуму не втратила.

Те, що і Кріс Перший, і Кріс Другий втратили своїх батьків у космосі, хай і зовсім по-різному, здавалося якоюсь просто дикою насмішкою долі. Потім Флойд якось був ненадовго повернувся до свого, восьмирічного вже, сина, устигнувши стати для нього зовсім

¹ Палімпсест — старовинний рукопис, зазвичай пергаментний, з якого стерто попередній текст, а на його місці написано новий, крізь який інколи проступає старий.

чужою людиною. Тим часом Кріс Другий, перш ніж утратити *свого* батька — і то назавжди, — знав його принаймні перші десять років свого життя.

А де ж Кріс Другий був тепер? Здається, ні Керолайн, ні Гелена, які нині встигли стати найкращими подругами, навіть не уявляли, на Землі він був чи десь у космосі. Але така ситуація була звична, лише поштівки зі штампом «БАЗА КЛАВІЙ» повідомили якось його родичів про перший політ Кріса на Місяць.

Та поштова картка, що її отримав тоді Флойд, і досі висіла на видному місці в нього над столом, прикріплена ізоляційною стрічкою. Кріс Другий мав не тільки гарне почуття гумору, а й відчуття історичного моменту. Ту поштівку, з відомою нині всьому світу, зробленою на місці розкопу в кратері Тихо Браге фотографією Моноліту, який височіє над фігурками у скафандрах, що стоять навколо, Кріс надіслав своєму дідові ще понад пів століття тому. Усі інші, крім нього, члени тієї групи відійшли вже в краший світ, та й самого Моноліту на Місяці вже не було. У 2006 році, після запеклих суперечок, його доставили на Землю та встановили на площі перед головною будівлею ООН, від його надприродної подібності до якої в людей просто мурахи бігли спиною. Там Моноліт мав собою нагадувати родові людському, що той більше не сам-один у Всесвіті, а вже за п'ять років потому, коли в небі засвітився Люцифер, таке нагадування стало зайвим.

Коли Флойд обережно відклеював оту поштівку та засовував її до своєї кишені, пальці якось не дуже добре його слухались — у якийсь момент йому здалося навіть, що його права рука має власну волю і йому не підкоряється. Ця поштова картка, коли він сідатиме

на «Юніверс», стане чи не єдиною його особистою річчю, яку він візьме з собою.

— Двадцять п'ять днів — ти повернешся ще до того, як ми помітимо, що тебе нема, — сказав Джеррі. — І, до речі, це правда, що з вами на борту буде Дмитрій?

— А-а, той козачок! — озвався Джордж, зневажливо та гучно пирхнувши носом. — Колись, іще у двадцять другому, я диригував його Другою симфонією.

— Це не тоді, коли під час виконання ларго¹ перша скрипка виригала?

— Ні, тоді грали Малера, а не Михайловича. І саме в той момент вступила «мідь»², так що ніхто нічого й не помітив, крім нещасного виконавця, що грав на тій самій тубі³, в яку наблювали. Наступного дня він продав свій інструмент.

— Та ти щойно вигadaв це!

— Авжеж. Та все ж переказуй старому пройді мої найщиріші вітання та запитай у нього, чи пам'ятає він той вечір, який ми провели у Відні?.. А хто ще з вами на борту?

— А я от чув нехороший поголос про рекрутерів, які у ваш екіпаж вербують людей обманом чи примусом, — задумливо промовив Джеррі.

— Той поголос — несусвітнє перебільшення, можу тебе запевнити. Усіх нас дібрав сер Лоренс особисто — за інтелект, тямущість, привабливість, харизму або ж іще за якусь позитивну чи корисну рису.

¹ Ларго — *тут* частина музичного твору, яку слід виконувати в найповільнішому темпі.

² «Мідь» — *тут* мідні духові інструменти.

³ Туба — *тут* мідний духовий музичний інструмент найнижчого регістру та найбільший за габаритами в оркестрі.

— Тобто не як «гарматне м'ясо», на один раз? А що в разі загибелі?

— Ну, якщо про це зайшла мова — нам усім довелося підписати один дещо принизливий юридичний документ, який обмежує наші права та звільняє «Космічні лінії Цунга» від будь-якої можливої відповідальності. І, звісно ж, у тій їхній теці з документами є також і примірник, який підписав я.

— А чи є в нас шанс отримати якусь компенсацію за тебе, коли що? — з надією запитав Джордж.

— Ні, мої адвокати кажуть, що ту угоду обійти неможливо. Згідно з нею, Цунг бере на себе зобов'язання лише доправити мене до комети Галлея та назад, забезпечити їжею, водою, повітрям і каютою «з виглядом на море», так би мовити.

— А що за це?

— Після повернення я мушу якнайкраще розрекламувати майбутні такі подорожі, з'явитися кілька разів на телебаченні, написати кілька статей — це цілком прийнятно за таку можливість, яка випадає раз за все життя. А-а, от іще: у дорозі я також маю розважати своїх колег-пасажирів, а вони — мене.

— Як? Піснями й танцями?

— Ну-у, я сподіваюся помучити нещасних слухачів вибраними місцями зі своїх спогадів. Проте не думаю, що мені вдасться скласти справжню конкуренцію професіоналам. Приміром, чи відомо вам, що на борту буде сама Іва Мерлін?

— *Що-о?* Як вони її вмовили полишити свою монастирську келію на Парк-авеню?

— Та їй, напевне, вже років сто, і... ой, вибач, Гею.

— Їй десь сімдесят, плюс-мінус п'ять.

— Який там мінус! Я був іще малюком, коли на екрани вийшов «Наполеон»!

По цих словах повисла довга пауза, бо вся трійця враз поринула в спогади, пов'язані з тим знаменитим фільмом. Хоча деякі критики і вважали найкращою її роллю роль Скарлетт О'Гари¹, але для широкої громадськості Іва Мерлін (уроджена Івлін Майлз, яка з'явилася на світ у Кардіффі, що в Південному Уельсі) і досі ототожнювалася переважно з Жозефіною². Тоді, майже пів століття тому, той суперечливий епічний кінофільм на історичну тему, який зняв Дейвід Гріффін, привів був французів просто у захват і вельми розлютив англійців, хоча тепер обидві сторони беззаперечно визнавали, що в той час режисер усе-таки дозволив своїй артистичній натурі доволі легковажно обійтися з історичною правдою, а особливо в разючих кінцевих кадрах зі сценою коронації імператора у Вестмінстерському абатстві³.

— Це неймовірна удача для сера Лоренса, — задумливо промовив Джордж.

— Гадаю, за це слід похвалити й мене. Її батько був астроном і свого часу встиг попрацювати на мене, а вона завжди дуже цікавилася наукою. Тож я і зробив кілька відеодзвінків.

Гейвуд Флойд не вважав за потрібне додати, що він, як і значна частина представників роду людського, був закохався в Іву відразу ж, як на кіноекрани вийшов римейк «Звіяних вітром».

¹ Скарлетт О'Гара — головна дійова особа голлівудського фільму «Звіяні вітром» (1939 р.).

² Жозефіна — спершу коханка, а потім дружина Наполеона I Бонапарта.

³ Вестмінстерське абатство — традиційне місце коронації англійських монархів у Лондоні. Наполеон ніколи там не бував, а тим паче не коронувався.

— Звісно ж, — продовжив він, — сер Лоренс був у захваті. Щоправда, спершу мені довелося його переконувати, що її інтерес до астрономії зовсім не дилетантський — інакше під час подорожі вона не знайде спільної мови з іншими пасажирами та членами екіпажу, а це буде катастрофа.

— І це мені нагадує, що... — озвався Джордж, дістаючи невеличкий пакунок, який він не дуже вдало ховав досі за спиною, — у нас тут для тебе є один малесенький подаруночок.

— Чи можу я його відкрити прямо зараз?

— Гадаєш, хай відкриває? — схвильовано запитав Джеррі в Джорджа.

— Ну, тоді обов'язково відкрию, — заявив Флойд, розв'язуючи яскраву зелену стрічку та розгортаючи папір.

Усередині в красивій рамці була репродукція картини. Хоча Флойд і не дуже знався на мистецтві, він пригадав, що бачив її й раніше. І, дійсно, хто ж таке забуде?

На ній був зображений імпровізований, збитий із того, що опинилося під рукою, пліт, який немилосердно підкидало на морських хвилях, а на ньому було повно напівголих людей, що рятувалися після кораблетрощі. Дехто з них, майже без ознак життя, готувався вже постати перед Творцем, а хтось відчайдушно махав якомусь судну десь на горизонті. Нижче був підпис:

ПЛІТ «МЕДУЗИ»

(Теодор Жеріко, 1791—1824)

А ще нижче красувалася приписка Джорджа та Джеррі: «Добратися туди — це тільки половина розваги». (Мовляв, не забудь потім, Флойде, добратися й назад.)

— Ви — просто пара справжнісіньких бестій! Як же я вас люблю! — схвильовано проказав Флойд, обнімаючи їх. І цієї миті на клавіатурі в Арчі жваво заблищала кнопка з написом «УВАГА» — час було йти.

Тиша, в якій його друзі залишили каюту, пролунала красномовніше за слова. І Гейвуд Флойд востаннє окинув оком це тісне приміщення, що майже половину його життя було для нього цілим Усесвітом.

Раптом він пригадав, як закінчується той вірш:

«Я жив щасливо і щасливо вмиру».

Розділ 8. Зоряний флот

Сера Лоренса Цунга не можна було назвати сентиментальною людиною. Він був надто великий космополіт, щоб серйозно сприймати патріотизм, хоча ще студентом останнього курсу якийсь час, зовсім недовго, і носив штучну, стилізовану під традиційну китайську, чоловічу кіску, як то було популярно за часів Третьої культурної революції. Проте реконструкція катастрофи «Цяня», яку Лоренс побачив у планетарії, зворушила його до глибини душі та спонукала перенаправити значну частину свого надзвичайно потужного впливу й енергії на космос.

Невдовзі він уже подорожував у вихідні дні на Місяць, а також призначив свого сина Чарлза (того, що коштував йому тридцять два мільйони солів) віцепрезидентом «Цунг естрофрейт». Новостворена корпорація мала тільки дві невеликі ракети, які в чистому вигляді (без палива, пасажирів та будь-якого іншого вантажу) важили менше ніж тисячу тонн, запускалися спеціальною катапультною та мали прямоточні

повітряно-реактивні двигуни, що працювали на водні. Уже скоро вони застаріють, але доти за їхньою допомогою Чарлз устигне накопичити певний досвід, що — як від початку був глибоко переконаний сер Лоренс — стане просто необхідним у наступні десятиліття. Космічна доба врешті-решт наставала по-справжньому.

Братів Райтів із їхнім першим у світі вдалим, хоч і коротким, польотом на допотопному літачку від настання ери дешевих і масових авіаперевезень відділяло всього лише трохи більше ніж пів століття; щоб упоратись із набагато важчим завданням — підкорити простори Сонячної системи, часу знадобилося десь удвічі більше.

Коли ще в 50-ті роки ХХ століття Луїс Альварез разом зі своєю командою відкрив каталізований мюонами синтез¹, це здавалося не більше за лабораторну цікавинку, яка становить лише теоретичний інтерес, без жодної практичної користі. Подібно до того, як свого часу великий лорд Резерфорд зневажливо був поставився до перспектив атомної енергетики, так і сам Альварез засумнівався, чи матиме коли-небудь практичне значення той «холодний термоядерний синтез». І дійсно, так і було аж до 2040 року, поки несподіване та цілком випадкове синтезування стабільних мюонно-водневих «сполук» не відкрило новий розділ в історії людства, точнісінько як відкриття нейтрона започаткувало колись Атомну еру.

Завдяки цьому в людства з'явилася можливість створювати невеличкі пересувні атомні електростанції з мінімальними вимогами до антирадіаційного захисту.

¹ Каталізований мюонами синтез, мюонний синтез — процес, який дає змогу термоядерному синтезу відбуватися за відносно низьких температур, навіть кімнатних чи й нижчих.

Однак на той час у традиційні атомні електростанції були вкладені вже такі величезні кошти, що на світову енергосистему це вдосконалення спочатку не вплинуло, а от на космічних подорожах воно позначилось одразу ж. Його можна було порівняти хіба що з революцією в авіаперевезеннях, яку за сотню років перед тим спричинило винайдення реактивного двигуна.

Тепер, ставши енергетично незалежнішими, космічні апарати могли досягати значно більших швидкостей. Наприклад, тривалість польотів у Сонячній системі вимірювалася тепер тижнями, а не місяцями чи навіть роками, як раніше. Але мюонний двигун суттю своєю все ще залишався реактивним — такою собі поліпшеною ракетою, яка в загальних рисах нічим не відрізнялася від своїх «хімічних паливних» попередників. І цій ракеті для створення тяги потрібна була «робоча рідина». А найдешевша, найчистіша та найпідходіша для цього з усіх «робочих рідин» була... звичайна вода.

«Пасіфік спейспорт», здавалося, браку цієї корисної субстанції не відчував. Але вже в наступному після нього порту заходу — на Місяці — ситуація складалася зовсім інакше. Жодна з місій: ні «Сервейор», ні «Аполло», ні «Луна» — не виявила там навіть сліду води. Якщо на Місяці й була коли-небудь хоча б якась своя вода (найпевніше, звісно ж, у вигляді льоду), вона — через безперервне бомбардування метеоритами протягом минулих еонів — давно вже випарувалась і розпоширилась у просторах космосу.

У всякому разі, у це вірили селенологи, однак іще відтоді, як Галілей колись націлив був свій перший, зроблений власноруч, телескоп на Місяць, люди періодично помічали там докази протилежного. Деякі

місячні гори впродовж кількох годин після настання світанку на самому Місяці блищали так сліпуче, немов були вкриті сніговими шапками. Найвідоміший випадок, пов'язаний із цим, трапився був, коли Вільям Гершель, батько сучасної астрономії, спостерігаючи якось удень за Місяцем, видима з Землі частина якого була саме оповита «місячною» ніччю, звернув увагу на неймовірно яскраве світіння на обідку величного кратера Аристарха й вирішив, що то вивергається вулкан. Та він помилявся: те, що він тоді побачив, було світлом із Землі, відбитим від тонкого та нестійкого шару паморозі на Місяці, що з водяного конденсату щоразу утворюється там за ті триста годин, протягом яких та ділянка поверхні супутника періодично буває у крижаному мороці.

Відкриття величезних покладів льоду під поверхнею ґрунту в долині Шретера, звивистого каньйону, який ішов від кратера Аристарха, докорінно зменшило кошторис космічних перельотів. Відтепер Місяць перетворювався на своєрідну заправну космічну станцію — і саме там, де це було потрібно: на самісінькому краєчку гравітаційного поля Землі, на самісінькому початку далекої подорожі до інших планет.

«Космос», найперший зореліт у космічному флоті Цунга, передовсім був призначений для перевезення вантажів і пасажирів за маршрутом Земля — Місяць — Марс, а також — після доволі непростих та хитромудрих домовленостей, досягнутих із десятком організацій та урядів, — для тестування мюонного двигуна, який на той час усе ще залишався експериментальним. Побудований на космічних верфях, розташованих таки ж на Місяці, у Морі Дощів, той космічний корабель

мав цілком достатню тягу, щоб без вантажу відірватися від поверхні супутника. Надалі ж він тільки літатиме від орбіти до орбіти й ніколи вже не торкнеться поверхні жодного небесного тіла. Маючи одвічну схильність до самореклами, сер Лоренс облаштував усе так, щоб перший політ його зорельота відбувся 4 жовтня 2057 року — на соту річницю запуску першого штучного супутника Землі.

За два роки до «Космосу» приєднався ще один зореліт — його сестра. Її назвали «Галексі»¹, і вона призначалася для польотів за маршрутом Земля — Юпітер. Цей зореліт мав уже достатню тягу, щоб сідати й злітати безпосередньо з будь-якого із супутників Юпітера, однак ціною значного жертвування корисним навантаженням. У разі потреби «Галексі» могла навіть повернутися на свій причал на Місяці для ремонту. Поза сумнівом, вона була найшвидшим транспортним засобом, який будь-коли створювала людина: якби, скажімо, «Галексі», наче в екстатичному та нестримному нападі оргазму, спалила, прискорюючись, ураз увесь запас свого палива, то досягла б швидкості тисячі кілометрів на секунду, яка перенесла б її від Землі до Юпітера за тиждень, а до найближчої зірки лише трохи більше ніж за десять тисяч років.

Третій корабель цього зоряного флоту — справжня відрада й гордість сера Лоренса — поєднував у собі все найкраще, що було застосоване під час будівництва двох його попередників. Але «Юніверс» від початку будували не для вантажоперевезень. Головним його призначенням було насамперед стати першим

¹ *Galaxy* (англ.) — тобто «Галактика».

пасажирським круїзним лайнером на космічних лініях, що мали простягнутися аж до Сатурна, перлини всієї Сонячної системи.

Для першого польоту цього зорельота сер Лоренс запланував дещо ще приголомшливіше, але затримка з його будівництвом, спричинена суперечками з Місячним відділом Реформованої профспілки водіїв вантажного транспорту, ці його плани порушила. Часу залишалося тільки для проведення попередніх льотних випробувань та для сертифікації у Страховому товаристві Ллойда наприкінці 2060 року, після чого «Юніверс» одразу ж покинув навколоземну орбіту та вирушив на рандеву з кометою Галлея, яке вже от-от мало статися: комета ж бо нікого чекати не збиралася — навіть самого сера Лоренса Цунга.

Розділ 9. Гора Зевс

Дослідницький супутник «Європа 6» перебував на орбіті вже майже п'ятнадцять років, значно перевищивши термін своєї придатності. І з цієї причини серед невеликої наукової спільноти Ганімеда точилася серйозна дискусія щодо того, чи не час нарешті той супутник замінити.

На супутнику був звичайний набір пристроїв для збору даних, і серед них — майже непотрібна нині система передавання зображення, бо тепер вона, хоча й перебувала досі в ідеальному робочому стані, зазвичай показувала Європу лише як суцільне хмарне місиво. Раз на тиждень команда науковців на Ганімеді, яка й без того мала багато іншої роботи, проглядала дані з того супутника «по діагоналі», упівока, після чого

в неопрацьованому вигляді «відфутболювала» їх далі на Землю. І, правду кажучи, вони відчували б величезне полегшення, якби «Європа б», нарешті, остаточно ви-йшла з ладу, і нестримний потік нікому не цікавих гігабайтів висох би остаточно.

Та ось, уперше за багато років, супутник передав щось украй цікаве.

— Орбіта сімдесят один дев'ятсот тридцять чотири, — сказав заступник головного астронома, звертаючись до ван дер Берга, якого він покликав, щойно проглянувши отриману з того супутника чергову доволі велику купу даних. — Ось він підходить із «темного боку»... прямує простісінько на гору Зевс. Однак ми нічого не побачимо ще секунд десять.

Екран монітора, на якому відтворювався відеозапис, поки що залишався чорним, але ван дер Берг і без того чудово уявляв собі крижаний пейзаж за тисячу кілометрів унизу під дослідницьким супутником «Європа б», попід хмарною ковдрою навколо Європи, супутника Юпітера, який тепер уже й не Юпітер, а Люцифер. Уже за кілька годин те крижане царство освітить далеке Сонце, бо Європа робила повний оберт навколо власної осі приблизно за сім земних днів. «Темний бік» правильніше було б назвати «сутінковим», бо половину того часу він був доволі-таки непогано освітлений, але не зігрітий. Одначе ця неточна назва до тієї (завжди відвернутої від Люцифера) половини Європи прилипла намертво, тому що ґрунтувалася на відчуттях: «темний бік» Європи періодично бачив схід Сонця, проте ніколи не бачив сходу Люцифера.

А схід Сонця, тисячократно прискорений швидким переміщенням дослідного зонда назустріч світилу,

ставав дедалі ближчим. І от ледве помітна смуга світла розділила екран монітора на дві частини — то із темряви проступив обрій.

Спалах світла на екрані був такий несподіваний і яскравий, що ван дер Бергу на мить здалося, ніби він спостерігає вибух атомної бомби. За якусь лише частку секунди (в міру того, як Сонце піднімалося над обрієм) той спалах приміряв на себе всі кольори веселки (по черзі, один за одним), а далі, коли Сонце «вистрибнуло» з-за гори вже повністю, набрав однорідно білого забарвлення — після чого згас, бо на оптичній системі увімкнулись автоматичні фільтри, які обмежували надмірний потік світла.

— Оце й усе. Шкода, що саме в ті хвилини на чергуванні не було оператора: він міг би направити камеру нижче й зняти надзвичайно чудову відеопанораму тієї гори, коли зонд пролітав над нею. Але я знав, що ти захочеш це побачити — хай навіть це й спростовує твою теорію.

— Як так? — запитав ван дер Берг, більше розгублений, ніж роздосадуваний.

— Коли проглянеш цей запис іще раз і повільно, то побачиш, про *що* я. Усі оті розкішні веселкові спецефекти породжені не атмосферою, а самою горою. Таке може витворяти тільки лід. Або скло — що здається малоймовірним.

— Чому ж малоймовірним? От, приміром, вулкани пречудово можуть виробляти природне скло, щоправда, воно зазвичай чорне... Авжеж!

— Прошу? — не зрозумів астроном.

— Е-е... скажу точніше, коли перевірю всі дані. Але, гадаю, то міг би бути гірський кришталь — прозорий

кварц. Із нього виготовляють чудові оптичні призми та лінзи. А є шанс побачити це ще коли-небудь?

— Боюся, що ні. То виявилось чисте везіння. Сонце, гора, камера — усе опинилося на одній лінії та в найпідхожіший час, коли над горою не було хмар. Таке не трапиться знову й за тисячу років.

— Однаково дякую... Надішлеш мені копію? Можеш не квапитись — я якраз вирушаю в експедицію до Перрайни¹ і все одно не зможу переглянути цей запис аж до повернення.

По цих словах ван дер Берг видав короткий, наче винуватий, сміх і продовжив:

— А знаєш, якби то дійсно був гірський кришталь — *то* був би цілий статок, що міг би навіть допомогти нам повністю розрахуватися з боргами...

Але то, звісно ж, була абсолютно нездійсненна мрія. Хоч би які там чудеса чи скарби таїла в собі Європа, останнє повідомлення з «Діскавері» закривало людям доступ до них, схоже, назавжди. І за ті п'ятдесят років, які минули відтоді, ніщо не вказувало на те, що та заборона взагалі колись буде знята.

Розділ 10. Корабель дурнів

Перші сорок вісім годин подорожі Гейвуд Флойд усе ніяк не міг повірити власним очам, з яким комфортом та без обмежень у просторі була облаштована житлова зона на «Юніверсі» — просто якесь безглузде марнотратство, доведене до крайнощів. Однак ж більшість

¹ Перрайна — одна з областей Ганімеда, яка характеризується темнішими кольорами поверхні ґрунту та надзвичайно великою кількістю метеоритних кратерів.

його супутників сприймали це все як належне. Ті, хто раніше ніколи не покидав Землі, припускали навіть, що геть усі космічні кораблі саме такими й мають бути.

І тоді, щоб глянути на все це неупередженим оком, він пригадав історію повітроплавання. Упродовж свого життя йому випало бути свідком, точніше, учасником справжньої революції, яка вершилася в небі планети, що в ці хвилини поступово зникала за кормою лайнера. Між незграбним старим «Леоновим» та витонченим «Юніверсом» пролягло рівно п'ятдесят років. (Його відчуття просто відмовлялись у це повірити, але з арифметикою не посперечаєшся.)

І так само лише п'ятдесят років відокремлювало колись братів Райтів від перших реактивних авіалайнерів. Іще на початку того пів століття перші безстрашні авіатори у своїх величезних захисних окулярах, овіяні всіма скаженими вітрами у відкритих кабінках, «перестрибували» на допотопних «етажерках» з поля на поле, долаючи відносно невеликі відстані, а вже в кінці того періоду звичайнісінькі бабусі мирно спочивали собі в дрімоті десь у небі між континентами, летячи на швидкості тисяча кілометрів на годину.

Тож, мабуть, і йому також не слід було б дивуватися розкішному та вишуканому декору своєї особистої каюти чи навіть тому, що в його розпорядженні був стюард, який мав підтримувати її в належному порядку. Найбільше ж у номері-люксі Флойда вразило велетенського розміру оглядове вікно-ілюмінатор, і попервах він почувався доволі незатишно, коли думав про тонни повітря, що зсередини давили на те скло, по інший бік якого був безжальний космічний вакуум, готовий будь-якої миті висмоктати те повітря без останку разом із людьми.

Але най-найбільшим сюрпризом для Флойда, навіть зважаючи на те, що відповідна література, яку він прочитав заздалегідь і яка повинна була його до цього підготувати, виявилася наявність гравітації. «Юніверс» був перший космічний корабель в історії, який збудували для польоту з постійним прискоренням, за винятком тих кількох годин, коли на півдорозі зореліт мав зробити «розворот». При стандартних п'яти тисячах тонн води, залитих по вінця в його величезні паливні баки, він міг підтримувати одну десятину g^1 — не багато, але достатньо, щоб різні незакріплені предмети не літали безладно по каюті, а лишалися на місці. Особливо зручно це було під час споживання їжі, хоча пасажирам і знадобилось усе-таки кілька днів, щоб привчитися не розмішувати суп аж надто енергійно.

Уже протягом перших сорока восьми годин після того, як корабель почав віддалятися від Землі, людиність «Юніверсу» остаточно розшарувалася на чотири окремі «соціальні» класи.

«Аристократію» становили капітан Сміт та підлеглий йому офіцерський склад зорельота. Далі йшли пасажирів, а за ними корабельна команда — рядовий склад і стюарди. А ще далі «четвертий клас»...

«Четвертим класом» самі себе називали п'ятеро молодих дослідників космосу — спочатку жартома, а потім з деякою домішкою гіркоти. Коли Флойд порівнював їхні тісні та казна-як облаштовані «квартирки» зі своєю

¹ Мається на увазі гравітаційне прискорення, тобто прискорення вільного падіння об'єкта у вакуумі, без будь-якого опору. Тут порівнюється з прискоренням вільного падіння на Землі, стандартне значення якого приблизно дорівнює $9,8 \text{ м/с}^2$.

розкішною каютою, то сповна усвідомив їхнє становище й швидко (з власної волі) перетворився на посередника в доведенні їхніх скарг до капітана.

Та хоч би там як, коли врахувати всі «за» й «проти», вони не мали особливих підстав для невдоволення: у тому поспіху, з яким корабель готувався до польоту, спершу *взагалі* було неясно, чи знайдеться там бодай якесь місце для тих науковців та їхнього обладнання. Зате тепер вони могли бути впевнені, що обов'язково дочекаються того моменту, коли матимуть, нарешті, нагоду «передислокувати» своє приладдя поближче до комети — та й на неї саму, — як тільки настануть оті історичні дні, коли вона збиратиметься обігнути Сонце, щоб знову вирушити до найдалших околиць Сонячної системи. І тоді члени цієї команди дослідників здобудуть собі в цій подорожі добру репутацію серед науковців (що буде вельми корисно для їхньої кар'єри) — і вони не могли цього не розуміти. Тож починали скаржитися, тільки коли були дуже зморені або, наприклад, роздратовані неточною роботою свого обладнання: то на занадто шумну вентиляційну систему, то на вкрай тісні каюти, то на дивні коли-неколи запахи невідомого походження. Але ні разу на якість їжі, що, із чим погоджувались усі, була просто неперевершена.

— Набагато краща, — запевнив якоесь капітан Сміт, — ніж мав Дарвін на «Біглі»¹.

На що Віктор Вілліс, шойно йому ті слова переказали, відразу ж дотепно зауважив:

¹ «Бігл» (англ. *Beagle*) — переобладнаний для дослідницьких експедицій британський військовий барк, на якому в 1831—1836 роках Чарлз Дарвін відбув свою знамениту навколосвітню подорож.

— Звідки він знає? І, до речі, командир «Бігла» по поверненні до Англії перерізав собі горло¹.

Такі висловлювання були дуже типові для Віктора, мабуть, найвідомішого на планеті популяризатора науки — з погляду його шанувальників — чи «поп-науковця» — з погляду його не менш численних ганьбителів. Було б несправедливо називати їх ворогами: захоплення його талантами було повселюдне, хай навіть час від часу хтось і висловлював їх з неохотою та заздрістю. Його м'який середньотихоокеанський акцент (мешканців західних прибережних штатів США) та нестриману жестикуляцію, яку він видавав на камеру, пародіювали всі, кому не ліньки, а до того ж йому приписували заслугу (чи вину) у відродженні моди на довгелезні бороди.

— Людина, яка відрощує стільки волосся, — любили казати його критики, — напевне, має, що приховувати.

Вілліс, безумовно, був найупізнаваніший з усіх шістьох віпів, хоча сам Флойд, який давно вже не вважав себе знаменитістю, з іронією називав решту з цієї шістки «знаменитою п'ятіркою». Стосовно ж інших тих знаменитостей, то, приміром, Іва Мерлін і раніше, ще на Землі, — у ті рідкісні хвилини, коли часом вибиралася зі своєї квартири, — прогулювалася по Парк-авеню часто зовсім ніким не впізнаною. Тим часом Дмитрій Михайлович, на превеликий свій жаль, був на десять сантиметрів нижчий за середній зріст, і саме цим, мабуть, і можна було пояснити його пристрасть до оркестрів на тисячу виконавців — реальних чи синтезованих, — де

¹ «Перерізав собі горло» — не відповідає дійсності: Роберт Фіц-Рой, командир корабля «Бігл», помер через 29 років після завершення цієї експедиції.

він легко змішувався з оркестрантами, що ніяк не сприяло тому, щоб його образ став широковідомим.

До категорії «невпізнаваних знаменитостей» потрапили також і Кліффорд Грінберг та Маргарет М'Бала, хоча це, безумовно, зміниться, коли вони повернуться на Землю. Перша людина, що колись висадилася на Меркурій, мала приємне, але нічим не примітне обличчя — із тих, які досить важко запам'ятати. До того ж відтоді, як про Кліффорда день і ніч без угаву тільки й ішлося в новинах, минуло вже тридцять років. Ну, а міс М'Балу значна більшість із мільйонів її читачів навряд чи впізнала б, бо та належала до тієї категорії письменників, що не захоплюються саморекламою на ток-шоу та автограф-сесіях.

Її літературна слава стала однією з сенсацій 40-х років ХХІ століття. Наукове дослідження грецької міфології зазвичай має мало шансів на те, щоб опинитись у списку бестселерів, але міс М'Бала перенесла вічні та невичерпні сюжети отих міфів в умови сучасної космічної епохи. Імена, які досі століттями були звичні хіба що для вух астрономів та антикознавців¹, нині були на язиках у кожної освіченої людини: тепер-бо чи не щодня приходили новини з Ганімеда, Каллісто, Іо, Титана, Япета чи то навіть з іще менш відомих широкому заголові світів, як-от Карме, Пасіфе, Гіперіон, Феба...

Та хоч би там як, а на книжку Маргарет чекав би щонайбільше лише скромний успіх, якби вона не здогадалася заглибитись у складне сімейне життя Юпітера-Зевса, «батька всіх богів» (а крім цього, і в багато

¹ Антикознавці — знавці античності (насамперед латинської і старогрецької мов та історії Стародавньої Греції й Риму).

інших моментів). До того ж ще й один геніальний редактор дуже вдало змінив попередню назву книжки «Вигляд з Олімпу» на «Пристрасті божі». Заздрісні ж теоретики зазвичай іменували цю книжку «Олімпійські фіглі-міглі», хоча в душі незмінно досадували, що написали її не вони.

Тож воно зовсім і не дивно, що саме Меггі М. — як швидко охрестили її попутники — першою вжила вислів «корабель дурнів»¹. А Віктор Вілліс із завзяттям підхопив його й скоро навіть виявив у ньому цікаву історичну паралель: майже століття тому сама Кетерін Енн Портер разом із групою науковців та письменників під кінець першої фази дослідження Місяця спостерігала з борту океанського лайнера за запуском «Аполлона 17».

— Я візьму це до уваги, — доволі недобррозичливим тоном проказала міс М'Бала, коли їй переповіли його міркування. — Можливо, настав час для третього варіанта. Але я розберусь із цим, звісно ж, тільки тоді, коли ми повернемося на Землю...

Розділ 11. Обман

А що стосувалося Рольфа ван дер Берга, то минув далеко не один місяць, перш ніж він знову дістав змогу скерувати всі свої помисли та зусилля на гору Зевс. Підкорення Ганімеда було справою доволі нелегкою, і тому Рольф цілими тижнями не бував у своєму головному офісі на базі Дарданус, бо досліджував місцевість,

¹ «Корабель дурнів» — тут натяк на сюжет знаменитого однойменного твору Кетерін Енн Портер (*Ship of Fools*), написаного в 1962 році.

де в майбутньому мала пролягти однорейкова залізниця «Гільгамеш — Осіріс»¹.

Географія поверхні третього та найбільшого з-посеред «галілеївських»² супутників Юпітера після вибуху тієї планети різко змінилася — та й досі продовжувала мінятися. Нововиникле сонце, яке розтопило льоди Європи, не гріло тут, за чотириста тисяч кілометрів від нього, так само сильно, але було достатньо тепле, щоб у центральній частині того боку Ганімеда, яка завжди була повернута до нової зірки, сформувати помірний клімат. Тепер тут були невеликі мілководні моря, а деякі навіть завбільшки з Середземне море, що на Землі, і простягалися вони аж до сорока градусів північної та південної широт Ганімеда. На його картах, створених іще у XX столітті «Вояджерами», з теперішнім його рельєфом не збігалось майже нічого. Танення вічної мерзлоти й спорадичне переміщення тектонічних плит, викликані тими ж припливними силами, що й на двох внутрішніх супутниках, перетворили поверхню нинішнього Ганімеда на кошмарний сон картографа.

Але саме ці чинники й зробили його справжнім раєм для планетарних інженерів. Це був чи не єдиний світ, за винятком посушливого та значно менш гостинного Марса, де, поза всяким сумнівом, одного чудового дня люди почнуть-таки ходити просто неба без скафандрів чи будь-яких інших засобів захисту. На Ганімеді виявилося задосить води, усіх життєво необхідних хімічних елементів і сполук, а ще там був і буде клімат, тепліший

¹ Гільгамеш, Осіріс — *тут* назви кратерів на Ганімеді.

² «Галілеївські» — чотири найбільші супутники Юпітера (Ганімед, Європа, Іо, Каллісто), які відкрив іще Галілео Галілей.

ніж на більшій частині Землі, в усякому разі, протягом того часу, поки світитиме Люцифер.

Найприємнішим же виявилось те, що тут більше не потрібні були скафандри, які закривали все тіло повністю: хоч атмосфера й залишалася ще непридатною для дихання, але була вже досить щільна, щоб можна було користуватися лише простими масками на обличчя та кисневими балонами. А за кілька десятків років — так пообіцяли мікробіологи, хоча конкретнішої дати й не називали — можна буде обійтись і без них. По всій поверхні Ганімеда вже були випущені штами бактерій, що виробляють кисень. Щоправда, більшість із них на цей момент загинула, але та частина, що вижила, тепер буквально процвітала. І нині ота крива, що на графіку аналізу складу кисню в атмосфері супутника повільно, але впевнено лізла вгору, була найпершим експонатом, який гордо демонстрували всім відвідувачам бази Дарданус.

За даними, які надходили з «Європи б», ван дер Берг припильнював іще доволі довго, бо сподівався, що одного дня, коли та пролітатиме над Зевсом, хмари розійдуться знову. Він чудово розумів, що шансів для цього майже не було, але, поки хоча б наймізерніший із них іще існував, Рольф навіть не намагався спробувати якийсь інший спосіб дослідити Європу та її знамениту гору. Він не поспішав, маючи й без того цілу купу важливіших справ, які вимагали першочергового розв'язання, та й до того ж відповіді на його питання могли виявитися цілком тривіальними й зовсім нецікавими.

А потім «Європа б» зненацька взяла та й «відлетіла у кращий світ» (тобто припинила своє існування, загинула) — майже напевне, унаслідок випадкового

зіткнення з метеоритом. Щодо цього, то Віктор Вілліс, ще перебуваючи на Землі, встиг був узяти інтерв'ю в «євронутих» — які вірили, що Європу, супутник Юпітера-Люцифера, заселила якась позаземна цивілізація, і які тепер просто ідеально замінили собою відомих раніше протягом останніх ста років своєю неадекватністю НЛО-фанатиків, — і цим, на думку багатьох, поставив сам себе у вкрай дурне становище. Так от, дехто з тих «євронутих» стверджував, що загибель зонда стала наслідком зловорожих дій з боку тієї інопланетної цивілізації на Європі, а той факт, що він без жодного втручання і так пропрацював аж п'ятнадцять років — майже вдвічі більше за свій проєктний термін, — анітрохи їх не бентежив. Віддаючи належне Вікторові, слід зазначити, що той приділив був цьому пункту особливу увагу та розбив ушент більшість інших доводів отих неадекватів. Та все ж таки всі тоді одноголосно вирішили, що він узагалі не повинен був надавати тим «євронутим» можливості висловлювати свої схиблені аргументи на весь світ.

Для ван дер Берга, якому вельми подобалося, коли колеги називали його «впертим голландцем», і який робив усе можливе, щоб завжди й усюди відповідати такому описові, катастрофа «Європи 6» стала викликом, який він не міг не прийняти. А що звістку про те, що цей надзвичайно «говіркий» та давно набридлий усім зонд-довгожитель нарешті заткнувся, більшість сприйняла з невимовним полегшенням, то про фінансування нового дослідницького супутника взамін загиблого навіть не йшлося.

То що було робити? І ван дер Берг сів собі та й став думку гадати, як далі гуляти. А що він був геолог, а не астрофізик, то минуло кілька днів, перш ніж до нього

раптом дійшло, що весь цей час, відколи він уперше ступив на Ганімед, відповідь була просто в нього перед носом.

Африкаанс — одна з тих мов, що просто ідеально створені для лайки та прокльонів. І навіть якщо ви розмовляєте нею дуже ввічливо, то її звучання може збентежити й неприємно вразити випадкових слухачів, цнотливий слух яких нічого подібного цієї миті від вас не чекає. Отож за її допомогою ван дер Берг кілька хвилин «повипускав пару», а потім зв'язався з обсерваторією, розташованою в Тіаматі, майже на самісінькому екваторі Ганімеда, звідки сліпучий крихітний диск Люцифера завжди й повсякчас можна було спостерігати прямо над головою.

Зазвичай астрофізики, до чийх обов'язків входить мати справу з найграндіознішими та найразючішими в Усесвіті об'єктами, схильні проявляти неприховану зверхність до простих геологів, що присвячують своє життя якимось там заляпаним грязюкою штучкам на взір невеликих планеток і зовсім маленьких планетоїдів. Але тут, на найдальших рубежах освоєних людьми світів, усі одне одному допомагали, тож доктор Вілкінз не лише зацікавився пропозицією Рольфа, а й підтримав її.

Обсерваторію в Тіаматі спорудили з єдиною метою, яка й стала фактично однією з головних причин для створення бази на Ганімеді. Річ у тім, що вивчення Люцифера мало величезне значення не тільки для науковців-теоретиків, але й для інженерів-ядерників, метеорологів, океанографів, а також, не в останню чергу, для політиків і філософів. Думка про те, що десь існують собі створіння, яким до снаги перетворити планету на сонце, була така приголомшлива, що багато

кому не давала вночі спати. І людство захотіло дізнатися про це все, що можливо, бо одного дня могла виникнути нагальна потреба повторити подібне... або ж не допустити його повторення.

І тому ось уже понад десять років обсерваторія в Тіаматі за допомогою всього наявного в ній обладнання вела спостереження за Люцифером, безперервно роблячи його спектральний аналіз у всьому електромагнетному діапазоні, а також активно зондуючи його радіолокатором через невігадливу антену-«тарілку», краями якої стали схили невеликого метеоритного кратера діаметром десь метрів сто.

— Так, — сказав доктор Вілкінз, — ми часто спостерігаємо Європу та Іо. Однак промінь нашої антени направлено чітко на Люцифера, тому ми можемо бачити їх лише кілька хвилин, поки вони проходять на його тлі. А ваша гора Зевс якраз на «світлому боці» Європи, тож у ті моменти вона від нас захищена.

— Та я розумію, — дещо нетерпляче відказав на те ван дер Берг. — Але чи не могли б ви трохи відхилити той промінь, щоб можна було глянути на Європу ще до того, як вона зіллється з Люцифером? Щоб глянути на її «світлий бік», вистачило б відхилення і на якихось десятих чи двадцяти градусів.

— Щоб зазирнути Люциферові за спину й поглянути Європі прямо в обличчя, поки та буде на дальній стороні своєї орбіти, вистачило б і одного градуса. Але тоді вона буде від нас більш ніж утричі далі, і наша антена зловить лише соту частину відбитого сигналу. Однак цього може вистачити, треба спробувати. Тільки дайте мені інфу щодо частот, обвідних хвильових пакетів поляризації та всього іншого, що, на думку

ваших колег, може стати нам у пригоді. Щоб нашвидку сформувати фазозсувальну схему, яка відхилить промінь на пару градусів, знадобиться зовсім небагато часу. Більше сказати не можу: досі ми ніколи такого не робили. Хоча, мабуть, спробувати було варто... До речі, а *що* ви сподіваєтеся знайти на Європі, крім льоду та води?

— Якби я знав, — підкреслено бадьорим голосом відповів ван дер Берг, — то й не просив би допомогти, згодні?

— А я, якби знав, то й не просив би визнати моє співавторство, коли публікуватимете результати свого дослідження. Шкода тільки, що моє прізвище за алфавітом іде після вашого: лише через одну літеру «ван дер Берг» стоятиме в списку вище за «Вілкінза».

Це сталося рік тому. Радарне сканування, проведене на такій величезній віддалі, не було достатньо якісним, а відхилити промінь антени, щоб глянути на «світлий бік» Європи безпосередньо перед тим, як вона зайде за Люцифер, виявилось набагато складніше, ніж думали. Але врешті-решт результати таки отримали. Комп'ютери систематизували їх, і ван дер Берг став першою людиною, яка побачила мінералогічну карту «постлюциферіанської» Європи.

На ній, як і припускав доктор Вілкінз, були переважно лід і вода з де-не-де оголеними пластами базальту впереміш із покладами сірки. Але були там і дві аномалії.

Одною з них виявилась якась помилка у відтворенні зображення — там був один абсолютно прямий елемент, штрих завдовжки два кілометри, який практично не відбивав сигналу радара. Сушити над цим голову

ван дер Берг залишив докторові Вілкінзу, його ж самого цікавила тільки гора Зевс.

Щоб провести її повний порівняльний аналіз, він витратив цілу прірву часу, бо лише такий безумець (чи по-справжньому безрозсудний науковець), як він, міг нафантазувати собі, що десь у природі можуть існувати гори з таким набором елементів, як ця. Та навіть уже після того, як кожен параметр був перепереверений із граничною точністю, Рольф усе одно відмовлявся до кінця повірити, що таке дійсно буває, тому він навіть не подумав, *що* робитиме далі.

Коли ж із ним зв'язався доктор Вілкінз, який із нетерпінням чекав, як його ім'я та слава почнуть нарешті нестримно ширитися по всіх престижних для науковців базах даних, Рольф промимрив, що він усе ще аналізує результати. Та в якийсь момент з остаточною відповіддю затягувати стало вже неможливо.

— Нічого сенсаційного, — повідомив він нарешті свого колегу, який нічого не підозрював. — Просто рідкісна форма кварцу... Серед земних зразків його відповідника я ще не знайшов.

Це було вперше в житті, коли він збрехав колезі-науковцеві — і в нього аж душа защеміла.

Але що було робити?

Розділ 12. Оом Пауль

Рольф ван дер Берг не бачив свого дядечка Пауля вже десять років, і все йшло до того, що навряд чи й побачив би «наживо» хоча б раз коли-небудь іще. Та все ж він відчував безмежну прихильність до старого науковця — останнього зі свого покоління та єдиного, хто міг

іще згадати (якщо мав бажання, звісно, — що траплялося рідко), як жили колись їхні предки-колоністи в Південній Африці.

Доктор Пауль Крегер — а для всієї своєї родини та більшості друзів оом Пауль¹ — завжди опинявся там, де люди потребували його допомоги: чи то у вигляді інформації, чи то поради, чи особисто, чи на іншому кінці лінії радіозв'язку завдовжки з пів мільярда кілометрів. Подейкували, що тільки надзвичайний тиск із боку деяких владних політиків і з превеликою неохотою змусив Нобелівський комітет «не помітити» внесок Крегера у фізику елементарних частинок, яка на той момент знов опинилася була в украй непевному становищі після проведеного наприкінці ХХ століття «великого прибирання» у сховищі її основних постулатів.

Але якщо все те дійсно була правда, то доктор Крегер ні на кого зла не тримав і зуба не точив. Скромний та невибагливий, він не мав особистих ворогів — навіть у сповненому інтриг середовищі непримиренних різноманітних спільнот своїх товаришів у вигнанні. І дійсно, його повсюдно так поважали, що кілька разів він навіть отримував запрошення знову відвідати Сполучені Штати Південної Африки, від яких щоразу ввічливо відмовлявся — ні, як одразу поспішав він пояснити, це не тому, що у відвідинах США відчував загрозу своєму життю та здоров'ю, а тому, що побоювався, що після цього його ностальгія може стати абсолютно некерованою.

Коли ж ван дер Берг вийшов з ним на зв'язок, то — навіть уживаючи заради безпеки мову, якою тепер

¹ Оом (нідерл. *oom*) — дядечко.

послугувалися менше ніж мільйон осіб у всьому світі — поводився вельми обережно й користувався приповідками та натяками, які могли видатися безглуздим набором слів для кого завгодно, але не для близького родича. Тож дядечко Пауль без ніяких труднощів зрозумів повідомлення свого племінника, хоча й не сприйняв почуте серйозно. Він боявся, що молодий та малодосвідчений Рольф склеїв дурня, і тому постарався якнайтактовніше остудити запал свого племінника. І добре було, що той не кинувся відразу ж усе оприлюднювати — отже, у нього все-таки лишалося принаймні трохи смальцю в голові, щоб не почати негайно кричати про своє відкриття на весь світ...

Ну припустімо (лише припустімо), що все це правда — і що? Від цієї думки ріденькі волосинки на потилиці в Пауля піднялися дибки. У нього перед очима постав раптом цілий спектр захопливих можливостей — наукових, фінансових, політичних, — і що більше він над ними думав, то разючішими вони видавалися.

На відміну від своїх побожних предків, доктор Крегер не вірив у Бога, до якого ті звертались у критичні моменти чи опинившись у безвиході. Тепер же він майже шкодував, що не вірив, але навіть якби і вмів молитися, то навряд чи це допомогло б. І, коли він сідав за комп'ютер та під'єднувався до баз даних, йому залишалося лише сподіватися, що його племінник і справді зробив надзвичайно важливе відкриття, а не... просто напатякав йому сім мішків гречаної вовни. Але чи міг Отець Небесний наяву вчинити таку нечувану витівку над родом людським, над чадами Своїми? І тут Пауль пригадав відоме висловлювання

Айнштайна про те, що Господь Бог витончений, але не зловмисний.

Досить уже витати в хмарах, сказав собі доктор Пауль Крегер. Усі твої симпатії чи антипатії, твої сподівання чи побоювання не мають жодного стосунку до цього питання.

Те, що сталося, він сприйняв як виклик, кинутий йому через половину Сонячної системи, і він не заспокоїться тепер, поки не розкриє всієї правди.

Розділ 13. «Але нам ніхто не казав брати купальники...»

Капітан Сміт приберіг свій маленький сюрприз аж до п'ятого дня — до моменту, коли до повороту на зворотний курс лишалося всього кілька годин. Його оголошення, як він і чекав, було сприйняте вкрай скептично.

Першим зі ступору вийшов Віктор Вілліс:

— Плавальний басейн! На космічному кораблі! Ви, певне, жартуєте!

На ці слова капітан відкинувся назад і, здавалося, от-от сповниться невимовного блаженства. При цьому він широкою, відкритою усмішкою обдарував Гейвуда Флойда, що був уже в це втаємничений.

— Гадаю, Колумб був би неабияк вражений тим, як зручно обладнані кораблі, які з'явилися після нього.

— А є там трамплін для стрибків у воду? — мрійливо запитав Грінберг. — Колись я був чемпіоном коледжу.

— Де-факто — так. Заввишки лише п'ять метрів, але при нашій номінальній одній десятій g це дасть вам цілих три секунди вільного падіння. А якщо захочете

довше, я впевнений, що містер Кертіс буде радий зменшити тягу.

— Серйозно? — сухо промовив головний інженер. — І начисто перепаскудити всі зроблені мною розрахунки траєкторії нашого польоту? І це вже не кажучи про ризик виповзання води — поверхневий натяг, знаєте...

— А хіба не будували вже колись на одній космічній станції плавальний басейн у вигляді сфери? — запитав хтось із присутніх.

— Пробували в центральній частині «колеса» «Пастера» — ще до того, як воно почало обертатися, — відповів Флойд. — І та споруда виявилась абсолютно непрактичною. При нульовій силі тяжіння вона мала бути повністю закритою. А якби ви, скажімо, запанікували, то дуже легко могли б утонутися у велетенській водяній кулі.

— Це один зі способів потрапити до Книги рекордів — «перша людина, що втонула в космосі»...

— Але нам ніхто не казав брати купальники, — поскаржилася Меггі М'Бала.

— Мабуть, хоча б тим, хто носить купальники, це таки слід було сказати, — шепнув на вухо Флойдові Михайлович.

Капітан Сміт, закликаючи до тиші, постукав по столу.

— Увага, будь ласка! Я маю важливіше повідомлення. Як вам відомо, опівночі ми досягнемо максимальної швидкості, і нам доведеться почати гальмування. Тож о двадцять третій нуль-нуль двигун вимкнемо, а корабель розвернемо у зворотний бік. І до першої нуль-нуль, коли двигун запустимо знову, в нас буде дві години повної невагомості.

— Отже, як ви розумієте, — продовжив він, — екіпаж на ту пору буде дуже зайнятий: ми скористаємося цією

нагодою, щоб оглянути корпус та перевірити двигун, поки той буде вимкнений. Тому я наполегливо раджу вам усім у цей час перебувати у своїх ліжках, пристебнувшись пасами безпеки. А стюарди тим часом перевірять, чи нема десь незафіксованих предметів, які, коли знову з'явиться гравітація, можуть стати джерелом небезпеки. Питання?

Запала глибока тиша, наче пасажирів й досі перебували під певним враженням від нежданого сюрпризу й ще не вирішили остаточно, як до того басейну ставитися.

— Я чекав, що ви запитаете мене про *економічний* складник такої розкоші, та, хоч ви цього й не зробили, все одно скажу. Це аж ніяк не розкіш, бо не коштує нічогісінько. А крім того, ми сподіваємося, що в майбутніх подорожах від цього буде вельми велика користь.

— Річ у тім, — вів далі капітан, — що як реактивну масу ми маємо нести в наших паливних баках п'ять тисяч тонн води — і ми можемо скористатися цим з максимальною для себе вигодою. Бак номер один наразі порожній на три чверті. Ми таким і залишимо його аж до кінця подорожі. Отже, завтра після сніданку... побачимось унизу — на пляжі...

Враховуючи той поспіх, з яким готували «Юніверс» до першого виходу в космос, можна було тільки дивуватися, яку величезну роботу проведено заради якоїсь третьорядної дрібнички.

«Пляжем» була металева платформа завширшки десь метрів зо п'ять, яка, вигинаючись уздовж стінки, простягалася всередині величезного паливного бака на третину його обводу. І хоча дальня стіна була лише за якихось двадцять метрів, однак майстерно проєктовані на

неї зображення створювали ілюзію нескінченності:десь на половині цієї дистанції, наче просто з хвиль, на світ Божий з'являлися серфінгісти й пливли на своїх дошках до берега, до якого вони ніколи не доберуться, а за ними, ген удаліні, під усіма вітрилами летів уздовж самісінького обрію прекрасний пасажирський кліпер, в обрисах якого будь-який туристичний агент умить упізнав би «Тай-Пан», яким володіла «Морехідно-космоплавна корпорація Цунга».

Для повноти ж ілюзії під ноги насипано піску, злегка намагнеченого, щоб не розпорошувався надто далеко від потрібного місця, а сам оцей коротесенький пляжик закінчувався пальмовим гайочком, який мав вигляд зовсім як справжній, якщо його не роздивлялись упритул. Цю ідилічну картину завершувало пекуче тропічне сонце над головою, і важко було повірити, що в цей самий момент за цими самими стінами реальне Сонце світить удвічі сильніше, ніж на будь-якому земному пляжі.

У такому обмеженому просторі, який був у його розпорядженні, дизайнер виконав свою роботу просто фантастично й фактично перевершив сам себе. І здавалося трохи несправедливим почути потім від Грінберга, коли той поремствував:

— Шкода, що немає прибою...

Розділ 14. Пошук інформації

У науці є хороший принцип: не сприймати серйозно жодний «факт», хоч би яким доведеним той здавався, поки він добре не впишеться в котрусь із загально-визнаних систем стандартів. Часом, правда, буває, що

глибше вивчення якогось факту може зруйнувати звичні шаблони та спонукати до побудови нових, але таке трапляється вкрай рідко. Нові Галілеї та Айнштаїни з'являються зазвичай нечасто — не частіше, ніж раз на століття, — що для душевної рівноваги людства якраз те, що треба.

І доктор Крегер цілком і повністю вирішив діяти згідно з тим принципом: отже, він не візьме на віру відкриття свого племінника, поки не зможе пояснити його, а скільки він міг бачити, то для цього йому доведеться покластися щонайменше на Промисел Божий, на безпосереднє Його Втручання. Застосувавши «прадідівський», але ефективний і досі, метод «бритви Оккама»¹, Крегер вирішив, що найімовірнішим тут було те, що Рольф припустився помилки, а якщо так, то знайти її буде досить легко.

Утім, на превелике здивування дядечка Пауля, ця справа виявилась украй важкою. Аналіз даних радіо-локаційного зондування на той момент перетворився вже на відточене роками справжнє мистецтво, і тому відповідь, яку після тривалої затримки один за одним давали Паулеві експерти, з якими той консультувався, була однаковою. А також однаковим було запитання, що вони при цьому ставили:

— А де ви дістали ці дані?

— Вибачайте, — відповідав він, — але розповідати про це я не маю права.

¹ «Бритва (лезо) Оккама» (*принцип простоти, принцип ощадливості*) — принцип логіки, який стверджує, що не треба робити припущень більше, ніж мінімально потрібно (гра слів у латинському оригіналі — *зголити* також означає *знайти істину, відокремити хибне припущення*).

Тож далі треба було припустити, що неможливе все ж таки виявилось правдою, та й почати пошук відповідної літератури. Робота передбачалася велетенська, бо доктор навіть не уявляв собі, до чого братися передусім. Не підлягало сумніву лиш одне: пряма лобова атака була приречена на невдачу. Це мало б такий самий вигляд, якби Рентген наступного ж ранку після відкриття ним Х-променів, названих потім його ім'ям, почав би дошукуватися до пояснення цього явища у фізичних журналах свого часу. Інформація ж бо, що була йому необхідна тоді, з'явилася лише за багато років потому.

Але залишалась іще принаймні невеличка надія, що те, що він шукає, чаїться десь у неосяжних нетрях уже наявних наукових знань. Повільно та без поспіху Пауль Крегер створив автоматичну пошукову програму, яка змогла б методом виключення опрацювати всю можливу інформацію. Вона повинна була відразу ж відкидати всі дані, які мали стосунок до Землі — а їх, безумовно, мало налічуватися мільйони, — та повністю зосередитися на «позаземних».

Однією з переваг високого становища доктора Крегера був необмежений доступ до комп'ютерних мереж — це було частиною його гонорару, яку він зазвичай вимагав від різноманітних організацій, котрим потрібні були його знання. Тож хай би яким дорогим міг виявитися пошук потрібної інформації, докторові не довелося б хвилюватися за рахунок.

А той рахунок, як потім виявилось, був напрочуд невеликий. Крегерові пощастило: пошук завершився вже за дві години тридцять сім хвилин на посилянні номер 21456.

Докторові вистачило й одного лише заголовка. Пауль був такий схвилюваний, що його власний робот-секретар відмовився розпізнавати голос свого хазяїна, тож команду на повний видрук знайденого файлу Крегерові довелося повторити.

Журнал «Нейчер» опублікував цю статтю ще в 1981-му — майже за п'ять років до народження Пауля! — і доктор, швидко пробігши очима короткий текст, який умістився на одній сторінці, переконався, що його племінник від початку мав рацію... а на додачу, що не менш важливо, Пауль дізнався, як *саме* могло з'явитися таке диво, як гора Зевс.

Редактор того — вісімдесятирічної давнини — журналу, як видно, мав гарне почуття гумору: якась там стаття, де йшлося про ядра зовнішніх планет, навряд чи привернула б до себе увагу пересічного читача, однаке *ця* мала навидовижу вдалу та дотепну назву. Робот-секретар одразу ж пояснив хазяїнові, що то були слова з добре відомої колись пісні, але безпосередньо справи це не стосувалося.

У всякому разі, Пауль Крегер (якось так вийшло) ніколи не чув ні про «Бітлз», ні про їхні психоделічні фантазії.

Частина II

ДОЛИНА ЧОРНОГО СНІГУ

Розділ 15. Рандеву

А тим часом комета Галлея опинилася так близько, що буквально зникла з поля зору: за іронією долі, спостерігачам, які перебували о цій порі на Землі, було набагато простіше побачити хвіст, що простягнувся на п'ятдесят мільйонів кілометрів під прямим кутом до її орбіти та був схожий на вимпел, який майорів під невидимим повівом «сонячного вітру».

Вранці того дня, коли мало статися рандеву з кометою, Гейвуд Флойд після важкого сну прокинувся з передчуттям тривоги. Зазвичай він снів не бачив — або принаймні не пам'ятав їх, — але *цього* разу на його стан, безперечно, вплинуло передчуття тієї хвильної події, яка мала статися в найближчі кілька годин. А ще — його трохи схвилювало повідомлення від Керолайн, у якому та запитувала, чи не чув він щось про Кріса останнім часом? У відповідь Флойд відправив радіоповідомлення, в якому дещо стисло зауважив, що Кріс не завдав був собі клопоту навіть подякувати, коли він допоміг йому дістати своє нинішнє призначення на космічний корабель «Космос» — рідний брат

«Юніверсу» — і цілком можливо, що служба на маршруті «Земля — Місяць» уже встигла набриднути, і в цей момент він підшукував собі щось цікавіше.

— А ми, — сказав Флойд на додачу, — як завжди, почуємо про нього, коли йому забажається.

Відразу після сніданку пасажери та команда науковців зібралися, щоб почути від капітана Сміта останні настанови. Науковцям, майже напевне, це було не потрібно, але якщо попервах вони й відчували деяке невдоволення, то начисто припинили своє дитиняче вередування, щойно взріли на головному екрані воістину неземне видовище.

Те, у що в ці хвилини влітав «Юніверс», найбільше скидалося не на хвіст комети, а на туманність. Тепер усе небо попереду зорельота було чимось схоже на невиразну білувату імлу — не одноманітну, а поцятковану темнішими згустками та помережану світляними смугами і струменями, подібними до язиків яскравого полум'я, які виривалися навсібіч із певної точки в центрі зображення. При наявному збільшенні ядро комети мало вигляд ледве помітної, крихітної чорної цяточки — та все ж було очевидно, що саме та цяточка і є джерело всіх «спецефектів» довкруг неї.

— За три години двигун вимкнемо, — повідомив капітан. — На той час між нами та ядром залишиться лише близько тисячі кілометрів, а швидкості нашого корабля та комети стануть майже однаковими. Тоді ми проведемо остаточне обстеження і виберемо місце для посадки.

Отже, рівно о дванадцятій нуль-нуль ми станемо невагомі. А перед тим ваші каютні стюарди перевірять, щоб усі речі були складені правильно. Те, що відбува-

тиметься потім, буде схоже на розворот корабля, за винятком того, що цього разу це триватиме вже не дві години, а три дні, поки сила тяжіння не з'явиться знову.

А як щодо гравітації самої комети Галлея, запитаєте ви? Не беріть у голову: менше ніж один сантиметр за секунду у квадраті — це всього лишедесь одна тисячна від земної. Ви помітите її дію, тільки якщо змарнуєте на це купу часу. Якомусь предмету, щоб упасти на поверхню комети з метрової висоти, знадобиться секунд п'ятнадцять.

Для вашої ж безпеки, поки триватиме безпосередньо саме рандеву та посадка на комету, я хотів би, щоб усі ви залишалися тут, в оглядовому салоні, з належним чином пристебнутими пасами безпеки. Усе одно найкращий вигляд буде саме звідси, а вся операція забере не більш як годину. При цьому час від часу для коригування курсу корабля ненадовго вмикатимуться бічні двигуни, що спричинятиме раптові поштовхи в будь-якому напрямку і, можливо, невеличкий розлад вестибулярного апарату...

Зрозуміло, що під отим «невеличким розладом» капітан мав на увазі так звану «космічну хворобу», але цей вислів, за загальною згодою, був табу на «Юніверсі». Проте при останніх словах капітана дехто шаснув руками собі під сидіння, ніби перевіряючи, чи на місці там, у спеціальному відсіку, горезвісні пластикові пакети для блювання — а раптом знадобляться.

Було увімкнене масштабування, і зображення на екрані стало помітно збільшуватись. І на якусь мить Флойдові здалося навіть, що він не в космічному кораблі, який наближається до найвідомішої з усіх комет, а в літаку, що, занурившись у напівпрозорі хмари, іде

на посадку. Ядро комети ставало дедалі більшим і чіткішим: іще трохи — і це вже була не якась там чорна цяточка, а еліпс неправильної форми, що спершу схожий був на невеликий, загублений у холодних зоряно-чорних водах космічного океану острівець, увесь подзьобаний віспинками-кратерами, а потім раз — і це вже, виявляється, цілком натуральне небесне тіло в усій своїй красі.

Щоправда, і досі не було відчуття розміру. Тому, хоча він і знав, що головний елемент тієї панорами, яка розгорнулася перед ним, мав менше ніж десять кілометрів упоперек, Флойд заледве не повірив, що дивиться в цю мить на небесне тіло завбільшки з Місяць. От тільки краї справжнього Місяця не були оповиті млою, а з-під його поверхні не виривалися маленькі струмені пари — і між них навіть два великі.

— *Боже!* — вигукнув Михайлович. — *Що це?*

Він тицьнув пальцем у нижній край ядра комети на екрані, у місце відразу за термінатором¹. Здавалося цілком очевидним — і неможливим водночас, — що там, на «нічному» боці комети, в ідеально розміреному ритмі блимало якесь світло: спалахне, згасне, спалахне, згасне, — і так через дві-три секунди.

Доктор Вілліс демонстративно покахикав, що, напевне, мало означати «дозвольте, я поясню це кількома словами», але, щойно він набрав у груди повітря, озвався капітан Сміт:

— Мені шкода вас розчаровувати, містере Михайловичу, та то лише світловий маяк на нашому зонді-

¹ Термінатор — в астрономії це лінія між освітленою частиною небесного тіла та неосвітленою.

пробовідбирачі номер два. Він сидить там уже місяць і чекає, коли ми прилетимо та заберемо його.

— Який сором: я ж подумав, це хтось... щось... вітає нас.

— Боюся, нам не пощастило: ми тут зовсім самі. Цей маяк міститься саме там, де ми маємо намір сісти, тобто поблизу південного полюса комети, що наразі перебуває в темряві. Це полегшить роботу нашої системи життєзабезпечення, бо температура з сонячного боку сягає ста двадцяти градусів, що набагато вище за температуру кипіння води.

— Воно й не дивно, що комета аж кипить енергією, — нітрохи не знітившись, відказав на те Дмитрій. — Усі оті струмені пари чомусь не здаються мені корисними для здоров'я. Ви впевнені, що підходити ближче — безпечно?

— Це ще одна причина, з якої ми робимо посадку на «нічному» боці — там немає жодної активності. А тепер прошу вибачити, я мушу повернутися на свій місток. Це перший у моєму житті шанс зробити посадку на поверхню іншого космічного тіла, — і я сумніваюся, що в мене буде ще один.

Присутні, пропускаючи капітана Сміта, повільно розступилися, не зронивши, як не дивно, жодного слова. Розмір зображення на головному екрані повернувся до звичайного, і ядро комети знову зменшилося до ледве помітної цяточки на ньому. Та все ж навіть за ті кілька хвилин, що минули, та цяточка, здавалося, трохи підросла — і, що цілком можливо, то була ніяка не ілюзія. До контакту залишалося менше ніж чотири години, і корабель зі швидкістю п'ятдесят тисяч кілометрів на годину й далі все мчав і мчав у бік комети.

І якби на цій стадії гри щось раптом сталося з головним двигуном, то на поверхні комети Галлея утворився б найразючіший кратер з-посеред усіх, якими вона пишалася досі.

Розділ 16. Посадка

Посадка, як і сподівався капітан Сміт, виявилася цілком безпечною. Точно установити момент, коли «Юніверс» торкнувся поверхні комети, пасажирів не змогли, і тому минула ціла хвилина, перш ніж вони зрозуміли, що зореліт сів, — і аж тоді почулися нарешті запізнні вітання та оплески.

Їхній космічний лайнер «кинув якір» на краєчку однієї неглибокої долини, оточеної пагорбами, що кожен був заввишки понад сотню метрів. Кожен, хто очікував побачити там місячний пейзаж, був би сильно здивований: наявні геологічні утворення взагалі не мали нічого спільного з майже гладенькими та пологими схилами Місяця, які протягом мільярдів років перебували під безперервним обстрілом мікрометеоритами, що скидалося на результат роботи піскоструминного апарата.

Тут, на поверхні комети, не було жодного утворення, старішого за тисячу років. Єгипетські піраміди, приміром, були набагато давніші за цей краєвид. Щоразу при наближенні до Сонця комета Галлея від його жару дещо змінювала свої обриси — і щоразу трохи зменшувалася. Навіть після останнього проходження нею перигелію¹ у 1986 році форма її ядра вже злегка змінилася. Маючи нестримний потяг до всіляких

¹ Перигелій — найближча до Сонця точка орбіти небесного тіла.

метафор, Віктор Вілліс одного разу доволі влучно висловився на цю тему перед своїми глядачами:

— У нашої «арахісинки» з'явилася осина талія!

І дійсно, усе вказувало на те, що після ще кількох обертів навколо Сонця комета Галлея може розколотися на два приблизно однакові фрагменти — як це, на превеликий подив астрономів, сталося 1846 року з кометою Біели.

Незвичайності ландшафту сприяло також і те, що практично не було гравітації. Повсюди, наче створені уявою художника-сюрреаліста, виднілися геологічні формації, схожі на павуків, і серед них щось подібне до неймовірно нахилених скелястих шпилів, які десь в іншому місці — навіть на Місяці з його трохи більшою силою тяжіння — не проіснували б і кількох хвилин.

Хоча капітан Сміт і вирішив посадити «Юніверс» аж у серці царства полярної ночі — за цілі п'ять кілометрів від місця, куди міг дістати погляд палючого ока Сонця, — освітлення там цілком вистачало. Величезна оболонка з газу та пилу, яка оточувала комету, утворювала сяйливий ореол, що здавався напрочуд удалим доповненням до тамтешнього довкілля. Складалося враження, наче то полярне сяйво переливається десь над льодами Антарктиди. І, поза всяким сумнівом, ніхто б навіть не здогадався заявити, що цього освітлення було замало, бо значну його частку давав Люцифер, сяючи як одночасно кілька сотень Місяців у повні.

Хоча несподіванкою це й не було, та все ж повний брак кольору викликав відчуття деякого розчарування. Здавалося, наче «Юніверс» сів у вугільному кар'єрі просто неба. І ця аналогія була доволі влучна,

бо значну частину навколишньої чорноти становили вуглець або його сполуки, рівномірно перемішані зі снігом та льодом.

Капітан Сміт, як йому й належало, залишив корабель перший, повільно та без різких рухів впливши у скафандрі з головного повітряного шлюзу «Юніверсу». Здавалося, ціла вічність минула, перш ніж він під дією сили тяжіння комети опустився на її поверхню, яка була лише за два метри під ним. Після цього він зачерпнув рукавичкою повну жменю розсипчастої та пухкої речовини в себе під ногами, підніс до очей і став уважно розглядати.

А тим часом на борту корабля всі чекали слів, які увійдуть потім до всіх підручників історії.

— Зовні схоже на перець і сіль, — озвався нарешті капітан. — Якщо розморозити, на такому доброві може вирости доволі непоганий урожай.

План місії передбачав провести одну повну «галлеївську добу», яка тривала п'ятдесят п'ять земних годин, на південному полюсі комети, а тоді, якщо нічого не трапиться, перебазуватися кілометрів на десять у бік дуже нечітко визначеного екватора, щоб поспостерігати за одним із гейзерів протягом ще однієї «добы», в умовах зміни «дня» і «ночі».

І керівник науково-дослідницької групи Пендрілл часу не марнував. Майже відразу разом з одним колегою він на двомісних реактивних санчатах відправився у напрямку маячка, який поблимував на зонді, що їх очікував. Не пізніше як за годину вони повернулися із заздалегідь упакованими зразками ґрунту комети та врочисто відправили їх до морозильної камери.

Тим часом інші команди натягнули по всій долині цілу павутину з міцних кабелів, напнувши їх поміж жердинами, увігнаними в крихку льодисту кірку. Ті кабелі слугували не тільки для з'єднання численних приладів з кораблем, але й значно полегшували пересування людей. Це давало можливість дослідити цю частину комети без застосування громіздких і незграбних «макак» — МКК. Треба було лише пристебнутися до кабелю страхувальним тросом, а далі рухатись уздовж нього, просто перебираючи руками. До того ж переміщатися так було куди веселіше та швидше, ніж на МКК, які фактично були одномісні космічні кораблі з усіма їхніми незручностями (як, наприклад, незграбність).

Пасажири із захватом спостерігали за всім цим дієм, прислухалися до радіоперемов і намагалися й собі долучитися до такого бентежного для них процесу дослідження цього незвіданого світу. Ідесь годин за дванадцять — а екстраонавтові Кліффорду Грінбергу значно раніше — пасажирам почало набридати становище пасивних спостерігачів. А вже зовсім скоро від них тільки й чулося про те, щоб «вийти прогулятися» — від усіх, окрім Віктора Вілліса, який мав пригнічений вигляд, що було зовсім на нього не схоже.

— Гадаю, Вілліс злякався, — презирливо зауважив Дмитрій. Він незлюбив Віктора ще відтоді, як виявив, що науковець абсолютно позбавлений «музичного слуху» і що музика його не цікавить узагалі. Хоча «злякався» й було вкрай несправедливим щодо Віктора, який, до речі, хоробро був погодився стати піддослідною морською свинкою, щоб виявити причину ось такої курйозної його фізичної вади, але Дмитрій, говорячи про нього, полюбляв похмуро та із загадкою

у голосі згадувати цитату з «Венеційського купця» Шекспіра: «У кого в серці музики нема, байдужий хто до звуків чарівних — на зраду здатен, підступ і грабіж...»

Щодо Флойда, то він усе вирішив іще перед тим, як покинути земну орбіту. Меггі М. була досить хоробра, щоб спробувати щось нове, і їй не треба було підбадьорювати. (Саме отой знаменитий її девіз — «письменник ніколи не повинен відмовлятися від можливості набути нового досвіду» — і сформував значною мірою її власний темперамент.)

Іва Мерлін, за акторською звичкою, тримала всіх у напруженому очікуванні, але Флойд був рішуче налаштований особисто повести її на екскурсію кометою. Це було найменше, що він міг зробити, аби зберегти власну репутацію: усі ж бо знали, що почасти і *він* був відповідальний за внесення цієї легендарної відлюдниці до списку пасажирів — і тепер усі навколо подейкували жартома, що між ним та Івою нібито роман. І Дмитрій та корабельний лікар, доктор Магіндран, який зізнався був, що спостерігає за Гейвудом та Івою із заздрісним трепетом, радісно тріумфуючи (мовляв, не прикидайтеся, ми все знаємо), перекручували на свій лад, підганяючи під власну — помилкову — інтерпретацію, навіть найневинніші висловлювання Флойда й Мерлін.

Спершу такі жарти дещо дратували Флойда, бо аж занадто точно нагадували про те, що відчував колись у молодості, а потім перестав на них реагувати. Але він не знав, *що* про це думає Іва і як через це відчувається, а підійти й запитати — сміливості йому наразі бракувало. Навіть і тепер, у цій невеличкій тісній компанії, де мало який секрет залишався секретом більше ніж шість годин, Іва Мерлін значною мірою виділялася

з-поміж інших знаменитою своєю замкнутістю, яка, власне кажучи, й створювала їй ту саму ауру таємничості, що зачаровувала вже три покоління її глядачів.

Ну, а щодо Віктора Вілліса, то його поведінка пояснювалася тим, що він, виявляється, тільки-но дізнався про просто вбивчу для нього дрібничку, одну з тих, які здатні зруйнувати навіть найзалізобетонніші плани самих богів.

Річ у тім, що «Юніверс» був оснащений найновішими скафандрами «Марк 20», на шоломах яких були склюваті захисні заборولا такої модифікації, що не пітніли ізсередини та мали підвищений коефіцієнт пропускання світла, що гарантувало неперевершене бачення в умовах відкритого космосу. І хоча в наявності були шоломи яких завгодно розмірів, та голові Віктора Вілліса, щоб залізти бодай у найбільший з них, потрібне було чимале «обрізання».

Йому знадобилось аж п'ятнадцять років, щоб довести до досконалості свою головну ознаку, за якою його відразу всі впізнавали («тріумф мистецтва фігурної стрижки», як висловився про це один критик; і, можливо, навіть, що казав він це із захопленням).

Отже, тепер між Віктором Віллісом і кометою Галлея стояла лише його борода. І невдовзі йому доведеться вибрати тільки одне з двох.

Розділ 17. Долина Чорного Снігу

Капітан Сміт, як не дивно, майже не заперечував проти ідеї виходу пасажирів назовні, на поверхню комети. Він погодився, що було б абсурдом подолати такий велетенський шлях і при цьому так і не ступити на саму комету.

— Якщо дотримуватиметеся інструкцій — проблем не буде, — сказав він під час обов'язкового інструктажу. — Навіть якщо ви ніколи раніше не носили скафандрів — а я припускаю, що досі це доводилося робити хіба що командорові Грінбергу та докторові Флойду, — знайте, що вони доволі зручні та повністю автоматизовані. Після того, як вас перевірять у шлюзовій камері, вам уже не треба буде самостійно налаштовувати вбудоване в них приладдя чи підганяти скафандр під власні розміри.

Але є одне непорушне правило: в один і той же час перебувати назовні можуть лише двоє з вас. І, звісно ж, супроводжуватиме вас один з моїх людей, з'єднаний з вами п'ятиметровим страхувальним тросом, який за потреби можна подовжити до двадцяти метрів. А на додачу ви обоє будете пристебнуті ще й до двох напрямних канатів, які ми протягнули через усю долину. Головне правило «дорожнього» руху тут таке саме, що й на Землі: тримайтеся правого боку! Якщо ви захочете когось обійти, то вам доведеться лише відстібнути карабін, але при цьому інший із вас двох у той момент повинен залишатися пристебнутим до каната. І тоді у відкритий космос вас не віднесе. Питання є?

— А скільки часу можна нам залишатися зовні?

— Скільки забажаєте, міс М'Бало. Але я рекомендую негайно ж повертатися, щойно відчуєте хоча б найменший дискомфорт. Можливо, для першого виходу в космос цілком вистачить і години, хоча вам може здатися, що минуло лише хвилин десять...

Капітан Сміт казав правду: коли Гейвуд Флойд глянув на дисплей свого таймера, то власним очам не повірив: відтоді, як він вийшов зі шлюзу, минуло аж сорок хвилин. Хоча, з іншого боку, це ніяк не повинно було його

так здивувати, бо на той час він уже встиг віддалитися від корабля на добрий кілометр.

Саме Флойдові надали привілей вийти в космос першим з-поміж пасажирів, як найстаршому серед них — чи то за віком, чи, як не крути, за будь-якими іншими критеріями. А над вибором собі супутника йому навіть не треба було й голову сушити.

— Хе! У космос із космічною красунею! — пирхнув Михайлович, гамуючи непристойний смішок та позираючи на Іву Мерлін. — Хто б тут устояв! Навіть якщо, — додав він, хтиво вишкірившись, — ці кляті космічні скафандри не дозволять вам дістати те космічне задоволення, якого б ви хотіли.

Іва погодилася стати напарницею Гейвуда без будь-яких вагань, але й без будь-якого ентузіазму. «Як це на неї схоже», — подумав Флloyd, скривившись. Сказати, що його ілюзії були зруйновані, було б не зовсім точно: у його віці він і так уже майже не мав ніяких ілюзій, — але таки точно розчарувався. І скорше в собі, ніж в Іві: вона була поза критикою чи похвалою, як і Мона Ліза, з якою її часто порівнювали.

Порівняння, звісно ж, було сміховинне: Джоконда, безумовно, мала загадковий вигляд, але зовсім не еротичний. Привабливість Іви полягала в її унікальному поєднанні обох цих якостей — з додаванням до цієї страви ще й чималої ложки дитячої невинності. Сліди всіх трьох інгредієнтів були добре помітні й тепер, через пів століття, принаймні для тих, хто хотів у це вірити.

А от чого їй не вистачало, як це із сумом змушений був визнати Флloyd, то це справжньої, своєї власної, індивідуальності. Коли він пробував про неї думати, то все, що поставало в його уяві, були тільки зіграні

нею ролі. І тоді Флойд неохоче погоджувався з тим критиком, який сказав колись:

— Іва Мерлін — це віддзеркалення всіх мислимих чоловічих бажань, але ж *власної* індивідуальності дзеркало не має.

І ось тепер оця унікальна та загадкова істота пливла поруч із ним у відкритому космосі, над поверхнею комети Галлея — це вони всі втрьох (разом із провідником) рухалися вздовж двох паралельних канатів, натягнутих понад долиною Чорного Снігу. Цю назву Флойд придумав сам і тепер пишався цим, як мала дитина, нехай навіть та назва ніколи й не з'явиться на жодній карті. Не було ж бо жодної користі в тому, щоб складати карту небесного тіла, географія якого була така ж ефемерна та мінлива, як і погода на Землі. Але Гейвуд насолоджувався й усвідомленням того, що жодне людське око до них ніколи досі не бачило навколишнього краєвиду — саме цього, цілком конкретного, єдиного та неповторного, який скоро зміниться — і ніколи вже не побачить.

Десь на Марсі чи на Місяці ви іноді могли, додавши трохи уяви та не зважаючи на явно неземне небо, нафантазувати собі, що перебуваєте на Землі. Але тут це було неможливо, бо снігові скульптури, які височіли навколо — і часто навіть росли кудись убік, мало не горизонтально, — демонстрували власними обрисами лише чисто умовну силу тяжіння. І, щоб вирішити, як рухатися далі, доводилося дуже уважно роззиратися довкола себе.

Долина Чорного Снігу мала вигляд незвичайної вже тому, що це було доволі міцне утворення на зразок скелястого рифу, верхівки якого стирчали в легких

купах чогось схожого на суміш льоду та снігу із замерзлої води й вуглеводнів. Геологи й досі сперечалися про походження того скелястого утворення. Дехто стверджував, що насправді то була частина якогось астероїда, який колись дуже давно зіткнувся з кометою. У кернах, отриманих під час колонкового буріння, було виявлено складні суміші органічних сполук, схожих скорше на замерзлий кам'яновугільний дьоготь, хоча було достеменно відомо, що життя до утворення тих сполук жодним чином не причетне.

Насправді «сніговий» килим, який устеляв невеличку долину, був не зовсім чорний: коли Флойд провів по ньому променем свого ліхтарика, він заблищав і заіскрився так, наче там були мільйони мікроскопічних діамантів. І Флойд замислився: а чи не могло й справді бути на кометі Галлея алмазів? Вуглецю ж бо для цього тут точно було задосить. Але майже так само певним було й те, що необхідних для їхнього утворення температури й тиску бракувало.

І тут, під дією раптового пориву, Флойд пірнув головою донизу та вхопив дві повні жмені снігу. Щоб зробити це, йому довелося відштовхнутися ногами від страхувального каната. І він уявив, який у нього зараз, мабуть, комічний вигляд — наче в канатохідця, що йде по канату... тільки догори ногами. Крихкий наст майже не чинив спротиву, коли Флойд занурювався крізь нього в чорний сніг із головою аж по плечі. Після того Гейвуд легенько смикнув за свій страхувальний трос і цим незначним рухом плавно витягнув себе назад на світ Божий з доброю пригорщею комети Галлея.

Зліпивши з тієї пухкої кристалічної маси шільну кулю, яка дуже зручно лягла йому в долоню, Флойд

пошкодував лише, що крізь ізоляцію своїх рукавичок не може відчутися цю сніжку на дотик. І ось тепер лежить вона в нього на долоні, чорна, як смола, та виблискує ледве помітними іскринками, коли він крутить її з боку в бік.

І раптом у його уяві вона з чорної стала білою-білісенькою, а він сам — знову маленьким хлопчиком на засніженому ігровому майданчику, у далекому дитинстві, в оточенні примарних дитячих постатей. Він навіть чув, як вони йому щось кричали, піддражнюючи та цілячись у нього своїми сніжками з бездоганно білого снігу...

Спогад був короткий, але шоківий, бо приніс відчуття цілковитого смутку. Через ціле століття, яке минуло відтоді, Гейвуд уже не міг згадати жодного з тих приятелів-фантомів, в оточенні яких він тоді стояв. Пам'ятав тільки, що декого з них колись навіть любив...

Його очі наповнилися слізьми, а пальці міцно стисли сніжку, зіплену з інопланетного снігу. А потім видіння розтануло, і Флойд знову став самим собою. І то вже була мить не смутку, а торжества.

— Боже мій! — скрикнув Гейвуд Флойд, і його слова прокотилися крихітним відлунним космосом його космічного скафандра. — Я стою на кометі Галлея — чого ж мені ще?! Навіть якщо зараз у мене влетить якийсь метеор, я не скиглитиму!

Він здійняв руки й запустив сніжку в зоряне небо. Вона була така маленька й така темна, що майже відразу зникла з поля зору, однак Флойд продовжував дивитись їй услід.

А потім раз, і — так несподівано — вона заявила про себе раптовим спалахом світла, коли опинилась у променях невидного звідси Сонця. І хоча й була чорна, як

сажа, але на тлі ледве світлого неба її сліпучий відблиск помітити було легко.

Флойд спостерігав за сніжкою, поки вона не зникла остаточно — може, випарувалась, а може, відлетіла задалеко. Та хоч там як, а довго під несамовитим потоком сонячного проміння там угорі вона усе одно не витримала б. А крім того, скільки людей у цілому Всесвіті могли похвалитися, що створили свою власну комету?

Розділ 18. «Старий Служака»

Ретельне дослідження комети почалося, коли «Юніверс» іще залишався в її полярній тіні. Спочатку одномісні «макаки» (мало хто тепер пам'ятав, що МКК означало «маневрена космічна капсула») обережно облетіли й освітлену, й темну сторони ядра комети, фіксуючи все, що здавалося цікавим. Щойно ж попередні «оглядини» завершилися, як бортовий шатл почав перевозити на поверхню комети науковців групами до п'яти осіб — вони доправляли обладнання та інструменти в стратегічні місця.

«Леді Джесмін» сильно відрізнялася від примітивних «космічних капсул» епохи «Діскавері», здатних працювати лише за нульової гравітації. Практично це був невеличкий космічний корабель, призначений для перевезення персоналу та легкого вантажу з «Юніверсу» на поверхню Марса, Місяця чи супутників Юпітера — і назад. Її старший пілот, що ставився до неї, наче до високородної дами, поремствував з удаваною гіркотою, що, мовляв, проліт навколо якоїсь там жалюгідної малюсінької кометки глибоко принижував її гідність.

Остаточного впевнившись, що комета Галлея, принаймні на своїй поверхні, не приготувала їм якихось неприємних сюрпризів, капітан Сміт підняв зореліт над її полюсом. Зробивши переліт менше ніж на десяток кілометрів, «Юніверс» опинився в зовсім іншому світі: уже не серед царства мерехтливих тьмяних сутінків, які могли тривати місяцями, а в місці, що знало регулярну зміну ночі і дня. Зі світанком комета почала повільно оживати.

У міру того, як Сонце повільно піднімалося понад зубчастим, абсурдно близьким горизонтом, його промені, падаючи косо, починали проникати в незліченні невеликі кратери, якими, наче віспою, був поораний увесь наст. Більшість із них залишалися неактивними, і їхні вузькі жерла були герметично запечатані скам'янілим накіпом, утвореним мінеральними солями. Ніде більше на всій кометі не було такої яскравої та жвавої гри кольорів; ця гра навіть увела була в оману деяких біологів, змусивши їх думати, що тут, як це було колись і на Землі, подібно до водоростей, зароджується нове життя. Багато хто ще й досі не відмовився від цієї ідеї та продовжував сподіватися, хоча навряд чи охоче зізнався б у цьому.

З деяких інших кратерів, рухаючись неприродно прямими траєкторіями, просто в небо виривалися цівки пари; а що вітру, який би їх розвіяв, тут не було, то вони своїми обрисами скидалися на жмутики трави чи мітелки різних розмірів. Зазвичай протягом першої години-двох після сходу Сонця нічого більше не відбувалося, але потім його тепло ще глибше проникало в замерзлі нетрі комети, і та починала буквально вибухати величезними фонтанами, про які Віктор Вілліс сказав: «Наче табунець китів».

Попри образність цього висловлювання, воно не стало однією з тих метафор, влучністю яких так славився Вілліс. Річ у тім, що ті струмені на освітленому боці комети виривались із її глибин не уривчасто, як фонтани, створювані китами, а рівномірно та безперервно протягом багатьох годин. Потім вони не згиналися дугою і не падали назад на поверхню, а піднімалися в небо дедалі вище, поки не розчинялись у саяйливому серпанку, який завдяки їм же й виник.

Спершу науковці наближались до цих гейзерів так обережно, наче вулканологи десь до Етни чи Везувію в ті моменти, коли настрій тих вулканів передбачити було неможливо. Проте невдовзі вони виявили, що виверження на кометі Галлея, хоч і грізні часто на вигляд, були на диво спокійні та миролюбні: вода вивергалася приблизно з тією ж швидкістю, що й зі звичайного пожежного шланга, і при цьому була ледве тепла. Уже за кілька секунд після виходу зі своєї підземної водойми вона перетворювалася на блискучу суміш пари та кристалів льоду; комета Галлея була оповита невщухним сніговієм, який хурделив своїм снігом лише вгору... І навіть при такій незначній швидкості виверження жодна краплина води назад до свого джерела вже не поверталась. Ось так щоразу, коли комета, наблизившись до Сонця, огинала його, щоб лягти на курс назад, якась частина її «живої крові» безповоротно витікала в ненаситну порожнечу космосу.

Вислухавши наполегливі умовляння та переконливі аргументи, капітан Сміт погодився посадити «Юніверс» метрів за сто від так званого «Старого Служаки», найбільшого гейзера на освітленому боці. Це було дивовижне видовище: з напрочуд невеличкого отвору

посеред трьохсотметрового кратера, який, здавалося, був одним із найдавніших геологічних утворень на кометі, виростав, наче якесь гігантське дерево, білувато-сірий стовп туману. Невдовзі науковці лазили вже туди-сюди по всьому кратеру, збираючи різнобарвні зразки (на жаль, повністю стерильні) його мінералів і тицяючи своїми термометрами й трубками для проб просто в той стовп води-льоду-туману, які безперестану все летіли й летіли вгору.

— Якщо гейзер закине когось із вас у відкритий космос, — попередив капітан, — не сподівайтесь, що всі вмиють кинуться вас рятувати. Найімовірніше, ми просто почекаємо, поки ви повернетесь самі.

— Що він мав на увазі? — спантеличено запитав Дмитрій Михайлович. І Віктор Вілліс, як зазвичай, по слово до кишені не поліз:

— У небесній механіці не завжди все відбувається так, як очікуєте ви. Якщо з поверхні цієї комети щось викинути у відкритий космос, але зі швидкістю в межах розумного, то по суті воно все одно рухатиметься майже тією самою орбітою, що й комета. І тільки значна відмінність у швидкостях змогла б помітно віднести вас кудись убік. Отож якщо цього не сталося, то лише через один повний оберт навколо Сонця дві орбіти — комети й ваша — знову перетнуться саме в тому місці, звідки вас викинуло, і ви повернетесь назад. Щоправда, постарілими на сімдесят шість років.

Неподалік від Старого Служаки виявилось ще одне диво природи, чиє існування навряд чи хто передбачив, керуючись лише логікою. Науковці, коли побачили його вперше, не могли повірити власним очам. Перед ними на кількох гектарах поверхні комети,

нічим не захищене від космічного вакууму, розкинулось, як здавалося, абсолютно звичайне озеро, винятковою ознакою якого була тільки його надзвичайна чорнота.

Зрозуміло, що це не могла бути вода: єдиними рідинами, які могли бути стабільними в цьому середовищі, були важкі органічні олії або смоли. Фактично «озеро Туонела¹», як його охрестили, при детальнішому розгляді виявилось більше схожим на гладенький майданчик з відносно твердою поверхнею, за винятком липкого верхнього шару завтовшки менше ніж міліметр. За такої незначної сили тяжіння, напевне, минули цілі роки (найімовірніше, на це знадобилося ніяк не менше, ніж кілька подорожей навколо палючих сонячних протуберанців), перш ніж це «озеро» стало таким гладесеньким, як дзеркало.

Поки капітан не поклав цьому край, те «озеро» деякий час побуло однією з головних туристичних розваг на кометі. Якийсь невідомий — бо ніхто не претендував на сумнівну честь першовідкривача — виявив, що по «озеру» можна абсолютно нормально ходити, майже як по поверхні Землі: поверхнева плівка мала цілком достатню адгезію, щоб утримати людину на місці, не даючи їй випадково відірватися від поверхні комети й кудись полетіти. І от невдовзі більшість членів команди мала вже зняте з ними відео, на якому вони цілком явно походжають собі по воді...

Тоді капітан Сміт оглянув повітряний шлюз, побачив там стіни, щедро заляпані дьогтем, і ледве стри-

¹ Туонела (*Tuonela*) — у фінській міфології це підземний світ, царство мертвих, потойбіччя.

мався, щоб не впасти в такий напад гніву, якого раніше за ним ніхто й ніколи ще не помічав.

— З мене досить і того, — процідив він крізь міцно зіплені зуби, — що *зовні* корабель увесь укритий цією... сажею. Комета Галлея — найзапаскудженіше місце, яке я будь-коли бачив...

Після цього прогулянки по «озеру Туонела» припинились.

Розділ 19. У кінці тунелю

У невеличкій, відокремленій від зовнішнього світу спільноті, де всі всіх знають, не може бути більшого потрясіння, ніж зустріти раптом абсолютно чужу людину.

Гейвуд Флойд саме плив собі повільно коридором до кают-компанії, коли з ним і трапився такий інцидент. Не знаючи, що й сказати, він просто завмер на місці й витріщився на небаченого раніше пасажира, дивуючись, як це тому «зайцеві» вдалося так довго уникати виявлення. А той, інший, чоловік у відповідь і собі став дивитися на Гейвуда, та ще й поглядом, сповненим одночасно й нерішучості, й удаваної хоробрості. Очевидно, він очікував, що Флойд заговорить перший.

— Ну-у ти даєш, Вікторе! — озвався нарешті Гейвуд. — Вибач, що не відразу впізнав. Отже, ти таки приніс найвищу жертву заради науки... Чи то пак заради своєї аудиторії?

— Так, — сердито відповів Вілліс. — Мені таки вдалося влізти в один із шоломів, але клята щетина, коли я заговорив, зашурхотіла так, що ніхто — навіть я сам — не розібрав ні слова.

— І коли ти вийдеш?

— Тільки-но повернеться Кліфф, він із Біллом Чантом поліз до печери...

Дані перших прольотів зондів повз комету 1986 року дали змогу припустити, що в неї значно менша густина, ніж у води. Це могло означати лише те, що вона або складається з дуже пористого матеріалу, або ж уся наскрізь пронизана порожнинами. Потім виявилось, що обидва пояснення правильні.

Спочатку вічно обережний капітан Сміт категорично заборонив будь-які дослідження печер. Нарешті він поступився, коли доктор Пендрілл нагадав йому, що його головний помічник доктор Чант — досвідчений спелеолог, і серед іншого й *це* була одна з тих причин, через які того обрали для цієї місії.

— Обвали за такої незначної гравітації неможливі, — доводив Пендрілл упертому капітанові. — Тож небезпеки потрапити в пастку нема.

— А в них *можна* загубитися?

— Чант сприйме таке припущення як неповагу до своїх професійних якостей. Доктор двадцять кілометрів пройшов був знаменитою Мамонтовою печерою, що в Кентуккі. Крім того, він тягтиме за собою спеціальний дороговказний трос.

— Які засоби зв'язку?

— У тому тросі є також і оптоволоконний кабель. А рація в його скафандрі пропрацює, мабуть, більшу частину шляху.

— Гм-м... І куди ж він хоче залізити?

— Найкраще місце — це той неактивний гейзер біля підніжжя Малої Етни. Він мертвий уже принаймні тисячу років.

— То я сподіваюся, що він побуде мертвим ще кілька днів. Ну гаразд... Хтось *іще* хоче піти?

— Зголосився Кліфф Грінберг, бо він багато займався дослідженням підводних печер на Багамах.

— Я поспробував якось раз — і мені цього вистачило. Передайте Кліффові, що він надто цінний для нас, тому зможе заглибитись у печеру, лише поки бачитиме вхід — і не далі. І якщо він утратить зв'язок із Чантом, то не піде шукати його без мого на те дозволу.

«Якого давати йому я дуже не хотів би», — додав про себе капітан...

Доктор Чант не раз чув усілякі бородаті й заяложені жарти про спелеологів, яких нібито підсвідомо так і тягне повернутися знову в утробу матері, щоб залишитися там навіки, у тиші та спокої, тобто загубитись у печері, і був налаштований рішуче, щоб усім довести, що з ним такого трапитися не може.

— Напевне, те місце збіса галасливе — з усіма його постукуваннями, ударами, бульканням, — казав він. — А я люблю печери тому, що всередині них так тихо, і вони майже непідвладні плинові часу. І ти знаєш, що, за винятком того, що за минулі сто тисяч років сталактити стали трохи товстіші, тут більше нічого не змінилося.

Та невдовзі його переконаність у тому, що печери «непідвладні плинові часу», сильно похитнулася, коли він фактично в повній невагомості «заплив» углиб комети, тягнучи за собою тонкий, але майже абсолютно нерозривний тросик — дороговказну «нитку Аріадни», який з'єднував його з Кліфффордом Грінбергом. Наразі доктор Чант не мав науково обґрунтованих доказів, проте його інстинкт геолога підказував йому, що

за часовими мірками Всесвіту цей підземний світ народився лише вчора. Він був молодший навіть за деякі міста на Землі.

Тунель, по якому він ковзав довгими невисокими стрибками, мав у діаметрі близько чотирьох метрів, а фактично повна невагомість повертала його думками в яскраві спогади про плавання в підводних печерах на Землі. Невелика гравітація створювала ілюзію, ніби він, пливучи під водою, узяв баласту трохи більше від потреби, і тепер той постійно плавно та повільно тягне його вниз. І тільки те, що зовсім не було опору його рухам, нагадувало йому, що він рухається все-таки у вакуумі, а не у воді.

— Докторе, ви майже зникли з мого поля зору, — озвався Грінберг, який перебував за п'ятдесят метрів від входу до печери. — Радіозв'язок досі хороший. Що ви там бачите?

— Дуже важко сказати. Не можу ідентифікувати жодної формації, тож мені бракує слів для опису. Це зовсім не скельна порода, вона кришиться, щойно я її торкаюсь... Мені здається, наче я досліджую гігантську головку «Грюера», швейцарського сиру.

— Ви маєте на увазі, що це щось органічне?

— Так... Звісно, нічого спільного з життям воно не має... але це ідеальна сировина для нього. Усілякі вуглеводні... Хіміки будуть просто щасливі отримати ці зразки. Ви мене ще бачите?

— Тільки світло вашого ліхтарика, і воно швидко тьмяніє.

— Ага!.. Ось нібито справжня скеля... Схоже, вона не звідси... Можливо, інтрузія... Ай!.. Я знайшов золото!

— Жартуєте?

— Чимало люду на Дикому Заході воно обдурило... «Золото дурнів», пірит. Якщо казати про зовнішні супутники газових гігантів, то там це річ звичайна. Тільки не питайте мене, як воно опинилося *тут*...

— Візуальний контакт утрачено. Ви заглибилися на двісті метрів.

— Проходжу крізь чітке нашарування... схоже на уламки метеорита... Колись *давно* тут, мабуть, трапилося щось захопливе... Сподіваюся, ми зможемо визначити його вік... *Вау!*

— Не робіть так більше!

— Вибачте... Просто дух перехопило... Попереду велика зала... останнє, що я сподівався тут побачити... Зараз посвічу навколо...

Майже сферична... метрів тридцять-сорок упоперек. І... я не вірю... комета Галлея сповнена сюрпризів... сталактити, сталагміти.

— І що в цьому такого дивного?

— А те, що тут немає ні вільної води, ні, звісно ж, вапняку... і така мала гравітація... Схоже на якусь плівку, наче з воску. Зачекайте хвилину, поки я зніматиму це на відео... Фантастичні обриси... Щось схоже на заплилу свічку... Це дивно...

— Що тепер?

Голос доктора Чанта несподівано змінився, і Грінберг ураз зауважив це.

— Деякі сталагнатові колони повалені. Вони лежать на долівці. Це майже, як наче...

— Продовжуйте!

— ... як наче щось... просто між ними... перло напролом.

— Це божевілля. А може, їх завалив землетрус?

— Тут немає ніяких землетрусів, лише мікросейсми¹ від гейзерів. Можливо, одного разу в цьому місці поверхню комети пробило щось дуже велике. Та, хай там як, відтоді минули цілі століття: повалені колони вкриті тією воскоподібною плівкою... завтовшки кілька міліметрів.

Поступово до доктора Чанта поверталось його самовладання. Він не належав до людей з дуже багатою уявою, бо заняття спелеологією доволі швидко таких відмітає. Але саме оце місце викликало в його пам'яті один тривожний спогад. І ці повалені колони сталагнатів були аж занадто схожі на товсті прутки велетенської клітки, розламані якимось чудовиськом під час спроби вирватися на волю.

Авжеж, то був цілковитий абсурд, проте доктор Чант навчився ніколи не ігнорувати жодне передчуття, жодне попередження про небезпеку, аж поки не докопається до їхньої першопричини. Така обережність не раз рятувала йому життя, і тому він не вийде за межі цієї зали, поки не визначить джерело свого страху. Доктор був цілком чесний із собою, щоб визнати, що в цьому випадку саме «страх» був найправильнішим словом.

— Білле... у вас усе добре? Що відбувається?

— Знімаю. Деякі утворення схожі своїми обрисами на індійські храмові скульптури. Майже еротичні.

Він навмисне відволікав свій розум від прямого протистояння зі своїми страхами, сподіваючись непомітно вислизнути з їхніх обіймів, перенаціливши свою надто збуджену уяву на щось інше. При цьому більшу

¹ Мікросейсми — незначні сейсмічні коливання.

частину своєї уваги він приділяв чисто механічним діям, як-от відеозніманню та збиранню зразків.

Нема нічого поганого, повторював він собі, у здоровому страху, страх стає убивчим, лише коли переростає в паніку. Протягом свого життя Білл упадав у паніку двічі (один раз на гірському схилі й один раз під водою), тож тепер і досі, бувало, здригався при одній тільки згадці про її — паніки — липкий та холодний дотик. Та все ж, дякувати Богу, у ці хвилини він був далеко від неї — і з причини, яка хоч і була незрозуміла йому, та виявилася напрочуд заспокоїливою. У цій ситуації з'явився навіть певний елемент комедії.

І вже за мить він просто розсміявся — не істерично, а з полегшенням.

— Ха-ха-ха... Ви бачили коли-небудь оту стару кіноепопею «Зоряні війни»? — запитав він у Грінберга.

— Звісно... з пів десятка разів.

— Отже, я з'ясував, *що* мене непокоїло. У ній в одній із серій був епізод, коли космічний корабель Люка залітає вглиб якоїсь печери на одному астероїді... і так опиняється всередині гігантської змієподібної істоти, яка там зачаїлася.

— То не корабель Люка... То «Тисячолітній Сокіл» Гана Соло. І мені завжди було цікаво, як ота бідна тварюка зуміла там вижити. Вона, певне, була дуже голодна, покладаючись лише на те, що з глибин космосу їй до рота випадково залетить щось смачненьке. Хоч би там як, а з принцеси Леї могла вийти хіба що зовсім уже легенька закуска.

— Якою я, будьте певні, ставати не збираюся, — відказав на те доктор Чант, заспокоївшись остаточно. — Навіть якщо тут і існує життя, хай яке дивовижне воно є,

тутешній харчовий ланцюжок, безумовно, дуже короткий. Тому я був би здивований, знайшовши тут щось більше за мишу. Або, скоріше, за гриб... А тепер подивимися... куди ми підемо далі... З іншого боку зали є два виходи... Той, що праворуч, ширший... Піду туди...

— Скільки у вас іще троса?

— О-о, з добрі пів кілометра. Ідьмо... Я посеред зали... Чорт, зрикошетив від стіни... Ухопився за виступ... Запливаю головою вперед... Гладенькі стіни, справжня скеля для різноманітності... Як шкода...

— Є проблема?

— Не можна пройти далі. Сталактитів побільшало... Звисають надто близько один до одного, щоб я міг прослизнути... і надто товсті, щоб розламати без вибухівки. А це було б неправильно... Кольори просто чудові... Уперше бачу справжній зелений та синій на цій кометі. Зачекайте хвилинку, поки я зніму їх на відео...

Доктор Чант притулився до стіни вузького тунелю та спрямував камеру. Незграбно рухаючи пальцями в рукавичці, він спробував натиснути перемикач «ЗБІЛЬШИТИ ЯСКРАВІСТЬ», але трохи не втрапив, і основне освітлення погасло зовсім.

— Що за паршива конструкція, — пробурмотів він. — Уже втретє це роблю.

Він не став одразу виправляти свою помилку, бо завжди любив оту тишу й цілковиту темряву, які можна відчувати лише в найглибших печерах. Щоправда, легенький фоновий шум його життєзабезпечувального обладнання все-таки скрадав трохи тиші, та принаймні...

Але, *що* це? За шеренгою звислих сталактитів, які вишкірилися до нього, наче опущені товсті ґрати на брамі лицарського замку, перекривши йому прохід,

він помітив слабке сяйво, схоже на перші проблиски світанку. У міру того, як його очі звикали до темряви, сяйво здавалося дедалі яскравішим, і доктор Чант уже почав розрізняти відтінки зеленого. Тепер він навіть бачив обриси бар'єра перед собою.

— Що відбувається? — стривожено запитав Грінберг.

— Нічого, просто спостерігаю.

«І думаю», — міг би він додати.

Існували чотири можливі пояснення баченого.

Наприклад, крізь якийсь природний світловий канал — лід, кришталь тощо — сюди могло проникати сонячне світло. Але на таку глибину? Навряд.

Радіоактивність? Він не здогадався був прихопити з собою дозиметр: тут практично не було важких хімічних елементів. Однак варто буде прийти сюди ще раз із ним і все перевірити.

Або ж то світиться якийсь фосфоресцентний мінерал — саме на це Чант, найімовірніше, і поставив би всі свої гроші.

Але існувала й четверта можливість — найнеймовірніша та найцікавіша з усіх.

Доктор Чант постійно згадував одну безмісячну та «безлюциферну» ніч на березі Індійського океану, коли гуляв під блискучими зірками піщаним пляжем. Море було дуже спокійне, проте час від часу якась стомлена хвиля докочувалася до його ніг і, розбившись об них, вибухала яскравим спалахом світла.

Потім доктор Чант забрів на мілину й пішов водою. Він і досі пам'ятав оте відчуття теплої, наче у ванні, води навколо щиколоток, і з кожним кроком, який робив, вибухав новий спалах світла. Ті спалахи

з'являлися, навіть коли плескав у долоні просто понад поверхнею води.

Чи могли тут, у самісінькому серці комети Галлея, розвинутися подібні біолоюмінесцентні організми? Він хотів би в це вірити. Шкода, звісно, так по-варварському ставитися до чогось такого вишуканого, як цей природний витвір мистецтва — отим своїм сяйвом за ним сталактитовий бар'єр тепер нагадував йому про гратчасту дерев'яну загородку перед вівтарем у якогось баченому ним колись кафедральному соборі, — але докторові Чанту таки доведеться сходити назад і повернутися з вибухівкою. А поки що тут був ще один необстежений прохід...

— Цим маршрутом далі пройти я не можу, — доповів він Грінбергові, — тому спробую іншим. Повертаюся до розвилки... Установлюю шпильку на змотування.

Про таємниче сяйво, яке зникло, щойно він увімкнув світло знову, доктор не згадав.

Грінберг відповів не відразу, що було незвично. Мабуть, розмовляв з кораблем. Чанта це не схвилювало: повторить своє повідомлення, щойно вирушить.

А наступної миті він і взагалі перестав про це думати, бо надійшло коротке підтвердження від Грінберга.

— Добре, Кліффе... Ви були пропали на хвилину... Повертаюся до зали... Потім зайду до іншого тунелю... Сподіваюся, він не перекритий.

Цього разу Грінберг відповів уміть:

— Перепрошую, Білле, вам слід повернутися на корабель. Виникла надзвичайна ситуація... Ні, не тут. З «Юніверсом» усе гаразд. Але нам, можливо, доведеться негайно повертатися на Землю...

Лише за кілька тижнів потому доктор Чант знайшов дуже правдоподібне пояснення для повалених сталагматових колон. Коли щоразу при проході перигелію комета викидала частину своєї речовини в космос, центр її маси зміщувався. І так обертання її ядра навколо власної осі через щокілька тисяч років ставало нестабільним, а напрямок тієї осі мінявся — і досить різко, як у дзиги, що збирається впасти, коли втрачає енергію. І коли це ставалося, то виникав доволі пристойний «кометотрус», який міг досягати п'яти балів за шкалою Ріхтера.

Але доктор Чант так і не зміг розгадати таємницю того люмінесцентного сяйва. І хоча цю проблему швидко затьмарила собою драма, яка саме починала розгортатись у ті хвилини, та відчуття упущеної можливості переслідуватиме його решту життя.

Він ніколи так і не обмовився про те сяйво жодному зі своїх колег, хоча вряди-годи в нього й виникала така спокуса. Однак усе-таки залишив для наступної експедиції запечатаний короткий лист, який мали відкрити у 2133 році.

Розділ 20. Наказ повертатися

— Ви вже бачили Віктора? — весело запитав Михайлович Флойда, коли той поспішав до капітана на його виклик. — Нещасна, розбита людина.

— Дорогою додому відростить нову, — відрізав ФLOYD, якому в той момент не було коли теребенити про такі банальності. — Я намагаюся з'ясувати, що сталося.

Коли він прибув, капітан Сміт сидів у своїй каюті майже без руху й у дуже пригніченому стані. Якби це

була якась надзвичайна ситуація, що стосувалася б його власного корабля, він уже смерчем літав би всюди, метаючи накази праворуч і ліворуч, але в ситуації, яка склалася, нічого не міг удіяти, крім як чекати наступного повідомлення із Землі.

Капітан Лаплас був його давній друг. Як він міг утратити в таке лайно? Немоżliво було навіть уявити собі таку аварійну ситуацію, помилку в навігації чи несправність обладнання, які могли б виправдати його скрутне становище. Так само, як неможливо було уявити спосіб, яким «Юніверс» та капітан Сміт могли б допомогти капітанові Лапласу вибратися з того лайна. У Центрі керування тільки метаються туди-сюди, не знають, що робити. І це має вигляд однієї з тих надзвичайних ситуацій, доволі поширених у космосі, коли нічого не можна вже зробити, крім як передати спочуття та записати прощальні послання. Проте, повідомляючи про ці новини Флойда, він нічим не виказав своїх сумнівів та побоювань.

— Сталася аварія, — сказав він. — Ми дістали наказ негайно повернутися на Землю та готуватися до рятувальної місії.

— Що за аварія?

— Наш «сестринський» корабель, «Галексі», вів спостереження за супутниками Юпітера й зробив аварійну посадку.

Він побачив на обличчі Флойда вираз здивування та недовіри.

— Так, я знаю, що цього не може бути. Але дослухайте до кінця. Він упав... на Європу.

— На *Європу*?!

— Боюся, що так. Він пошкоджений, та, схоже, людських утрат немає. Наразі ми чекаємо на подробиці.

— Коли це сталося?

— Дванадцять годин тому. Минув певний час, перш ніж він зміг зв'язатися з Ганімедом.

— Але що ми можемо зробити? Ми на іншому кінці Сонячної системи. Повернутися на місячну орбіту для дозаправлення, потім найшвидшою орбітою до Юпітера — це буде... ну-у, щонайменше два місяці! — А за часів «Леонова», подумав Флойд, це б забрало пару років...

— Знаю. Та іншого корабля, який за цих обставин міг би щось зробити, нема.

— А міжсупутникові транспортні човники з Ганімеда?

— Вони призначені лише для роботи на орбіті.

— Вони вже сідали на Каллісто.

— Посадка на Каллісто набагато менш енерговитратна, ніж на Європу. Скажімо, вони могли б на Європу сісти, але їхнє корисне навантаження при злеті буде вскрай незначне. Проте цей варіант також розглядають.

Думки в голові у Флойда бігали хаотично, бо він ніяк не міг перетравити таку неймовірну новину, і тому до його свідомості важко доходило сказане капітаном. Уперше за пів століття — і лише вдруге за всю історію! — зореліт зробив посадку на забороненому супутнику. І цей факт навів зловісний здогад.

— Ви гадаєте, — запитав Гейвуд, — що... хтось... щось... на *Європі* за це відповідальне?

— Мені й самому було б цікаво знати, — похмуро відповів капітан. — Але ми роками винюхували там усе довкола неї, і нічого не траплялось.

— А до речі... *що* може трапитися з нами, коли ми спробуємо влаштувати рятувальну експедицію?

— Це перше, що спало мені на думку. Проте все це — лише абстрактне теоретизування, і нам доведеться

почекати, поки в нас з'явиться більше фактів. Та, крім усього іншого... саме тому я вас і покликав... я щойно отримав список членів екіпажу «Галексі», і мене зацікавив у ньому...

Вагаючись, він легенько штовхнув у бік Флойда видрук, що лежав перед ним на столі. Та ще до того, як Гейвуд Флойд пробіг очима список, він уже знав звідкись, *що* там знайде.

— Мій онук, — проказав він похмуро.

«І єдина людина, — додав він про себе, — яка зможе продовжити моє ім'я та мій рід після того, як мене не стане».

Частина III

ЄВРОПІАНСЬКА РУЛЕТКА

Розділ 21. Політика вигнання

Попри всі похмурі прогнози, Південноафриканська революція — так уже вийшло — відбулася відносно безкровно. Їй основну заслугу в цьому приписували телебаченню, яке доти всі тільки й знали, що звинувачувати в усіх смертних гріхах. Прецедент був створений поколінням раніше на Філіппінах: якщо всі навколо знають, що за ними спостерігає цілий світ, то значна більшість чоловіків і жінок намагається поводитися пристойно. Хоча траплялись і ганебні винятки, коли прямо на камеру скоєно кілька звірячих убивств.

Більшість африканерів, змирившись із неминучим, покинули країну задовго до зміни влади. І, як гірко поскаржилася нова адміністрація, пішли вони не з порожніми руками. Мільярди рендів¹ були переведені до банків Швейцарії та Голландії; і аж до самісінького кінця мало не щогодини якісь таємничі літаки злітали

¹ Ренд (*rand*) — грошова одиниця Південноафриканської Республіки.

з аеропортів Кейптауна та Йобурга¹ та брали курс на Цюрих і Амстердам. Подейкували, що на момент офіційного настання Дня звільнення у всій колишній Південноафриканській Республіці не знайшлося жодної тройської унції золота, жодного карата діаманта, а вся робота на копальнях була успішно зірвана. Один з відомих біженців, сидячи у своїх розкішних апартаментах у Гаазі, бундючно заявляв навіть, кажучи про алмазні родовища біля міста Кімберлі:

— Мине щонайменше років п'ять, перш ніж кафри² зможуть змусити Кімберлі запрацювати знову — якщо взагалі коли-небудь зможуть.

Проте, на його превелике здивування, концерн «Де Бірс»³ знову повернувся в бізнес, щоправда, під новою назвою та з новим керівництвом, менше ніж за п'ять тижнів, і діаманти стали найважливішою статтею доходу для економіки нової нації.

Усього лише протягом одного покоління емігрантська молодь із ПАР розчинилася — попри відчайдушну спробу завадити цьому з боку своїх консервативніше налаштованих старших товаришів у вигнанні — у космополітичній культурі XXI століття. Вони з гордістю, але без чванства, згадували мужність та рішучість своїх предків і дистанціювалися від усього того безглуздя, якого ті встигли понаробляти. І вже майже ніхто з них не розмовляв на африкаанс навіть у себе вдома.

¹ Йобург (*Jo'burg*) — скорочення від назви міста Йоганнесбург.

² Кафр — термін, який із XVI століття використовували португальці щодо чорношкірих жителів Південної Африки і який згодом став уживатися як образливий расистський термін.

³ *De Beers* (нід., афр.) — одна з найбільших у світі міжнародних корпорацій, яка займається видобутком, обробкою та продажем природних алмазів, а також виробництвом синтетичних алмазів для промисловості.

Однак точнісінько так само, як це було з революцією в Росії століттям раніше, багато хто мріяв повернути годинникову стрілку історії назад або принаймні саботувати зусилля тих, хто узурпував їхню владу та привілеї. Зазвичай їхнє розчарування і гіркота виливались у популяризацію своїх ідей, у різноманітні демонстрації, бойкоти та петиції до Світової Ради — і зрідка у створення витворів мистецтва. От, приміром, «Першопрохідці» Вілелма Смутса, навіть ті, хто категорично не погоджувався з автором, визнали шедевром літератури, щоправда, не голландської чи африканерської, а, як не парадоксально, англійської.

Але були також групи, які вважали, що всілякі політичні акції в цьому випадку марні й що лише насильницькими діями можна буде відновити омріяний статус-кво. І хоча тих, хто серйозно вірив, що вони зможуть переписати історію, було не так уже й багато, зате не бракувало тих, хто із задоволенням погодився б і на банальну помсту, якщо перемога була неможливою.

І між цими двома крайнощами, повністю асимільованих та абсолютно непримирених, існував цілий спектр політичних і аполітичних партій. «Дер Бунд» був не найбільшою з них, але найпотужнішою та, безумовно, найбагатшою, бо розпоряджався значною частиною таємно вивезених зі зниклої республіки¹ багатств — через цілу мережу всіляких корпорацій та холдингових компаній, більшість з яких уважалися

¹ ПАР як республіка і досі існує; автор книжки не міг цього знати 1987 року.

тепер абсолютно легальними й цілком респектабельними.

«Бунд» уклав у «Цунг ероспейс» аж пів мільярда, які належним чином були зазначені в річному балансовому звіті. У 2059 році сер Лоренс із превеликим задоволенням отримав іще пів мільярда, що дало йому змогу прискорити введення свого маленького космічного флоту в експлуатацію.

Але навіть його пречудова розвідка не змогла простежити жодного зв'язку між «Бундом» та останнім чартерним рейсом «Цунг ероспейс» (який виконувала «Галексі»). У всякому разі, саме тоді комета Галлея наближалася до Марса, і сер Лоренс був такий зайнятий підготуванням «Юніверсу» до вильоту точно за розкладом, що приділяв зовсім мало уваги рутинним операціям з іншими своїми двома зорельютами.

І хоча в офісі Страхового товариства Ллойда в Лондоні виникли деякі сумніви щодо запропонованого для «Галексі» маршруту, усе-таки їх швидко розвіяли: «Бунд» на всіх ключових посадах мав своїх людей, що виявилось величезним прорахунком і невдачею для страхових агентів і справжнім дарунком долі для юристів, які спеціалізувалися на космічному праві.

Розділ 22. Небезпечний вантаж

Прокладати для зорельюта курс між точками, які не лише щокілька днів зміщуються у просторі на мільйони кілометрів, але й постійно міняють свою швидкість на десятки кілометрів на секунду, справа доволі непроста. За таких умов будь-що, хоча б віддалено схоже на звичайний графік руху, просто неможливе; іноді навіть

доводиться і зовсім викинути з голови саму ідею кудись полетіти, залишаючись натомість у космопорту або принаймні на орбіті, поки Сонячна система не перешикується в зручніше для людей положення.

На щастя, такі періоди можна вирахувати на багато років уперед, і, отже, використати той час якнайкраще, щоб, приміром, провести капітальний ремонт чи переобладнання зорельота, а також відпустити екіпаж у звільнення на найближчу планету чи супутник. А буває, якщо вам ніколи ждати, при дешиці везіння та вмінні торгуватися, ви можете зафрахтувати якийсь місцевий шатл, навіть якщо політ на ньому буде схожий на популярні колись на Землі катання туди-сюди на маленьких човниках неспокійними хвилями вздовж берега по якійсь затоці.

Капітана Еріка Лапласа вельми потішило, що вимушене тримісячне перебування «Галексі» на орбіті Ганімеда виявиться не зовсім збитковим. Річ у тім, що Планетарний науковий фонд зовсім несподівано отримав анонімну пожертву, призначену для фінансування дослідження юпітеріанської (її й досі ніхто не називав люциферіанською) супутникової системи, під час якого рекомендувалося приділити особливу увагу десятку всіма забутих найменших супутників. Деякі з них ніколи не були навіть належним чином оглянуті, а не те що відвідані людьми.

Щойно почувши про майбутню експедицію, Рольф ван дер Берг зв'язався з агентом «Цунг ероспейс» та обережно поставив йому кілька запитань.

— Так, спершу ми вирушимо в бік Іо... Потім зробимо проліт повз Європу...

— Лише проліт? Чи близько?

— Хвилинку... Дивно, але план польоту не містить таких подробиць. Однак «Галексі», звісно ж, не зайде до Забороненої зони.

— Яка була зменшена до десяти тисяч кілометрів згідно з останньою постановою... п'ятнадцять років тому. Та, хоч би там як, я хотів би взяти участь у роботі експедиції як планетолог. Я надішлю вам свої кваліфікаційні...

— Це зайве, докторе ван дер Бергу. Вас і так уже збиралися запросити...

Воно завжди чомусь виходить набагато легше виставляти себе великим мудрагелем лише після того, як усе найгірше давно вже сталося. І коли капітан Лаплас подумки перенісся в минуле (а згодом часу на це в нього виявилось задосить), то пригадав цілий ряд цікавих аспектів, які мали прямий стосунок до цього позапланового чартерного рейсу. Спочатку двоє членів екіпажу несподівано занедужали, але їм одразу ж знайшли заміну; Лаплас був такий радий, що питання розв'язалося без зволікань, що навіть не перевірів дуже ретельно (як і повинен був зробити) документи новоприбулих. (А навіть якби й перевірів, то виявив би, що вони в повному порядку.)

Потому були проблеми з вантажем. Як капітан, він уповноважений був проводити огляд усього, що вантажили на борт корабля. Звісно, неможливо було перевірити абсолютно все, але він ніколи не вагався щодо вибіркового перевірок, якщо мав вагомі причини щось підозрювати. Космічні екіпажі — це зазвичай колективи дуже відповідальних людей; але монотонність довготривалих експедицій, бувало, вводила декого в хандру та депресію, і на такий випадок існували анти-

депресанти, вживання яких — хай воно й абсолютно легальне на Землі — на зорельоті було під заборонаю.

Тож, коли його другий помічник Кріс Флойд повідомив про свої підозри, капітан припустив, що корабельний хроматографічний «нюхач» виявив ще одну схованку високоякісного опію, який час від часу вживав його екіпаж, що складався переважно з китайців. Однак цього разу справа була серйозна — дуже серйозна.

— Вантажний трюм номер три, багаж номер 2/456, капітане. У декларації зазначено «наукова апаратура». Але там усередині вибухівка.

— *Що???*

— Це точно, сер. Ось спектрограма.

— Мені вистачить і вашого слова, містере Флойде. Ви вже оглянули той багаж?

— Ні, сер. Він у запечатаному фірмовому контейнері, розміром десь пів метра на метр і на п'ять метрів. Одна з найбільших одиниць багажу, яку науковці принесли на борт. Там позначка: ОБЕРЕЖНО, СКЛО. Але так позначено й усе інше.

Капітан Лаплас задумливо побарабанив пальцями по волокнистій — «під дерево» — пластиковій кришці свого робочого столу. (Він ненавидів її візерунок і під час найближчого ремонту чи переобладнання зорельота мав намір замінити кришку або й сам стіл.) Але навіть такого незначного зусилля цілком вистачило, щоб виштовхнути його з крісла вгору, — і капітан машинально «кинув якір», завівши ногу за ніжку крісла.

Хоча він ні на мить і не засумнівався в тому, про що доповів Флойд, його новий другий помічник виявився вельми компетентним, і капітан був задоволений, що

той ні разу не почванився своїм знаменитим дідом, та сказаному могло бути і якесь зовсім невинне пояснення. Приміром, «нюхач» міг бути введений в оману якимись іншими хімічними речовинами зі схожими молекулярними зв'язками.

Взагалі вони й самі могли б спуститись у трюм і відкрити той контейнер. Хоча ні — це може бути небезпечно, а також може спричинити юридичні проблеми. Найкраще звернутися безпосередньо до керівництва наукової команди; тим більше що капітанові все одно довелося б це зробити, рано чи пізно.

— Будь ласка, запросіть до мене доктора Андерсона... І нікому більше про це не кажіть.

— Слухаюсь, сер.

Кріс Флорйд шанобливо відсалютував, хоча це було й не обов'язково, та м'яко й плавно покинув приміщення.

Керівник наукової команди не звик до нульової сили тяжіння, і його поява перед капітаном була доволі незграбна. Те, як йому для балансу кілька разів довелося недоладно схопитися за капітанів стіл, ніяк не додавало йому солідності, а його яскраво виражене щире обурення ситуацію не рятувало.

— *Вибухівка?* Авжеж, ні! Покажіть-но мені декларацію... 2/456...

Доктор Андерсон дістав свій кишеньковий ноутбук, набрав на клавіатурі цю цифрову комбінацію і повільно став зачитувати з екрана:

— «“Марк 5”. Пенетрометри. Кількість — три штуки»... Ну ось... усе гаразд.

— Тільки от... — запитав капітан, — що таке пенетромтр?

Попри серйозність моменту, він не без труднощів придушив не зовсім пристойну посмішку: це слово звучало для нього якось нецензурно, очевидно, здавшись йому однокореневим зі словом «пеніс» абощо.

— Це стандартний пристрій — схожий на ракету — для збирання зразків на твердих поверхнях небесних тіл. Ви скидаєте його на планету чи супутник, і він, при дешифрі везіння, миттєво робить керн кори глибиною до десяти метрів навіть у твердій скелі. Після чого надсилає вам його повний хімічний аналіз. Це єдиний безпечний спосіб вивчення таких місць, як, скажімо, освітлений бік Меркурія... або Іо, на яку ми скинемо перший з пристроїв.

— Докторе Андерсоне, — проказав капітан, демонструючи величезне самовладання, — геолог ви, може, і пречудовий, але про небесну механіку знаєте мало. Не можна ось так просто взяти й скинути щось з орбіти...

Як показала реакція науковця, звинувачення його в некомпетентності було явно необґрунтоване.

— Які ж вони ідіоти! — вигукнув він. — Авжеж, вас повинні були попередити.

— Саме так. Ракети на твердому паливі класифікуються як «небезпечний вантаж». Я хотів би бачити дозвіл, який підписала ваша страхова компанія, а також був би радий мати ваші особисті гарантії, що техніка безпеки у вас на належному рівні — інакше ваші ракети вивантажать. А тепер розкажіть, які *ще* сюрпризики ви нам приготували? Чи не планували ви часом сейсмічну розвідку? Скільки мені відомо, при цьому зазвичай використовують вибухівку...

Кількома годинами пізніше — вже дещо втихомирений — науковець зізнався капітанові, що в нього

є ще й два бутлі чистого фтору; він необхідний для лазерів, за допомогою яких робитимуть спектрографічний аналіз небесних тіл, які траплятимуться зорелюту в радіусі тисячі кілометрів. А що чистий фтор належав до найшкідливіших речовин, відомих людям, то в списку заборонених для перевезення матеріалів він стояв на одному з перших місць — але, як і ракети, що мали нести на собі пенетрометри до своїх цілей, був для експедиції так само потрібний.

Коли капітан Лаплас переконався остаточно, що всіх необхідних запобіжних заходів вжито, то прийняв вибачення від науковця, який запевнив його, що це непорозуміння цілком і повністю пов'язане з тим поспіхом, з яким ішло підготування до експедиції.

Капітан анітрохи не засумнівався в щирості слів доктора Андерсона, але вже тоді відчув, що в цій експедиції є щось дивне.

А от *яке* дивне, він навіть не уявляв.

Розділ 23. Пекло

До вибуху Юпітера Іо була лише другою після Венери в переліку найближчих подоб Пекла в Сонячній системі. Тепер же, коли Люцифер підняв температуру на її поверхні ще на кілька сотень градусів, навіть Венера відстала.

Сірчані вулкани та гейзери значно збільшили свою активність, до невпізнання міняючи зовнішність замордованого супутника буквально за якісь роки, тоді як раніше на це пішли б десятиліття. Планетологи відмовилися від будь-якої спроби картографування і тепер задовольнялися тільки фотозніманням з орбіти

раз на кілька днів. З тих фотокадрів вони монтували фільми, які вселяли святобливий трепет, бо на них було видно, як просто перед очима, наче жива, безперервно ворухиться та міняється якась пекельна маса.

Лондонський відділ Страхового товариства Ллойда, у якому «Галексі» проходила сертифікацію, вимагав додаткового страхувального внеску за проліт повз Іо. Але цей супутник не становив реальної небезпеки для зорельота, бо той проходив на відстані не менше ніж десять тисяч кілометрів від нього — та ще й над відносно спокійним «темним боком».

Спостерігаючи за наближенням жовто-помаранчевої кулі, цього найнеймовірніше мальовничого та показного об'єкта в усій Сонячній системі, другий помічник капітана Кріс Флойд не міг не згадати той час, пів століття тому, коли цим самим шляхом пройшов його дід. Саме тут «Леонов» провів «рандеву» з покинутим «Діскавері» і саме тут доктор Чандра знову пробудив до життя «дрімотний» доти комп'ютер Еал. А потім обидва кораблі полетіли далі, щоб оглянути величезний чорний моноліт, який завис собі коло L_1 , внутрішньої точки Лагранжа між Іо та Юпітером.

Тепер Моноліту не було — як і Юпітера. Мінісонце, що, наче фенікс, постало після вибуху планети-гіганта, перетворило свої супутники на практично іншу сонячну систему, хоча тільки на Ганімеді та Європі були регіони з температурами, близькими до земних. Скільки часу це так триватиме, ніхто не знав. Оцінка тривалості життя Люцифера становила від тисячі до мільйона років.

Наукова команда «Галексі» з жалем поглядала на оту «точку L_1 », але за теперішніх обставин наблизитися до

неї було надто небезпечно. Там безперервно, між Юпітером та його внутрішнім супутником Іо, протікала справжня ріка електричної енергії — «трубка потоку» — і виникнення Люцифера збільшило його інтенсивність у кількасот разів. Іноді цю «електричну річку» можна було побачити навіть простим оком — вона світилася жовтим, характерним для іонізованого натрію світлом. Деякі інженери з Ганімеда з ентузіазмом подейкували про те, як би воно було добре під'єднатися до тих безкоштовних гігаватів — які ось, зовсім поруч, так марно пропадають, — але досі ніхто так і не спромігся придумати більш-менш прийняттого способу це зробити...

З вульгарними коментарями з боку екіпажу був запущений перший пенетрометр — і вже за дві години той, наче голка шприца в шкіру, заглибився в поверхню супутника, яка вся була вкрита кратерами вулканів, наче гнійниками, з яких безперестану юшило. Перш ніж Іо його розтопила, пристрій устиг пропрацювати майже п'ять секунд — у десять разів більше проти прогнозованого терміну, — передавши дані тисяч хімічних, фізичних та реологічних¹ вимірювань.

Науковці були в екстазі, а ван дер Берг лише просто задоволений. Він і не сумнівався, що зонд працюватиме, бо Іо була до абсурду легкою мішенню. Але, якщо він був правий щодо Європи, другий пенетрометр, безсумнівно, зі своїм завданням не впорається.

Проте це ще нічого не доведе: пенетрометр може не спрацювати й через десяток інших, не менш вагомих

¹ Реологічні вимірювання — вимірювання плинності й деформації суцільних середовищ.

причин. І коли це станеться, то іншого виходу, крім посадки, не буде.

Що, звісно ж, абсолютно заборонено — і законами не тільки людськими.

Розділ 24. Шака Великий

АСТРОПОЛ¹, що, попри свою претензійну назву, поза межами Землі не проявляв майже ніякої активності, відкидав будь-які твердження, що ШАКА дійсно існує. США притримувалися такої самої позиції, і її дипломати виказували певне замішання або ж навіть обурення, коли при них хтось доволі безтактно згадував це слово, яке для одних було ім'ям великого вождя зулусів початку XIX століття, а для інших — назвою таємної організації.

Однак третій закон Ньютона («сила дії дорівнює силі протидії») застосовується в політиці так само, як і в усьому іншому. «Бунд» мав своїх екстремістів, що постійно плели змови проти США, хоча він іноді й намагався, щоправда, не дуже наполегливо, зректися їх. Зазвичай вони обмежувалися спробами промислового саботажу, але траплялися й вибухи, зникнення людей та навіть убивства.

Немає потреби казати, що південноафриканці не були легковажними в цьому питанні. На випадки екстремістів вони відреагували створенням власних державних контррозвідувальних служб, які мали доволі широкий діапазон повноважень, і ті так само стверджували, що нічого не знають про ШАКА. Можливо,

¹ Тут аббревіатура міжнародної «зоряної поліції» (тобто космічної); за аналогією з Інтерполом — міжнародною поліцією Землі.

вони застосовували досить успішний винахід ЦРУ під назвою «правдоподібне заперечення», але можливо, що й дійсно казали правду.

Згідно з однією теорією, спершу той ШАКА виник як кодове слово чи закодована назва організації, а потім, як і «поручник Кіже» Прокоф'єва, зажив самостійним життям, бо виявився вельми корисним для «секретних чинуш» усіх рівнів. Це, безумовно, пояснювало той факт, що серед членів цієї організації за весь час не виявилось ні жодного зрадника, ні навіть заарештованого.

Але, згідно з думкою тих, хто вірив, що ШАКА дійсно існує, було ще одне, дещо надумане пояснення: усі агенти організації — психологічно налаштовані на самоліквідацію і за найменшої ймовірності викриття і допиту цей план здійснювали.

Хоч би якою була правда, ніхто не міг серйозно навіть уявити, що через два століття після своєї смерті великий зулуський тиран кине свою тінь на світі, про існування яких він ніколи й не здогадувався.

Розділ 25. Світ, захований під хмарами

Протягом десяти років після загоряння Юпітера та початку Великої відлиги на всіх його супутниках Європа перебувала в цілковитому спокої від людей. А потім, просвічуючи хмари радіолокатором, китайці зробили швидкий проліт над нею, намагаючись відшукати місце кораблетроші «Цяня». Вони нічого не знайшли, але складені ними карти «світлого боку» Європи стали першими, на яких показано, як на ній виникають нові континенти в міру танення крижаного покриву.

Китайці виявили також ідеально пряме двокілометрове завдовжки утворення, яке мало такий штучний вигляд, що його відразу ж охрестили Великою стіною, як у Китаї. З огляду на його форму та розміри було висловлене припущення, що це і є той самий Моноліт... або просто моноліт, бо за кілька годин до виникнення Люцифера їх раптом з'явилися цілі мільйони.

Одначе низу, з-під хмар, які день за днем, безперестану, просто вочевидячки ставали дедалі густіші, не спостерігалось ні найменшого натяку на розумне життя. Тому кількома роками пізніше на постійні орбіти навколо Європи були запущені дослідницькі супутники, а в її атмосферу, для вивчення руху повітряних потоків, скинуті висотні метеорологічні зонди. Для метеорологів на Землі це виявилось вкрай цікавим, адже Європа — з її серединним океаном і сонцем, яке ніколи не сідає — становила пречудовий і простий наочний приклад для ілюстрації в їхніх навчальних посібниках.

Ось так і розпочалася гра під назвою «європіанська рулетка», як полюбляли називати це дійство всякого роду службовці та чиновники щоразу, коли науковці пропонували підійти до супутника поближче.

І Європі (та й людям) через п'ятдесят років такого, без жодної події, життя стало дещо нудно. Капітан Лаплас сподівався, що так залишатиметься й надалі, і докторові Андерсону, який очікував зовсім на інше, довелося докласти чималих зусиль, аби заспокоїти його.

— Особисто я, — заявив капітан науковцеві, — вважав би це злегка недружнім актом, якби мені на голову на швидкості тисяча кілометрів на годину впала тонна бронебійного обладнання. І я вельми здивований, що Всесвітня Космічна Рада дала вам на це дозвіл.

Доктор Андерсон, правду кажучи, також був дещо здивований, хоча, напевне, тому, що він, мабуть, і не знав, що дозвіл на цю експедицію стояв останнім пунктом у довжелезному списку на розгляді в Підкомітеті з питань науки — тоді, у п'ятницю, якраз перед завершенням робочого дня. От із таких легковажних дрібниць і складається вся історія людства.

— Я розумію вас, капітане. Але наш експеримент буде обмежений зовсім невеличким клаптиком суші, і ми жодним чином не зможемо завдати шкоди цим... е-е... європіанцям, хай там хто вони є. Ми націлимо пенетрометр у мішень на висоті п'ять кілометрів над рівнем моря.

— Я так і зрозумів. А що такого цікавого в тій горі Зевс?

— Вона суцільна таємниця. Ще якихось кілька років тому її не існувало взагалі. Тож тепер ви розумієте, чому вона зводить геологів з розуму?

— І ваш пристрій проаналізує її склад, коли ввійде в неї.

— Саме так. І-і... я, *щоправда*, не повинен вам цього розповідати... але мене просили зберегти результати в таємниці та відправити їх на Землю в зашифрованому вигляді. Очевидно, хтось на порозі великого відкриття і хоче переконатися, що до його оприлюднення його не обставлять. От чи могли б ви повірити, що науковці бувають такі дріб'язкові?

Капітан Лаплас ще й як міг у це повірити, проте не хотів руйнувати ілюзії свого пасажира: доктор Андерсон здавався таким зворушливо наївним. Хоч би що там відбувалося — а тепер капітан був цілком упевнений, що ця експедиція щось набагато більше, ніж видно простим оком, — Андерсон про це нічого не знав.

— Я можу лише сподіватися, докторе, що європейці не займаються альпінізмом. Мені дуже не хотілося б переривати чийось спробу поставити прапор на їхньому місцевому Евересті...

На борту «Галексі» під час запуску пенетрометра відчувалося незвичне хвилювання — і навіть незмінні в таких ситуаціях жарти звучали мало не пошепки. Упродовж тих нескінченних двох годин, що зонд летів у напрямку Європи, практично кожен член команди примудрився знайти якесь цілком законне виправдання, щоб відвідати місток та поспостерігати за керуванням операцією. За п'ятнадцять хвилин до того, як пристрій мав урізатись у поверхню супутника, капітан Лаплас заборонив доступ на місток усім «візитерам», окрім новенької корабельної стюардеси Роузі: вона мала весь час без кінця-краю приносити капітанові спеціальні тюбики, заповнені чудовою кавою (бо як іще пити каву, коли нема гравітації?) — а без кави операція продовжуватися не змогла б.

Усе йшло ідеально. Невдовзі після входу в атмосферу розгорнулися гальмівні парашути, які уповільнили пенетрометр до потрібної для зіткнення швидкості. Радіолокаційне зображення цілі — лише її гладенькі, прямі обриси, без індикації масштабу — на екрані безперервно збільшувалося. За мінус одну секунду¹ всі записувачі автоматично перемкнулися на найвищу швидкість запису...

Але записувати було нічого.

— Тепер я розумію, — сумно проказав доктор Андерсон, — як почувалися в Лабораторії реактивного

¹ «За мінус одну секунду», тобто за секунду до початку відліку, який починається відразу після удару об тверду поверхню супутника.

руху, коли їхні найперші «Рейнджери»¹ розбивалися об поверхню Місяця... зі сліпими камерами.

Розділ 26. Нічна вахта

Тільки час універсальний (і тече безперервно, незалежно від обставин), а розбивати його на ніч і день — це лише чудні місцеві звичаї, виявлені на тих планетах, сили припливів яких ще не позбавили їх обертання. Але люди, хоч би як далеко мандрували вони від Землі — світу, в якому народилися, ніяк не могли уникнути добового ритму, до якого звикли ще з прадавніх часів через почергове настання світла і темряви на їхній рідній планеті.

Тож о 01:05 за «всесвітнім часом» другий помічник капітана Чанг перебував на містку сам, тоді як усі інші, хто був у цей час на зорельоті, спали. Щиро кажучи, жодної реальної потреби в його чатуванні не було, бо електронні сенсори «Галексі» виявили б яку завгодно несправність набагато швидше за будь-яку людину. Але століття, яке минуло від початку активного використання кібернетики, довело, що люди все ще трохи краще від машин реагують на несподіванки. А вони рано чи пізно обов'язково трапляються.

«Де моя кава? — сердито подумав Чанг. — Це не схоже на Роузі, щоб так запізнюватись». А ще він подумав, чи не вразила і її та сама меланхолія, яка після невдалих експериментів останніх двадцяти чотирьох годин «накрила» вже і науковців, і екіпаж зорельота.

¹ «Рейнджери» — космічні зонди, які США запускали на початку 1960-х для фотографування поверхні Місяця.

Після невдалого запуску пенетрометра на Європу відбулася екстрена нарада, на якій заходилися вирішувати, що робити далі. Залишався ще один пристрій — він, щоправда, призначений був для Каллісто, та його цілком можна було використати й тут.

— Та й узагалі, — наводив свої аргументи доктор Андерсон, — ми вже бували на Каллісто — там нічого немає, крім усіляких уламків розколотої криги.

Тож заперечень не було. І от, після дванадцятигодинної затримки на його модифікацію та тестування, «пен» № 3 запустили прямо в європейанський «хмарний краєвид» — точнісінько по невидимому сліду його попередника.

Цього разу самописці на зорельоті таки отримали деякі дані — за період тривалістю десь пів мілісекунди. Акселерометр¹ на зонді, відкалібрований для вимірювання перевантажень до 20 000 g, зареєстрував один коротесенький імпульс, після чого його вмиль зашкалило. Напевне, усе було знищене набагато швидше, ніж хтось устиг бодай оком кліпнути.

Після другого — та ще гнітючішого — «розтину трупа» вирішили повідомити про все на Землю і, перш ніж відправитися до Каллісто й зовнішніх супутників, дочекатися подальших інструкцій, залишаючись на високій навколоєвропейанській орбіті.

— Вибачте за запізнення, сер, — промовила Роуз Мак-Каллен (це була молода жінка з кольором шкіри, трохи темнішим за ту каву, що вона її приносила), — але я, напевне, неправильно виставила будильник.

¹ Акселерометр — прилад, яким вимірюють прискорення або перевантаження.

— Гм... Наше щастя, — гмикнув вахтовий офіцер, — що не ви керуєте зорельотом.

— Та я взагалі не розумію, як ним можна керувати, — відповіла Роуз. — Тут усе таке складне.

— О-о, воно не таке страшне, як здається, — сказав на те Чанг. — Хіба вам на ваших курсах не викладали основи астронавігації?

— Е-е... авжеж. Але я багато чого так і не зрозуміла. Орбіти й уся ота тарабарщина...

Другий помічник Чанг нудьгував, тож подумав, що було б непогано з його боку просвітити трохи свою малограмотну бесідницю. І хоча Роуз не зовсім його типаж, проте, безперечно, вона була приваблива; трохи витрачених на неї зусиль *зараз* можуть окупитися сторицею опісля. Йому навіть на думку не спало, що, виконавши свої безпосередні обов'язки, Роуз, можливо, захоче піти до себе спати.

За двадцять хвилин, закінчуючи свою просвітницьку лекцію, другий помічник капітана Чанг махнув рукою в бік навігаційної панелі та з ентузіазмом підсумував:

— Отже, як бачите, насправді майже все тут автоматизовано. Вам досить лише ввести кілька цифр, і корабель сам подбає про все інше.

Роуз мала вигляд стомленої і постійно зиркала на годинник.

— Пробачте, — раптом із каяттям у голосі промовив Чанг. — Я не мусив був затримувати вас.

— Та ні, це надзвичайно цікаво. Будь ласка, продовжуйте.

— У жодному разі. Можливо, якось потім. Добраніч, Роуз... і дякую за каву.

— Добраніч, сер.

Стюардеса третього класу Роуз Мак-Каллен невагомо ковзнула (не надто зграбно) у бік усе ще відчиненого вхідного люка. Почувши, як той зачинається, Чанг навіть не поворухнувся, щоб озирнутись.

І тому він був сильно шокований, коли кількома секундами пізніше до нього несподівано звернувся зовсім незнайомий жіночий голос:

— Містере Чангу, не торкайтеся кнопки тривоги — вона відімкнена. Ось координати посадки. Садовіть корабель.

Повільно, наче питаючи себе, чи він часом не закуняв і чи не сниться йому оце зараз кошмар, разом із кріслом, у якому сидів, Чанг розвернувся назад.

Хазяйка незнайомого голосу, якою виявилася Роуз Мак-Каллен, зависла в невагомості біля овального вхідного люка, міцно тримаючись однією рукою за його стопорний важіль. І все в ній, здавалося, змінилось; лише за якусь мить вони з офіцером помінялися ролями. Сором'язлива стюардеса, яка ніколи раніше не дивилася прямо йому в очі, тепер уп'ялась у Чанга холодним, безжальним поглядом, що змусив його відчувати себе кроликом, загіпнотизованим змією. Маленький, але загрозливий на вигляд пістолет, який зручно влаштувався в її вільній руці, здавався зовсім зайвою прикрасою: Чанг не мав жодного сумніву, що вона дуже вміло змогла б його вбити й без нього.

Хоч там як, а його самоповага та професійна честь вимагали, щоб він не здавався принаймні відразу, без бодай якоїсь боротьби. Щонайменше треба було спробувати потягнути час.

— Роуз, — ледве проказав він її ім'я, яке ніяк не хотіло злітати з його вуст, бо стало раптом якимось непід-

хожим для цієї ситуації, — це ж просто абсурд якийсь. Усе, що я тобі тільки-но розповідав... це просто обман. Я не зможу посадити зореліт сам-один. Для обчислення правильної орбіти знадобиться кілька годин, і мені потрібен помічник. Принаймні другий пілот.

Пістолет навіть не ворухнувся.

— Я не дурепа, містере Чангу. Цей корабель не обмежений енергією, як старі ракети на хімічному паливі. Друга космічна швидкість для Європи становить лише три кілометри на секунду. Крім усього іншого, вас навчали також проводити аварійну посадку з несправним бортовим комп'ютером. Тепер ви маєте нагоду застосувати це на практиці: «вікно» для оптимальної посадки за координатами, які я вам дам, відкривається за п'ять хвилин.

— Такі аварійні спуски, — промовив Чанг, починаючи рясно пітніти, — бувають смертельними приблизно у двадцяти п'яти відсотках випадків.

Правду кажучи, справжнє число становило відсотків десять, але за цих обставин він уважав, що невелике перебільшення буде виправдане.

— Та й минуло вже чимало років, відтоді як я робив це востаннє.

— У такому разі, — відповіла Роуз Мак-Каллен, — мені доведеться ліквідувати вас і попросити капітана прислати сюди когось кваліфікованішого. А це трохи дратує, адже ми пропустимо «вікно», і треба буде почекати годину-другу на наступне... Залишилося чотири хвилини.

Другий помічник Чанг знав, коли час здаватися, але принаймні спробував щось зробити.

— Давайте ті ваші координати, — промовив він.

Розділ 27. Роузі

Капітан Лаплас миттєво прокинувся вже при перших звуках легенького туркотіння двигунів системи орієнтації, які своїм звучанням вельми скидалися на віддалене барабанне постукування дятла, що з головою поринув у роботу. У якусь мить він навіть подумав, чи не сниться це йому. Але ні, його космічний корабель таки точно міняв своє положення у просторі.

Можливо, зореліт перегрівся з одного боку, і система теплового контролю трохи повернула його. Таке інколи траплялося, і це ставало «чорною міткою» для репутації вахтового офіцера, який повинен був помітити заздалегідь, що температура зовнішньої обшивки наближається до критичної позначки.

Він потягнувся до кнопки внутрішнього селекторного зв'язку, щоб зв'язатися з... а хто там був?.. містером Чангом на містку. Проте його рука так і не змогла довести цей рух до кінця.

Після днів, проведених у невагомості, навіть десята частина звичної для землян гравітації — це справжній шок для організму. Капітанові здалося, що минуло кілька хвилин — хоча, напевне, лише дві-три секунди, — перш ніж він зміг розстебнути прив'язні реміні та із зусиллям виборсатися зі свого спальника. Тоді він нарешті добрався до кнопки та зі злістю штрикнув у неї пальцем, наче багнетом у свого ворога. Відповіді не було.

Чанг намагався не звертати уваги на глухі удари від падіння слабо закріплених предметів, яких зненацька заскочила своєю появою доволі відчутна гравітація, що з'явилася під час різкого маневру зорельота. Речі все падали й падали, і, здавалося, кінця й краю цьому не

буде. Але в ці хвилини єдиним по-справжньому ненормальним звуком, який насторожував, став приглушений віддалений звук реактивного двигуна, що запрацював у режимі максимальної тяги.

Капітан рвонув убік запону на маленькому ілюмінаторі й подивився на зорі. Він більш-менш уявляв, куди приблизно повинна була вказувати вісь корабля; навіть якщо помилиться градусів на тридцять-сорок, це все одно дасть йому змогу визначити два можливі альтернативні напрямки руху зорельота.

У цьому випадку «Галексі» можна було задати такий курс, що вона почне або збільшувати, або зменшувати свою орбітальну швидкість. Вона її зменшувала — отже, готувалася перейти на нижчу орбіту, ближче до Європи.

У герметичні двері каюти наполегливо постукали, і капітан раптом зрозумів, що відтоді, як усе почалося, насправді минула лише хвилина. У вузькому проході тиснулись один до одного його другий помічник Кріс Флойд і ще двоє членів екіпажу.

— Місток замкнено, сер, — важко дихаючи, доповів Флойд. — Ми не можемо потрапити всередину... і Чанг не відповідає. Ми не знаємо, що сталося.

— Боюся, що я знаю, — відповів капітан Лаплас, залізаючи в шорти. — Якийсь божевільний повинен був рано чи пізно спробувати це. Нас захопили, і мені відомо, куди ми летимо. Але нехай я буду проклятий, якщо знаю чому.

Він глянув на годинник і подумки швидко підрахував.

— На такий тязі ми зійдемо з орбіти не пізніше як за п'ятнадцять хвилин... ну, щонайшвидше за десять. Як можна вимкнути головний двигун без ризику пошкодження корабля?

Другий помічник Ю, бортінженер, хоча й мав дуже пригнічений вигляд, але таки відповів:

— Ми могли б вручну активувати автоматичні ви-микачі в ланцюгу живлення двигуна помпи й так припинити подання палива.

— Чи можна до них дістатися?

— Так, вони на палубі номер три.

— То ходімо.

— Е-е... тоді запуститься автономна система резервного живлення. Для безпеки вона міститься за герметичною перегородкою на палубі номер п'ять — нам знадобиться плазмовий різак... Ні, ми не встигнемо.

Капітан Лаплас саме цього й боявся. Ті геніальні творці, що сконструювали «Галексі», намагалися захистити корабель від будь-яких неприємних несподіванок, але вони так і не змогли убезпечити його від злої волі людини.

— Які ще варіанти?

— Боюсь, таких, якими ми встигли б скористатися, жодного.

— Тоді ходімо на місток і гляньмо, чи вдасться нам поговорити з Чангом... і тим, хто з ним.

«І хто б це міг бути?» — запитував себе капітан. Він відмовлявся вірити, що це міг бути один з постійних членів його екіпажу. Тоді залишається... авжеж, ось і відповідь! Йому нарешті стало все зрозуміло. Маніяк-науковець намагається довести якусь теорію... експерименти провалюються... вирішує, що повинен знайти істину за будь-яку ціну, не зважаючи на можливі людські жертви...

Перебіг подій мав якийсь кострубатий та неправдоподібний вигляд, наче в якійсь із тих дешевих мелодрам

про «божевільного науковця» — але все це відбувалося насправді. І капітан подумав собі, а чи не вирішив часом доктор Андерсон, що це — єдиний можливий для нього шлях до Нобелівської премії?

Однак ця теорія була швидко спростована, щойно до них власною персоною приєднався захеканий та розпатланий геолог.

— Заради Бога, капітане, що відбувається? Ми на повній тязі! Ми йдемо вгору?.. Чи вниз?

— Униз, — відповів капітан Лаплас. — Десь хвилин за десять вийдемо на орбіту зіткнення з Європою. Я можу лише сподіватися, що той, хто перебуває за пультом керування, знає, що робить.

І ось вони перед містком, обличчям до герметично зачиненого люка. З-за броньованих дверей не долинали ані звуку.

Лаплас постукав так гучно, що мало не набив собі синці на суглобах пальців.

— Це капітан! Відчиніть нам!

Здавалося доволі нерозумним давати наказ, що, безумовно, буде проігнорований, але капітан сподівався на хоча б якусь реакцію. І, на свій подив, він її отримав.

Оживши, зашипів-засвистів зовнішній гучномовець, і пролунав голос:

— Не робіть дурниць, капітане. У мене пістолет, і містер Чанг виконує мої накази.

— Хто то був? — прошепотів один з офіцерів. — Схоже на жінку!

— Ваша правда, — похмуро погодився капітан.

Це, безумовно, помітно скоротило коло підозрюваних, але ситуацію ніяк не прояснило.

— Що ви хочете вчинити? Ви ж розумієте, що не зможете втекти! — крикнув він, намагаючись робити це так, щоб його голос лунав владно, а не благально.

— Ми збираємося сісти на Європу. І якщо ви хочете звідси потім полетіти, то не намагайтеся мене спинити.

— У її каюті нічого нема, — доповів другий помічник Кріс Флойд за тридцять хвилин, коли тяга впала до нуля, а «Галексі» продовжила зниження по еліптичній орбіті, готуючись невдовзі увійти в атмосферу Європи. Гру програно: навіть якби зараз можна було паралізувати роботу двигунів, це було б самогубством. Вони ще знадобляться під час посадки... хоча це може лише трохи віддалити оте самогубство.

— Роузі Мак-Каллен! Хто б у це повірив! Ти гадаєш, вона під наркотою?

— Ні, — відповів Флойд. — Це все дуже ретельно сплановано. У неї, напевне, є радіостанція, схована десь на кораблі. Ми повинні її знайти.

— Ти розмовляєш, прямо як бісів коп.

— Досить, джентльмени! — озвався капітан.

Нерви в усіх були напружені до краю — значною мірою через повний крах планів та цілковиту неможливість продовжити хоча б якесь подальше спілкування із забарикадованим ізсередини містком. Капітан глянув на годинник.

— Менше ніж за дві години ми ввійдемо в атмосферу чи *що* там воно є. Я буду у своїй каюті — є ймовірність, що вони можуть спробувати зателефонувати мені туди. Містере Ю, будь ласка, залишайтеся коло містка й одразу доповідайте про будь-які зміни.

Ще зроду в житті він не почувався таким безпорадним. Але бувають випадки, коли єдине, що можна зро-

бити, — це не робити нічого взагалі. Коли він залишав офіцерську кают-компанію, то почув, як хтось промовив з тугою в голосі:

— Сюди б тюбик кави. Роузі робила найкращу, що я будь-коли куштував.

«Так, — подумав капітан похмуро, — вона, безумовно, вправна. За яку роботу не візьметься, виконає її як слід».

Розділ 28. Діалог

На борту «Галексі» була лише одна людина, яка не вважала ситуацію, що склалася, повною катастрофою. Можливо, я от-от помру, казав собі Рольф ван дер Берг, але принаймні в мене є шанс обезсмертити своє ім'я в науці. Хоча втіха від цього була невелика, та на-вряд чи хто інший на кораблі міг за цих обставин сподіватися на щось більше.

У тому, що «Галексі» прямувала до гори Зевс, він не сумнівався ні на мить: більше нічого цікавого на Європі не було. І дійсно, якщо подумати, то на жодній іншій планеті не було нічого такого, хоча б віддалено на неї схожого.

Отже, його теорія — а він мав визнати, що це все-таки була теорія — більше не була таємницею. Як же про неї дізналися?

Він довіряв дядечкові Паулю беззастережно, проте той, можливо, десь обмовився. Та, найпевніше, хтось тримав під постійним наглядом його комп'ютери. Якщо це так, то старому науковцеві цілком може загрожувати небезпека. І Рольф подумав, чи зможе він попередити його? Та й чи повинен? Він знав, що офіцер зв'язку намагається зв'язатися з Ганімедом через один з переда-

вачів для надзвичайних ситуацій. Уже майже година минула, як спрацював автоматичний сигнал тривоги, що от-от досягне Землі, з хвилини на хвилину...

— Заходьте, — відповів він на тихий стук у двері своєї каюти. — О... Вітаю, Крісе. Чим можу бути вам корисний?

Він був здивований, побачивши другого помічника капітана, Кріса Флойда, якого знав не краще за будь-кого з інших його колег. «Якщо посадка на Європу виявиться безпечною, — подумав собі похмуро, — вони, мабуть, устигнуть пізнати один одного набагато краще, ніж хотіли б».

— Вітаю, докторе. Ви єдина людина, що живе саме в цій частині зорельота. І я тут подумав, чи не могли б ви мені допомогти?

— Сумніваюся, що в цей момент хтось комусь зможе допомогти... Що нового на містку?

— Нічого нового: я щойно залишив там Ю та Гіллінгза, коли ті намагалися причепити до дверей мікрофон. Але, здається, всередині ніхто не розмовляє. Воно й не дивно — у Чанга, напевне, й без того клопотів вистачає.

— А чи зможе він безпечно нас посадити?

— Він найкращий. Якщо хтось і зможе це зробити, то саме він. Мене більше хвилює, як потім злетіти?

— Боже... навіщо загадувати так далеко наперед. Я вважав, що злетіти — то не проблема.

— Ну, якась незначна проблема таки може бути. Не забувайте, що цей корабель призначений для орбітальних польотів. Ми не планували сідати на такий великий супутник... однак допускали ближчий контакт з Ананке та Карме. Тож можемо застрягнути на Європі, особливо

якщо Чангові доведеться додатково витратити паливо, шукаючи хорошого майданчика для посадки.

— А ми *знаємо*, де він спробує зробити посадку? — запитав Рольф, намагаючись проявляти своє зацікавлення не більше, ніж того вимагали правила світської бесіди. Напевне, він таки видав себе, бо Кріс раптом зацікавлено на нього зиркнув.

— На цьому етапі ми не можемо сказати напевне, але зуміємо зрозуміти краще, коли він почне гальмувати... А вам же добре знайомі ці супутники. То де, на вашу думку, він може сісти?

— Тут лише одне цікаве місце — гора Зевс.

— І навіщо комусь хотіти сідати саме там?

Рольф знизав плечима.

— Це було одне з тих місць, які ми сподівалися дослідити. І все вже обійшлося нам у два дорогі пенетрометри.

— І, схоже, обійдеться ще дорожче... І *що* ви про це думаєте?

— Ви розмовляєте, прямо як коп, — широко всміхнувшись, сказав ван дер Берг, звісно ж, жартома.

— Забавно — за останню годину мені це кажуть уже вдруге.

І вже наступної миті в атмосфері каюти відбулася якась ледь відчутна зміна — майже так, як коли різко перезавантажується система життєзабезпечення.

— Ой... Я просто пожартував... А ви хіба коп?

— Якби я й був ним, то все одно не зізнався б, чи не так?

Це не відповідь, подумав ван дер Берг, хоча, якщо добре поміркувати, то, може, якраз це й була відповідь.

Він уважно подивився на молодого офіцера, вже не вперше завваживши разючу схожість того із його

знаменитим дідом. Хтось там казав, що Кріс Флойд приєднався до екіпажу «Галексі» аж перед самісіньким відправленням експедиції, перейшовши з іншого корабля зоряного флоту Цунга, після чого той «хтось» іще й додав не без єхидства, що корисно, мовляв, мати хороші зв'язки в будь-якій справі. Але нарікань щодо компетентності Флойда ніхто не мав: він був чудовий космічний офіцер. І його здібностей цілком вистачило б також і для виконання інших, додатково оплачуваних, обов'язків. Або взяти от, приміром, Роузі Мак-Каллен, що так само, як тільки-но пригадав Рольф, приєдналася до екіпажу «Галексі» безпосередньо перед відправленням...

Рольф ван дер Берг відчував, що його обплутує якийсь гігантське тонке павутиння міжпланетних інтриг, і йому, як науковцеві, що зазвичай звик отримувати прямі відповіді на запитання, які він ставив природі, така ситуація зовсім не подобалась.

Одначе відчувати себе невинною жертвою він навряд чи мав право: він-бо намагався приховати правду або принаймні те, що вважав правдою. А тепер наслідки цього обману множилися, наче вільні нейтрони під час ланцюгової реакції, і результати цього можуть бути так само катастрофічні.

На чиєму боці був Кріс Флойд? І скільки тих боків узагалі? Безумовно, щойно секрет перестав бути секретом, у гру мав уступити «Бунд». Але й у самому «Бунді» були фракції, які провадили кожна свою власну політику, а також інші фракції, що протистояли їм — просто якась тобі кімната сміху з її лабіринтом із кривих дзеркал, у кожному з яких світ відображається дещо інакше, ніж в інших.

Однак була одна річ, у якій ван дер Берг почувався цілком упевнено: Крісові Флойду, хоча б лише за його зв'язки, довіряти було можна. Я побився б у заклад, подумав ван дер Берг, що в цій експедиції, хай як довго чи коротко вона тривала б, Флойд працює на АСТРОПОЛ.

— Я залюбки допоможу вам, Крісе, — повільно проказав він. — Як ви, можливо, здогадуєтесь, у мене є деякі теорії. Але вони можуть вам здатися цілковитою дурницею.

Уже менше ніж за пів години ми зможемо дізнатися правду. А доти я волів би нічого не розповідати...

І це не просто, додав ван дер Берг уже подумки, якась там уроджена бурська впертість. Якщо він помилився, то вважав би за краще померти серед людей, які не знали, що він і є той самий йолоп, який своїми діями привів їх до фатального кінця.

Розділ 29. Спуск

Другий помічник Чанг боровся з цією проблемою ще від моменту, коли «Галексі» — як на подив, так і на втіху йому — надзвичайно вдало вписалась у перехідну орбіту. Дальші кілька годин корабель перебував лише в руках Божих або щонайменше в руках сера Айзека Ньютона; екіпажеві ж не залишалось нічого іншого, крім як чекати початку завершального маневру гальмування та зниження.

На якусь мить у Чанга в голові майнула думка спробувати обдурити Роузі, задавши кораблю зворотний вектор у момент максимального зближення з поверхнею Європи, — і так вивести його знов у відкритий космос. Зореліт повернеться на стабільну орбіту, а з Гані-

меда до них піднімуть рятувальну команду. Але проти цієї схеми існувало одне принципове заперечення: його самого, напевне, врятувати вже не встигнуть. Хоча Чанг і не був боягуз, та все ж волів за краще не ставати героєм космічних шляхів посмертно.

У всякому разі його шанси пережити наступну годину здавалися мізерними. Йому наказали одноосібно, без напарника посадити «тритисячітонник» на абсолютно незнайому територію. Це був не той поштовг, який він хотів би спробувати звершити навіть на добре йому знайомому Місяці.

— Скільки хвилин до початку гальмування? — запитала Роуз. Мабуть, це було скоріше наказом, ніж питанням — вона, як виявилось, чудово розбиралася в основах астронавігації, і Чанг відмовився від своїх попередніх диких фантазій перехитрити її.

— П'ять, — відповів він неохоче. — Чи можу я попередити решту екіпажу, щоб вони приготувалися?

— Я зроблю це. Дайте-но мікрофон... **ЦЕ МІСТОК. ЗА П'ЯТЬ ХВИЛИН МИ ПОЧИНАЄМО ГАЛЬМУВАННЯ. ПОВТОРЮЮ: ЗА П'ЯТЬ ХВИЛИН. КІНЕЦЬ.**

Для науковців та офіцерів, які зібралися в офіцерській кают-компанії, це повідомлення було цілком очікуване. В одному їм таки пощастило: зовнішні відеомонітори не були вимкнені. Можливо, Роуз про них забула, але, що ймовірніше, їй було просто байдуже. Тож тепер вони, наче безпорадні глядачі, невольні, і то буквально, свідки могли тільки спостерігати за тим, як до них наближається їхня загибель.

Захмарений півмісяць Європи вже заповнював собою весь екран камери заднього огляду. У суцільній пелені водяної пари, яка конденсувалася, переміщаю-

чись назад до «темного боку», не було жодного просвіту. Але це не мало значення, бо до останньої миті посадку мусив контролювати радар. Однак для спостерігачів, що вимушені були покладатися лише на свій зір, тривожне очікування тільки посилювало їхні переживання в передчутті близької смерті.

Проте ніхто в цей момент не вдивлявся у світ, що до них наближався, так пильно, як людина, яка майже десять років вивчала його з відчуттям відчаю та марності своєї роботи, бо була переконана, що ніколи не зможе скористатися плодами своєї праці. Рольф ван дер Берг, що, пристебнутий неміцно затягнутим прив'язним ременем, сидів собі в одному з крихких на вигляд, розрахованих на малу силу тягіння крісел, майже не помітив перших ознак незначної гравітації, коли почалося гальмування.

За п'ять секунд тяга стала максимальною. Усі офіцери кинулися робити розрахунки на своїх «комсетах»¹ із вбудованими калькуляторами; без доступу до головного астронавігаційного комп'ютера їхні обчислення були багато в чому неточні, і капітан Лаплас чекав, коли в усіх сформується більш-менш однаковий результат.

— Одинадцять хвилин, — оголосив він невдовзі, — за умови, що Чанг не зменшить тягу... Зараз він тримає її на максимумі... І за умови, що він зависне на десяти кілометрах — якраз над хмарами, а потім піде прямо вниз. Це може забрати ще п'ять хвилин...

І всім було зрозуміло й без зайвих слів, що саме остання секунда з тих п'яти хвилин і стане найкритичнішою.

¹ «Комсет» (англ. *comset* — «*communications set*») — «комунікативний пристрій»: рація; у цій книжці це щось на зразок смартфона із фантастичним набором можливостей.

Європа, здавалося, вирішила оберігати свої таємниці до самісінького кінця. Коли «Галексі» нерухомо зависла просто над «хмарним краєвидом», ніяких ознак суші, як і моря, внизу все ще не було помітно. Далі на кілька нестерпно болісних секунд екрани стали абсолютно чистими, лише на мить показавши випущені посадкові опори, які досі використовувались у край рідко. За кілька хвилин до цього шум від електродвигунів, що супроводжував появу опор, на якусь мить неабияк стривожив був пасажирів; а тепер їм тільки залишалося сподіватися, що ті витримають під час посадки.

Яка ж товщина цього триклятого покриву? — запитував себе ван дер Берг. Невже він опускається аж до?.. Ні, ось хмарний покрив рідшає, у ньому з'являються дірки, і він розпадається на окремі клаптики, між якими видніється напівпрозорий серпанок, — і ось уже перед очима оновлена Європа, що розкинулася, здавалося, на відстані лише якихось кількох тисяч метрів під ними.

Вона й справді була оновлена, і не треба було бути геологом, щоб це побачити. Можливо, чотири мільярди років тому, коли суша і море тільки готувалися розпочати свою нескінченну боротьбу, саме такий вигляд мала новонароджена Земля.

Ще менше ніж п'ятдесят років тому на Європі не було ні суші, ні моря — тільки крига. Але тепер, на півкулі, завжди обернутій до Люцифера, вона вже розтанула, й утворена вода википіла, випарувалась, а пару віднесло на «темний бік», де серед вічної мерзлоти вона осіла як лід та сніг. Отже, переміщення мільярдів тонн рідини з однієї півкулі на іншу оголило прадавнє морське дно, яке ніколи раніше не бачило навіть бліденького промінчика далекого Сонця.

Можливо, згодом одного дня, коли цей покарлючений краєвид укриється ковдрою з рослин, він стане м'якшим і спокійнішим, тим часом тепер тут були лише мертві потоки лави та грязьові рівнини, що легенько парували і крізь які де-не-де пробивалися цілі скупчення витягнутих угору скельних утворень із якимось дивно перекошеними геологічними пластами. Очевидно, це була зона великого тектонічного збурення, що не дивно, якщо згадати про недавнє народження тут гори розміром з Еверест.

Та ось і вона — невиразно вимальовується, оповита серпанком, над неприродно близьким обрієм. Рольф ван дер Берг відчув, як у нього стиснуло коло серця та вдарила кров до голови, аж засвербіло в потилиці, бо вже не за допомогою бездушних пристроїв, а на власні очі він бачив гору своєї мрії.

Як він уже добре знав, вона мала форму чотиригранника, нахилоного так, що одна грань була майже вертикальна. (Це могло б, навіть за такої низької сили тяжіння, стати гідним випробуванням для альпіністів, тим більше що вони навряд чи змогли б загнати в поверхню цієї гори бодай один свій альпіністський гак...) Вершина ховалася за хмарами, і більшу частину пологої грані, що була якраз повернута до них, укривав сніг.

— І це через неї вся метушня? — з огидою буркнув хтось. — Як на мене, схожа на цілком звичайну гору. Гадаю, кожен з нас хоча б раз у житті бачив та...

Але він трохи не договорив, бо зусібіч почулося сердите «ш-ш-ш!», після чого настала тиша.

Тоді як Чанг шукав хорошого місця для посадки, «Галексі» повільно пливла собі європейським небом

у напрямку гори Зевс. А що аж дев'яносто відсотків тягової потужності йшло лише на те, щоб постійно підтримувати зореліт у вертикальному положенні щодо поверхні супутника, то на регулювання горизонтального положення енергії майже не залишалося. Палива для такого «ширяння» попід хмарами могло вистачити ще десь хвилин на п'ять; після цього Чанг, можливо, і зуміє добре посадити корабель, але навряд чи потім відірве його від поверхні Європи.

Майже сто років тому з такою ж дилемою зіткнувся був Ніл Армстронг. Але він не пілотував тоді своїм кораблем з пістолетом, націленим йому в голову.

Проте в ці останні кілька хвилин Чанг якось зовсім забув і про пістолет, і про Роузі. Усі його органи чуття були зосереджені на виконанні поставленого завдання; тепер він практично сам був частиною цієї гігантської машини, якою керував. Єдиною людською емоцією, яка ще залишалась у нього, був не страх, а п'янке, радісне, збудливе відчуття азарту, бо це була саме та робота, для якої його й готували, і це стане вершиною його професійної кар'єри — навіть якщо це фінал.

І все скидалося на те, що так воно й станеться: до підніжжя гори було вже менш ніж кілометр, а Чанг і досі не знайшов місця для посадки. Місцевість була надзвичайно нерівна, пошматована каньйонами та всіяна гігантськими валунами. Чанг не бачив жодного хоча б трохи рівного майданчика, більшого за тенісний корт, а до червоної лінії на індикаторі палива залишалося якихось тридцять секунд.

Аж ось, нарешті, гладенька поверхня — най-найпласкіша з усіх бачених ним досі. У межах часу, який ще залишався, це був його єдиний шанс.

Точно та елегантно Чанг повів велетенський нестабільний циліндр, яким керував, у бік того горизонтального шматочка суші... Здавалося, той був заметений снігом... Так, був, газовий струмінь від двигуна почав той сніг здувати... Але що під ним?.. Схоже на лід — напевно, замерзле озеро... Якої він товщини?.. **ЯКОЇ ВІН ТОВЩИНИ?**.. «Галексі» вдарила ту підступно привабливу для посадки поверхню супутника п'ятсоттонним молотом розпечених газів зі своїх головних сопел. І по всій поверхні майданчика навсібіч порозбігалися радіальні лінії; лід тріснув, і у воді почали перекидатися великі крижини. Коли нестримний шал головного двигуна налетів на несподівано позбавлену криги поверхню озера, враз від зорельота концентричними колами шодуху побігли великі хвилі киплячої води.

Як і належить добре підготовленому офіцерові, яким він і був, Чанг відреагував на це миттєво, без фатальних тривалих роздумів. Його ліва рука машинально зірвала запобіжний стопор з червоного аварійного важеля, права ж схопилася за той важіль і... рвонула на себе.

А програма **АВАРІЙНА ПЕРЕДИСЛОКАЦІЯ**, що мирно спала собі ще від моменту запуску «Галексі», миттю прокинулася і з усієї сили жбурнула зореліт назад у небо.

Розділ 30. Аварійна посадка «Галексі»

В офіцерській кают-компанії різкий перехід зорельота на повну тягу сприйняли як зупинку їхньої страти. Охоплені жахом офіцери, побачивши знищення обраного для посадки місця, зрозуміли, що до порятунку тепер залишався лише один шлях; і зараз, після того

як Чанг і вибрав саме той, єдино правильний шлях, вони з величезною насолодою стали переводити дух.

Але, скільки часу вони зможуть продовжувати насолоджуватися цим відчуттям, ніхто навіть не здогадувався. У цей момент тільки Чанг знав, чи вистачить кораблю палива, щоб вийти на стаціонарну орбіту; і навіть якщо й вистачить, пригнічено подумав капітан Лаплас, то ота ненормальна з пістолетом може знову наказати йому спускатися. Хоч він ні на хвилину не повірив би, що вона по-справжньому ненормальна, бо точно знала, що робила.

Несподівано тяга помітно ослабла.

— Заглух двигун номер чотири, — доповів один з інженерів-механіків. — Воно й не дивно: напевне, перегрівся. Не розрахований на таке тривале навантаження.

Ніяких змін у напрямку руху ніхто не помітив: тяга хоч і стала трохи меншою, проте й досі була направлена вздовж осі корабля, але зображення на екранах моніторів нахилилось якось усупереч здоровому глузду. «Галексі» все ще піднімалася, та, виявляється, вже не зовсім вертикально. Вона ніби перетворилася на балістичну ракету, скеровану на якусь невідому ціль на Європі.

Тяга ще раз різко впала, і на відеомоніторах горизонт знову вирівнявся.

— «Він заглушив двигун із протилежного боку...» — «...єдиний спосіб зупинити обертання корабля “колом...”» — «Але чи зможе він утримати висоту?...» — «Славний хлопець!»

Науковці, що спостерігали за всім цим, ніяк не могли зрозуміти, що ж у цьому славного? — Зображення на моніторах повністю зникло, якщо не брати до уваги якийсь сліпучо-білий туман.

— «Він скидає зайве паливо...» — «... полегшує корабель...»

Тяга знизилася до нуля: зореліт увійшов у стан вільного падіння. За кілька секунд він пролетів крізь величезну хмару з кристаликів льоду, яка утворилася із зайвої води, спущеної з його паливних баків, умить розпорошившись і замерзнувши в скаженому холоді космосу. А там унизу, під хмарию, розкинулося центральне й головне море Європи, яке тепер неквапливо наближалось до них із прискоренням, що дорівнювало лише одній восьмій від земного. Принаймні Чангові не доведеться вибирати місце для посадки: від цього моменту це вже буде стандартна рутинна процедура, схожа на відеогру, відому мільйонам тих, хто ніколи в космосі не бував і ніколи не буде.

Усе, що треба було для цього зробити, це лише врівноважити тягу й гравітацію так, щоб на нульовій висоті зореліт мав нульову швидкість. Існувала й певна допустима межа для помилки, але невелика, навіть під час посадки на воду, чому віддавали перевагу перші американські астронавти, чий приклад тепер так не охоче наслідував Чанг. Якщо він припуститься помилки — а за те, що йому за останні кілька годин довелося пережити й удалося встигнути зробити для порятунку екіпажу та корабля, його навряд чи можна буде звинуватити в непрофесіоналізмі чи недбалості, — жоден комп'ютерний голос із відеогри йому не скаже: «Вибачте, ви розбилися. Хочете спробувати ще? Натисніть ТАК або НІ...»

Другому помічникові капітана Ю та двом його товаришам, що чекали зі своєю імпровізованою зброєю перед зачиненим вхідним люком, який вів на капітан-

ський місток, дісталоя, мабуть, найскладніше завдання з усіх. Вони не мали перед собою екранів моніторів, які розповідали б, що відбувається, і їм доводилося покладатися тільки на повідомлення, що надходили з офіцерської кают-компанії. Також не було нічого чути через «шпигунський» мікрофон на дверях каюти, що навряд чи й дивно, бо Чангові та Мак-Каллен зараз було не до розмов.

Посадка пройшла просто чудово, здається, навіть без найменшого поштовху. «Галексі» за незначною інерцією занурилася на кілька метрів у воду, після чого відразу випірнула, наче поплавок на жилці, і, завдяки тому, що двигуни були розташовані в нижній її частині, а через це центр ваги містився там, подрейфувала далі у вертикальному положенні.

І саме тоді з того «шпигунського» мікрофона долинули перші розбірливі звуки з капітанського містка.

— Ви одержима, Роузі, — почувся голос Чанга, що здавався зовсім не роздратованим чи злим, а скоріше байдужим та виснаженим. — Сподіваюся, ви задоволені: щойно ви вбили нас усіх.

Пролунав пістолетний постріл, а потім запала довга тиша.

Ю та його колеги терпляче чекали біля входу, впевнені, що дуже скоро обов'язково станеться щось іще. Невдовзі вони почули, як розблоковуються стопорні важелі, і міцно стисли в руках гайкові ключі й металеві ломи. Та навіжена, може, і встигне впоратися з одним — але ж не з усіма?..

Вхідний люк почав дуже повільно відчинятися.

— Вибачте, — промовив другий помічник Чанг, — напевне, я відрубився на хвилинку.

І після цих слів він, як зробила б на його місці й будь-яка інша нормальна людина, знову знепритомнів.

Розділ 31. Галілейське море

Ніколи не зможу зрозуміти, як це працювати лікарем, сказав собі капітан Лаплас. Або, приміром, власником похоронного бюро. Їм доводиться виконувати таку огидну роботу...

— То як, знайшли що-небудь? — запитав він у лікаря.

— Ні, шкіпере. Щоправда, я не маю відповідного обладнання. Бувають такі імпланти, які можна помітити лише в мікроскоп, принаймні так мені казали. Хоча в такому разі в них дуже обмежений радіус дії.

— Для ретранслятора, розташованого десь на кораблі, цього може вистачити... Флойд пропонував нам його пошукати. Ви *взяли* відбитки пальців і... *що* там іще треба для ідентифікації?

— Так... Коли ми зв'яжемося з Ганімедом, то передамо їм усю фотовідеоінформацію про неї, разом зі сканом її документів. Але я сумніваюся, що нам вдасться дізнатися колись, ким була Роузі насправді та на кого працювала. Або заради чого, чорт забирай.

— Принаймні вона проявила деякі людинолюбні інстинкти, — задумливо проказав Лаплас. — Напевне, коли Чанг смикнув за важіль АВАРІЙНА ПЕРЕДИСЛОКАЦІЯ, Роузі зрозуміла, що програла. Замість дозволити йому провести аварійну посадку, вона могла тоді його відразу застрелити.

— Ох і сильно ж це нам тепер допоможе... Дозвольте, капітане, розповісти вам, що сталося, коли ми з Дженкінзом викинули її труп.

І лікар стиснув губи в гримасі невимовної відрази.

— Ви, звісно, казали правду: нічого іншого нам не залишалося. Так от, ми не стали прикріпляти до нього ніякого грузила... Труп кілька хвилин плавав собі... А ми чекали, коли він відпливе подалі від зорельота... І тут...

Здавалося, лікар щосили намагається знайти потрібні слова.

— *Що*, чорт забирай?

— З води показалося щось схоже на дзьоб папуги, тільки разів у сто більший. Він схопив... Роузі... за одним заходом і зник... А в нас тут, виявляється, доволі серйозна компанія; навіть якщо ми зможемо дихати тутешнім повітрям, я у жодному разі не рекомендував би тут купатися...

— Місток викликає капітана! — озвався вахтовий офіцер. — Велике хвилювання на воді... Камера три... Даю зображення.

— Це та істота, яку я бачив! — закричав лікар, і в його голові майнула зловісна думка, від якої він відчув раптовий холод у всьому тілі: сподіваюся, вона повернулася не по добавку.

На екрані було видно, як зненацька з глибини океану, розбивши поверхню води на величезний фонтан бризок і вигнувшись дугою, у небо вилетіла якась масивна туша. На мить уся ця потворного вигляду примара зависла між небесами та водою.

Щось добре знайоме може бути як шоковим, так і дивним, коли ми бачимо його в неналежному йому місці. І капітан, і лікар одночасно вигукнули:

— Це ж акула!

Але, перш ніж велетень шубовснув назад у море, вони встигли помітити, крім потворного «папужого»

дзьоба, кілька незначних відмінностей від земної акули. Він мав зайву пару пливців... а зябер у нього, здавалося, не було. Не було чогось схожого на очі, проте по обидва боки від дзьоба виднілися цікаві виступи, які могли бути якимись іншими органами чуття.

— Авжеж, конвергентна еволюція¹, — сказав лікар. — Однакові проблеми — однакові їх розв'язання на будь-якій планеті. Подивіться на Землю: акули, дельфіни, іхтіозаври — усі океанічні хижаки мусять мати однаковий базовий дизайн. Хоча цей дзьоб мене дещо бентежить...

— А що це вона робить?

Істота знову спливла, але тепер уже рухалася дуже повільно — наче той гігантський стрибок украй її виснажив. Насправді, здавалося, у неї були якісь серйозні проблеми... чи навіть передсмертна агонія. Вона біла хвостом по воді, при цьому залишаючись на місці, нікуди не пливучи.

А потім — раз! — і виблювала свій останній перекус, перевернулася черевом догори та так і замерла, безживно погойдуючись на спокійних хвилях.

— Боже мій, — прошепотів капітан, і голос його був сповнений відрази. — Думаю, я знаю, що сталося...

— Чисто інопланетна біохімія, — прокоментував подію лікар; навіть він, здавалося, був уражений побаченим. — Зрештою, Роузі необхідна була хоча б одна жертва...

Галілейське море, звісно ж, було назване так на честь науковця, який відкрив Європу, і, як і він, своєю

¹ Конвергентна еволюція — еволюція ніяк не споріднених між собою живих організмів, що набувають подібних ознак, які виникають унаслідок пристосування цих організмів до однакових умов життя.

чергою, дістав своє ім'я на честь одного зовсім малесенького моря, значно меншого за це, у зовсім іншому світі, дуже далекому від цього супутника Юпітера, що тепер уже й не Юпітер, а Люцифер.

Це було дуже молоде море, якому менше ніж п'ятдесят років; і, як і більшість новонароджених немовлят, воно бувало доволі вередливим і галасливим. Дарма що атмосфера Європи досі залишалася надто розрідженою, щоб народжувати справжні урагани, з довколишніх берегів у бік тропічної зони, розташованій у місці, над яким непорушно висів Люцифер, постійно дув вітер. Тут, у цьому місці вічного полудня, вода постійно кипіла, хоча в такій розрідженій атмосфері її температури кипіння заледве вистачало, щоб запарити чашку чаю.

На щастя, отой неспокійний регіон, що вічно парувал і що містився безпосередньо під Люцифером, був за тисячу кілометрів від місця посадки «Галексі»; вона приводнилася у відносно спокійній місцевості, за менше ніж сто кілометрів від найближчого берега. На максимальній швидкості «Галексі» могла б проскочити цю відстань за якусь частку секунди. Але тепер, коли вона дрейфувала під низькими хмарами постійного хмарного покриву Європи, суша здавалася людям такою ж недосяжною, як і найвіддаленіший квазар. А що *ще* гірше, якщо це було можливо, безперервний відбережний вітер виносив зореліт усе далі в море. І навіть якби йому вдалося викинутися на якийсь неторканий іше людьми берег цього, нового для них, світу, то їм, схоже, все одно краще буде залишитися на кораблі, а не кидати його.

Зореліт, якщо казати чесно, не дуже зручний засіб для пересування по воді; космічні кораблі, хоч і сто-

відсотково водонепроникні, але рідко придатні для мореплавства. Отже, «Галексі» пливла собі потихеньку у вертикальному положенні, пострибуючи, хоча й ледве помітно, та все ж відчутно для людей, у воді вгору-вниз, наче поплавець; половина тих, хто перебував на борту, вже мала «морську хворобу».

Перше, що зробив капітан Лаплас, вислухавши звіт про пошкодження, це звернувся до тих, хто мав досвід керування суднами будь-якого розміру чи типу. Він подумав, що було б логічно припустити, що серед тридцятьох присутніх на борту зорельота інженерів та науковців знайдеться чимало таких, хто має талант мореплавця, — й одразу ж знайшов п'ятьох яхтсменів-любителів і навіть одного професіонала, їхнього головного адміністратора Френка Лі, який розпочинав свою кар'єру на «Судноплавних лініях Цунга», а потім був переведений на роботу в космосі.

Хоча морським та космічним господарникам-інтендантам, як і звичайним земним бухгалтерам, було звичніше мати справу зі спеціальними бухгалтерськими комп'ютерними програмами¹ (а часто навіть, як у випадку з Френком Лі, й із двохсотлітньою рахівницею з кісточками зі слонової кістки), а не з навігаційними інструментами, їм усе одно доводилося проходити базову морську практику. Лі не мав ще нагоди бодай раз перевірити свої морські навички — і от тепер, майже за мільярд кілометрів від Південнокитайського моря, його час настав.

¹ В оригіналі Артур Кларк згадує про *механічні* «бухгалтерські машинки» (*accounting machines*), які широко використовували з початку 1900-х до кінця 1980-х років.

— Треба заповнити паливні баки, — сказав він капітанові. — Тоді осадка стане нижчою, і ми вже не підсакуватимемо так відчутно вгору — вниз на хвилях.

Здавалося, набрати в зореліт ще більше води було вельми нерозумно, і капітан вагався.

— А якщо, припустімо, ми ляжемо на міліну?

Очевидний у такому випадку коментар «А яка різниця?» з вуст присутніх так і не пролунав. І без усякого більш-менш серйозного обговорення всі були переконані, що їм краще буде на суші, якщо вони, звісно, коли-небудь до неї доберуться.

— Баки завжди можна знову продути. Нам однаково доведеться це зробити, коли дістанемося берега, щоб перевести корабель у горизонтальне положення. Слава Богу, електроенергією ми...

Його голос затих, але всі й так зрозуміли, що він мав на увазі. Без допоміжного реактора, який тепер живив усі системи життєзабезпечення, усі давно загинули б за лічені години. Отже, корабель зможе підтримувати їхню життєдіяльність нескінченно довго, за умови, що реактор не зламається.

Щоправда, зрештою почнуть голодувати: вони щойно мали неспростовний доказ того, що в морях Європи, крім отрути, нічого їстівного для них немає.

Ну, принаймні вони налагодили зв'язок з Ганімедом, так що все людство про їхнє важке становище тепер знає. І найкращі мізки Сонячної системи намагатимуться їх урятувати. Ну, а якщо ж у тих нічого не вийде, то пасажери та екіпаж «Галексі» матимуть утіху загинути в повному блиску слави людської.

Частина IV

«НА ВОДАХ»

Розділ 32. Зміна курсу

— Отже, останні новини такі, — повідомив капітан Сміт пасажирів. — «Галексі» на плаву і в досить хорошому стані. Один член екіпажу — стюардеса — убитий... Подобиць ми не знаємо... але решта в безпеці.

Корабельні системи працюють; є кілька теч, проте вони контрольовані. Капітан Лаплас каже, що безпосередньої небезпеки нема, однак панівний вітер невпинно жене їх усе далі від материка до центра постійно освітленої півкулі. Це не серйозна проблема: у них на шляху є кілька великих островів, на які вони, у чому всі практично впевнені, зможуть висадитися. Наразі екіпаж перебуває за дев'яносто кілометрів від найближчого берега. Дорогою бачили якихось великих морських тварин, але ті не виявляють жодної ознаки ворожості.

Якщо аварій більше не буде, вони зможуть протриматися кілька місяців, поки не закінчатся харчі, споживання яких натепер, звісно, суворо нормовано. Але, за словами капітана Лапласа, моральний стан людей наразі високий.

А тепер — *що* з цього випливає. Якщо ми негайно повернемося на Землю, дозправимось і переоблад-

наємось, то, на максимальній тязі та рухаючись оптимальною траєкторією, зможемо досягти Європи за вісімдесят п'ять днів. «Юніверс» — це єдиний нині корабель, який зможе сісти на Європу й злетіти з неї знову з відповідним корисним вантажем. Шатли з Ганімеда, можливо, зможуть скидати припаси — проте це все... Хоча від цього може залежати життя і смерть людей.

Вибачте, леді та джентльмени, що наша подорож була перервана, але, гадаю, ви погодитеся, що ми показали вам усе, що обіцяли. І я впевнений, що ви схвалите наше рішення вирушити в рятувальну експедицію, хоча, відверто кажучи, шанси на успіх досить невисокі. Це все поки що... Докторе Флойде, чи можу я перекинутися з вами кількома словами?..

Поки всі інші повільно й у задумі впливали в невагомості з кают-компанії (або ж, за термінологією, використовуваною на круїзних океанських лайнерах, бо «Юніверс» також був лайнер, тільки космічний, — з «головного салону») — місця, де відбулося вже стільки незвичайних інструктажів, капітан переглядав цілу купу повідомлень і нотаток, надрукованих старомодним способом, на папері, та зібраних під скріпкою на спеціальному планшеті. Так, бували ще випадки, коли слова, надруковані на аркушах паперу, виявлялися найзручнішим способом передання інформації. Та все ж таки високі технології добрались і до цього старомодного пристосування: аркуші, які читав зараз капітан, були виготовлені зі спеціально створеного для мультіфаксів матеріалу, який можна було використовувати мало не вічно — і все це заради того, щоб зменшити навантаження на далеко не безрозмірний кошик для макулатури, що в умовах космосу було важливим чинником.

— Гейвуде, — промовив капітан уже неофіційним тоном, після того як, окрім них двох, нікого в приміщенні не залишилося, — як ви, напевне, здогадуєтесь, усі наші лінії зв'язку зараз просто топляться від потоку новин. І відбувається багато такого, чого я не розумію.

— Я теж, — відповів Флойд. — Є щось від Кріса?

— Ні, але Ганімед передав ваше повідомлення. Ваш онук уже мав би його отримати. Як ви самі розумієте, передання приватних повідомлень туди обмежено... але для вас, звісно, зробили виняток.

— Дякую, шкіпере. Чи можу я ще чимось вам допомогти?

— Не думаю... у разі чого — я повідомлю...

Ця розмова стала тоді для них мало не останньою, коли вони ось так по-дружньому спілкувалися між собою, бо вже за кілька годин один образиться на другого — і на доволі тривалий час, — і капітан стане називати доктора Гейвуда Флойда «той божевільний старий дурень!», а на борту зорельота станеться швидкоплинний «заколот на “Юніверсі”», очолюваний... самим капітаном.

Стосовно ж ідеї, яка допомогла потім виконати майбутню рятувальну місію, то насправді вона належала не самому Гейвудові Флойду, але він був би радий, якби йому. Отже, події розвивалися так...

Другий помічник капітана Рой Джолсон був «головний із зірочок», тобто астронавігатор. Флойд ледве знав того в обличчя і ще жодного разу не мав приводу сказати йому щось більше, ніж просте «Доброго ранку». Тож він був дуже здивований, коли у двері його каюти різко постукали.

То був астронавігатор, який тримав у руках кілька карт і мав трохи ніяковий вигляд. Навряд чи на нього

вплинула так особа самого Флойда: на цей момент усі вже, хто був на борту, сприймали його присутність як щось належне, — отже, мусила бути якась інша причина для замішання.

— Докторе Флойде, — почав той таким украй схвилюваним голосом, що враз уподібнився до якогось комівояжера, чиє майбутнє залежить від того, чи вдасться йому просто зараз продати вам свій товар. — Я хотів би вашої поради... та допомоги.

— Звісно... Але що я можу для вас зробити?

Джолсон розгорнув карту, на якій було показане розташування всіх планет усередині орбіти Люцифера.

— На цю ідею мене наштовхнув ваш добре відомий усім трюк зі стикуванням «Леонова» та «Діскавері», який ви повернули прямо перед вибухом Юпітера, щоб утекти від нього подалі.

— То була не моя ідея. Те все придумав Волтер Кернов.

— О-о... я й не знав... Звісно, у нас тут нема іншого корабля, який додав би нам прискорення... але є дещо набагато краще.

— Що ви маєте на увазі? — поцікавився Флойд, цілком збитий з пантелику.

— Але не смійтеся. Навіщо повертатися на Землю, щоб узяти паливо... якщо Старий Служака щосекунди вивергає цілі тонни води, і він лише за кілька сотень метрів від нас? Якби ми ту воду зібрали, то могли б дістатися Європи не за три місяці... а за три тижні.

Ця концепція виявилася такою очевидною, та ще й такою сміливою, що у Флойда аж дух перехопило. Щоправда, він одразу ж знайшов у ній з пів десятка недоліків, але жоден з них не був фатальним.

— А що про це думає капітан?

— Я ще не казав йому — ось чому мені потрібна ваша допомога. Я хотів би, щоб ви перевірили мої розрахунки... а потім виклали йому мою ідею. Він мені відразу відмовить — я абсолютно впевнений... І я його не звинувачую. Якби я був капітаном, то думаю, що також...

У маленькій каюті надовго запанувала тиша. А потім Гейвуд Флойд повільно проказав:

— Дозвольте, я наведу вам зараз усі аргументи, чому це неможливо зробити, а потім ви мені скажете, чому я помиляюсь...

Як виявилося потому, другий помічник Джолсон досить добре знав свого командира: капітан Сміт заявив, що він ще зроду не чув божевільнішої пропозиції.

Його заперечення були цілком обґрунтовані, і не можна було сказати, що він не приймає цієї ідеї лише тому, що додумався до неї не сам особисто.

— Ну-у, теоретично це може спрацювати, — визнав він. — Але подумайте над практичними проблемами, шановний! Як ви запомпуюте оте все в паливні баки?

— Я розмовляв з інженерами. Ми могли б перемістити корабель поближче до краю кратера: для безпеки цілком вистачить і п'ятдесяти метрів від жерла. У недообладнаному відсіку є водогінні труби, які можна звідти вирвати... Після чого ми провели б їх до Старого Служаки та почекали, поки той вивергнеться; а ви ж знаєте, який він пунктуальний та миролюбний.

— Але наші помпи не зможуть працювати в майже повному вакуумі!

— Вони нам і не потрібні. За нашими розрахунками, власна швидкість виверження з гейзера становить принаймні сто кіло речовини на секунду. Старий Служака сам виконає усю роботу.

— Він видасть нам тільки крижані кристали та водяну пару, а не рідку воду.

— Вона сконденсується, коли потрапить на борт.

— А ви добре все продумали, чи не так? — відказав на те капітан з неохоче вираженим захопленням. — Та я просто не вірю в це. По-перше, а чи достатньо вода чиста? Що скажете про небажані домішки, особливо про частки вуглецю?

Флойд не зміг стримати усмішки: у капітана Сміта розвивалася маніакальна одержимість сажею...

— Великі ми відфільтруємо, решта не вплине на реакцію. А, от іще: вміст ізотопу водню тут, виявляється, вищий, ніж на Землі. Це навіть може додати нам тяги.

— А що про цю концепцію думають ваші колеги? Якщо ми зараз вирушимо прямо до Люцифера, минуть *місяці*, перш ніж вони зможуть повернутися додому...

— Я з ними ще не розмовляв. Але чи важливо це, коли так багато життів у смертельній небезпеці? Ми зможемо дістатися «Галексі» на сімдесят днів раніше! На сімдесят днів! Подумайте, що може статися з Європою за цей час!

— Я чудово усвідомлюю фактор часу, — відрізав капітан. — І він стосується і нас також. У нас може не вистачити провізії для такої тривалої мандрівки.

«А тепер він робить із мухи слона й чіпляється до дрібниць, — подумав Флойд. — І, напевне, розуміє, що я це розумію. Тут треба бути тактовним...»

— На ще якихось кілька тижнів? Я не можу повірити, що в нас такий малий запас провіанту. У всякому разі, досі ви годували нас вельми непогано. А декому з нас навіть не завадить посидіти трохи на дієті.

Капітан стримано й холодно всміхнувся.

— Скажіть це Віллісові та Михайловичу. Та я боюся, що вся ця ідея божевільна.

— Принаймні подаймо її на розгляд власникам. Я хотів би поговорити із сером Лоренсом.

— Авжеж, я не можу вам цього заборонити, — сказав капітан Сміт тоном, який підказував, що він дуже про це шкодує. — Але я й так уже знаю напевне, *що* той відповість.

Проте він абсолютно помилявся...

Сер Лоренс Цунг не робив ставок уже років зо тридцять, бо така поведінка не відповідала його теперішньому сповненому величі становищу у світі комерції. Однак ще молодим чоловіком він частенько полюбляв насолоджуватися відчуттям легкого збудження від перегонів на іподромі в Гонконзі, аж поки по-пуританському налаштована адміністрація не закрила його задля збереження суспільної моралі. І як же це часто буває в житті несправедливо, іноді з жалем думав собі сер Лоренс: коли він *міг* робити ставки, у нього не було грошей, а тепер гроші *були*, але ставок він робити не міг, бо найбагатша у світі людина повинна бути взірцем для всіх інших.

І все ж таки вся його ділова кар'єра була однією нескінченною азартною грою завдовжки з життя, і про це ніхто навіть не здогадувався, крім нього самого. Він робив усе можливе, щоб уникати випадковостей у цій грі, і для цього збирав найвірогіднішу інформацію та прислухався до експертів, що, як підказувала йому інтуїція, могли дати йому наймудрішу пораду. І зазвичай завдяки своїй інтуїції він своєчасно виходив із гри, коли вони, бувало, помилялися, але в такій справі завжди буває елемент ризику.

Тож тепер, читаючи доповідну записку від Гейвуда Флойда, він знову відчув напівзабуте збудження, як колись у молоді роки на іподромі, коли спостерігав, як під громовий, розкотистий стукіт копит коні вилітають на останній відрізок останнього кола перед фінішем. Те, що пропонував Флойд, була справжня азартна гра, ризикована авантюра, можливо, навіть остання та найбільша в його житті й у діловій кар'єрі. Хоча він, звісно ж, ніколи не наважиться сказати про це своїй раді директорів. А ще менше — леді Джесмін.

— Білле, — промовив він, — а що думаєш ти?

Його син, урівноважений та надійний, але без тієї живої, азартної іскри в очах, яка, можливо, вже й не потрібна нинішньому поколінню, дав саме ту відповідь, на яку сер Лоренс і чекав.

— Ця теорія цілком обґрунтована. «Юніверс» міг би це зробити на папері. Але ми вже втратили один корабель. І ризикуємо ще одним.

— Хай там як... він усе одно полетить до Юпітера... Люцифера.

— Так... але тільки після повної перевірки на навколосеземній орбіті. І чи усвідомлюєш ти, *що* потягне за собою цей, запропонований тобі, політ навпростець, найкоротшим шляхом? Та «Юніверс» поб'є всі рекорди швидкості... долаючи на розвороті понад тисячу кілометрів на секунду!

І це було найменш удале, що він міг сказати цієї миті, бо після таких слів сина у вухах його батька знову азартно загриміли копита.

Та вголос сер Лоренс сказав лише таке:

— Їм не зашкодить провести деякі тести, хоча капітан Сміт і опирається цій ідеї руками й ногами. Навіть

погрожує подати у відставку. А поки те та се, зв'яжися зі Страховим товариством Ллойда, бо, можливо, нам доведеться відмовитися від претензії на виплату за «Галексі».

Ба більше, міг би він додати, якщо ми, як іще дорожчу «фішку», збираємося кинути на гральний стіл мій «Юніверс».

А ще він непокоївся за капітана Сміта. Тепер, коли Лаплас «сів на міліну» або, якщо точніше, «у калюжу» на Європі, серед командирів зорельотів, що ще залишались у розпорядженні сера Лоренса, найкращим був Сміт.

Розділ 33. Піт-стоп¹

— Ніколи не бачив бруднішої та мокрішої роботи від моменту закінчення коледжу, — пробурмотів головний інженер. — Але це найкраще, що ми можемо тепер зробити.

Імпровізований трубопровід тягнувся на п'ятдесят метрів по скелі, яка сяяла сліпучим блиском, що відбивався від інкрустованих у неї кристалів замерзлих органічних сполук, до поки що спокійного жерла Старого Служаки, де він закінчувався прямокутним, спрямованим униз розтрубом. Сонце щойно піднялося над пагорбами, і ґрунт, через те що підземні, точніше, «підгаллеївські», водні резервуари гейзера відчували перший дотик тепла, починав уже потроху тремтіти під ногами.

Спостерігаючи за цим з оглядового салону, Гейвуд Флойд не міг повірити, що так багато всього трапилося

¹ *Pit stop* (англ.) — зупинка в місці ремонту, *тут* — дозаправлення.

лише за останні двадцять чотири години. Найголовніше, корабель тепер був розділений на дві суперницькі фракції: одну очолив капітан, а на чолі другої довелося стати самому Флойдові. Представники обох угруповань ставилися до своїх супротивників з холодною ввічливістю, і прямого обміну ударами не було, але Гейвуд виявив, що в певних колах його тепер «ушановували» прізвиськом «Флойд-самогубця». І таке «вшанування» його якось не особливо радувало.

І все-таки ніхто не зміг знайти нічого принципово неправильного в маневрі Флойда — Джолсона. (Ця назва була неправильна: Флойд наполягав на тому, щоб усі заслуги дістав Джолсон, але його ніхто не слухав. А Михайлович запитав: «Невже ви не готові розділити з ним відповідальність за помилку?»)

Перше випробування відбудеться хвилин за двадцять, коли Старий Служака, з деяким запізненням, що незвично не пунктуально, як на нього, привітає місцевий «світанок». Але навіть якщо все спрацює і паливні баки почнуть наповнюватися кришталево чистою водою, а не каламутною суспензією, як передрікав капітан Сміт, дорога до Європи все ще залишатиметься закритою.

Незначним, проте й не таким уже непомітним фактором були побажання пасажирів-знаменитостей. Вони очікували, що повернуться додому за два тижні; тепер же, на їхнє превелике здивування, а в деяких випадках це був справжній жах, люди зіткнулися з перспективою небезпечної рятувальної експедиції через половину Сонячної системи — і, навіть якщо вона завершиться успіхом, жодної конкретної дати їхнього повернення на Землю ніхто назвати наразі не може.

Вілліс був збентежений і просто знавіснілий: усі його плани йшли дружними рядами під три чорти. Він мотався туди-сюди, бурмотав щось там про можливі судові позови, але ніхто не виказував до нього ні найменшого спочуття.

А от Грінберг, з іншого боку, був просто в екстазі: він знову порине з головою, як колись, у справжнє космічне життя! Та й Михайлович, що багато часу проводив у своїй далеко не звукоізолюваній каюті, шумно та голосно щось там постійно награвши, складаючи нові мелодії, був майже в такому ж самому захваті. Дмитрій геть не сумнівався, що ця несподівана зміна курсу надихне його на взяття нових висот у творчості.

Щодо Меррі М., то вона висловилася по-філософськи.

— Якщо це може врятувати таку велику кількість людських життів, — сказала міс, проникливо дивлячись Віллісові прямо в очі, — як тут *узагалі* можна заперечувати?

Що ж до Іви Мерлін, то Флойд доклав неабияких зусиль, щоб пояснити їй суть справи, і з'ясував, що вона, зрештою, надзвичайно добре зрозуміла ситуацію. І саме Іва, на його безмежний подив, поставила запитання, яке, крім неї, схоже, більше нікому не спало на думку висловити вголос:

— А якщо, припустімо, європейці не захочуть, щоб ми висадилися, навіть для того, щоб урятувати своїх друзів?

Флойд глянув на неї з неприхованим здивуванням. Навіть зараз йому все ще було важко сприймати її як справжню людину, а не вигаданого персонажа

з фільмів. Він ніколи не знав, в який момент вона промовить якусь глибоку блискучу думку, а в який бовкне цілковиту дурню.

— Дуже гарне запитання, Іво. Знаєте, я також запитую себе про це.

І Флойд казав правду: він ніколи не збрехав би Іві Мерлін. Це до певної міри було б актом святотатства...

Над жерлом гейзера з'явилися перші клуби пари. Вони вистрілювали вгору й летіли вдалечінь майже у повному вакуумі своїми неприродними траєкторіями, швидко випаровуючись під палючим сонячним промінням.

Старий Служака знову кашлянув і прочистив горло. До неба швидко почав здійматися сніжно-білий, і на диво компактний, стовп крижаних кристалів і крапель води. Земляни, покладаючись на свої інстинкти, очікували, що він от-от повалиться і впаде, але, звісно, цього не сталося. Той стовп ріс дедалі вище, майже не розширюючись, поки не злився з величезною, сяйливою оболонкою комети, яка далі переростала у хвіст, що й досі все ще продовжував рости й ширшати, в міру того як комета чимраз ближче підходила до Сонця, огинаючи його. Флойд із задоволенням зауважив, що їхній «водогін» почав трястися, коли в нього пішла рідина з гейзера.

За десять хвилин на капітанському містку відбулася «військова нарада». Капітан Сміт, усе ще розгніваний, привітав Флойда легким кивком; старпом, трохи збентежений, узяв слово перший.

— Ну що ж, усе працює, і навидовижу добре. З такою швидкістю ми зможемо наповнити наші паливні баки за двадцять годин... хоча, можливо, нам

доведеться вийти назовні, щоб надійніше прикріпити трубу до скелі.

— А що з брудом? — запитав хтось.

Старший помічник підняв прозорий тюбик з безбарвною рідиною.

— Фільтри затримують усе, що більше за кілька мікронів. Для повної гарантії ми двічі проженемо крізь них воду з одного бака в інший. Боюся, поки ми не пройдемо Марс, ніякого басейну не буде.

Ця заява викликала такий потрібний зараз усім сміх. І навіть капітан трохи розслабився.

— Ми запустимо двигуни при мінімальній тязі, щоб перевірити, як працює H_2O , взята з комети Галлея. Якщо погано, то ми викинемо з голови цю ідею і вирушимо по воду додому, на старий добрий Місяць, до кратера Аристарх.

По цих словах настала тиша, виступати ніхто не рвався, і всі тільки й чекали, коли виступить хтось інший. Тоді цю незручну паузу порушив капітан Сміт.

— Як ви всі знаєте, — сказав він, — уся ця ідея мені дуже не до душі. Правду кажучи... — І тут капітан різко змінив тему; усі й без того добре знали, що той цілком серйозно розглядав можливість відправити серові Лоренсу рапорт про свою відставку, що, однак, за цих обставин мало б вигляд дещо безглузлого й марного жесту.

— Але за останні кілька годин сталися дві речі, — продовжив він. — По-перше, власник цей план схвалив... за умови, що наші тести не виявлять принципових перепон для його здійснення. А по-друге... це дуже несподівано, і я знаю про це не більше за вас... Всесвітня Космічна Рада не тільки «дала добро» на це,

а й навіть настійливо попросила нас змінити курс, гарантуючи компенсацію всіх можливих витрат. Чому так — залишається лише здогадуватися...

— Проте одне мене й досі непокоїть... — Він підозріливо глянув на маленький тюбик із прозорою водою, яку в цей момент Гейвуд Флойд підняв проти світла й легенько потрусив. — Я інженер, а не чортів хімік. Ця штука дійсно має вигляд чистої... але *що* вона зробить із внутрішнім ізоляційним покриттям паливних баків?

Флойд так і не зрозумів був до кінця, чому тоді вчинив саме так, як учинив — така нестриманість була абсолютно йому непритаманна. Може, просто набридла нескінченна дискусія, і він хотів якнайшвидше перейти до справи. А може, відчував, що бойовий дух капітана потребує невеликої підтримки, щоб стати твердішим.

Одним швидким рухом він відкрив запірний краник на тюбику й виплеснув із нього собі до горла приблизно двадцять кубічних сантиметрів «галлеївської» води.

— Ось вам і відповідь, капітане, — мовив він, коли ковтнув...

— І це, — сказав за пів години бортовий лікар, — була одна з найтупіших показових акцій, які я будь-коли бачив. Хіба ви не знаєте, що там є ціаніди та ціан, і ще бозна-що?

— Авжеж, знаю, — засміявся Флойд. — Я бачив аналізи — лише кілька часток на мільйон. Нема про що хвилюватися... Але одна несподіванка на мене все-таки чекала, — з жалем додав він.

— І яка ж?

— Якщо ви відправите цю воду на Землю, то заробите цілий капітал, продаючи її як найякісніше в Усесвіті проносне з комети Галлея.

Розділ 34. «Автомийка»

Тепер, коли всі тестування були успішно проведені, обстава на борту «Юніверсу» повністю змінилася. Більше ніхто не сперечався; усі працювали одне з одним щосили, і після тієї «військової наради» дуже мало кому вдалося виспатися досхочу протягом наступних двох обертів ядра комети, тобто ста годин за земним часом.

Перший «галлеївський день» був присвячений ще досить обережному забору води зі Старого Служаки, але, до того часу як настала місцева «ніч» і гейзер затих, усі операції були вже пропрацьовані якнайкраще. На борт запомпували понад тисячу тонн води; наступного «дня» мало цілком вистачити, щоб наповнити баки по вінця.

Гейвуд Флойд, не бажаючи випробовувати свою удачу, намагався обходити капітана десятою дорогою. Та Смітові, у всякому разі, і так було не до нього: він мав цілу купу важливіших справ. Хіба що обчислення нової орбіти серед тих справ не було, бо це за нього зробили та вже безліч разів пере-перевірили на Землі.

Тепер уже ні в кого не залишилося ні найменших сумнівів, що весь цей задум з дозаправленням виявився просто блискучим, а економія від цього була навіть більша, ніж заявляв спочатку Джолсон. Дозаправившись на кометі Галлея, «Юніверс» уник потреби летіти до Землі. Тепер він одразу та без затримки міг рухатися безпосередньо до своєї мети — на максимальному прискоренні та зекономивши багато тижнів. Попри можливі ризики, усі тепер були від цього плану в захваті.

Ну, майже всі.

Члени швидко виниклого на Землі руху «Руки геть від комети Галлея!» просто палали від гніву. Вони (їх було лише 236, але вони знали, як привернути до себе увагу громадськості) не вважали виправданим грабіж природних ресурсів будь-якого небесного тіла навіть заради порятунку чийось життів. Протестанти не захотіли втихомиритися навіть тоді, коли їм сказали, що «Юніверс» просто бере ту речовину, яку комета все одно втратила б, викинувши в космос. Але вони однаково протестували, стверджуючи, що це, мовляв, справа принципу. Їхні сердиті комюніке доволі відчутно розрядили обставу на «Юніверсі», повеселивши його пасажирів та команду.

Обережний, як завжди, капітан Сміт провів перші випробування на одному з малопотужних двигунів системи просторової орієнтації: якщо той при тестуванні вийде з ладу, корабель зможе обійтися й без нього. Відхилень від норми не виявилось; двигун поведився так, наче працював на найкращій дистильованій воді із шахт Місяця.

Потім капітан випробував центральний з головних двигунів — двигун номер один; якби він ушкодився, втрати маневровості не сталося б — лише загальної тяги. Корабель усе ще залишатиметься повністю керованим, але на позосталих чотирьох бокових двигунах пікове прискорення знизиться на двадцять відсотків.

І знову ж таки проблем не виявилось; після цього навіть скептики почали ставитися до Гейвуда Флойда люб'язніше, а другий помічник капітана Джолсон перестав бути соціальним ізгоєм.

Старт зорельота був призначений на «надвечір'я» — на час незадовго до того, як Старий Служака мав заспокоїтися перед тим, як укластися спати «на ніч». (Чи буде він тут іще через сімдесят шість років вітати наступних

відвідувачів? — запитав себе Флойд. А чом би й ні? — натяки на його існування були вже помітні навіть на фотографіях 1910 року.)

Не було ніякого драматичного зворотного відліку на старовинний манір у стилі запусків шатлів з мису Канаверал: просто коли капітан Сміт цілком і сповна впевнився, що все було «тіп-топ», як на королівському лінкорі, то увімкнув двигун номер один лише на п'ять тонн тяги, і «Юніверс» повільно піднявся вгору й почав віддалятися від комети.

Прискорення було незначне, але «піротехнічні ефекти», які для більшості спостерігачів виявилися повною несподіванкою, викликали справжню святоблivity. Річ у тім, що зазвичай струмені плазми з основних двигунів, повністю утворених високоіонізованим киснем та воднем, практично непомітні на око. І навіть потім, коли перегріті гази із сопел, залишившись за сотні кілометрів позаду зорельота, охолоджуються до певного стану та починають вступати в різні хімічні реакції, так само нічого не видно, бо ті реакції випромінюють світло лише в невидному спектрі.

Але цього разу «Юніверс» не просто злітав над кометою, а тягнув за собою розпечений (так, що на нього неможливо було дивитися без болю в очах) до білого жару хвіст, схожий на велетенський стовп полум'я. Там, де той стовп вогню торкнувся ґрунту, скеля вибухнула й бризнула навсідч уламками — таким способом «Юніверс», що покидав цей неземний світ назавжди, залишив на поверхні ядра комети Галлея, наче якесь космічне графіті, свій автограф.

Більшість пасажирів, звиклих, що сучасні їм космічні кораблі піднімаються в небо без усяких ось таких

гігантських «хвостів» та «стовпів», відреагувала на побачене сильним потрясінням. Флойд чекав, коли Вілліс, як зазвичай у подібних випадках, обов'язково встригне зі своїми поясненнями того, що сталося: Гейвуд діставав деяке задоволення, ловлячи Вілліса на якійсь науковій помилці, хоча, правду кажучи, той припускався їх дуже рідко. Та все ж навіть коли й припускався, то завжди знаходив якесь дуже правдоподібне виправдання на це.

— Вуглець, — пояснив бачене Вілліс. — Розжарений вуглець... Точнісінько як у полум'ї свічки... Але трохи гарячіший.

— Трохи, — буркнув Флойд.

— У наші дні ми вже не спалюємо... перепрошую за це слово... — продовжував Вілліс (а Флойд лише знизав плечима на ці слова), — чисту воду. Хоча її й ретельно профільтрували, та в ній багато колоїдного вуглецю, а також інших сполук, які можна видалити тільки дистиляцією.

— Це дуже вражає, але я трохи занепокоєний, — озвався Грінберґ. — Чи не вплине воно на двигуни і не перегріє корабель усе оце випромінювання?

Це було дуже доречне запитання, і воно викликало певну тривогу. Флойд чекав, як упоратеться з ним Вілліс; але той хитрий маніпулятор перепасував м'яч прямо йому.

— Я вважаю, що найкраще на це питання відповідь нам доктор Флойд, зрештою, це була *його* ідея.

— Перепрошую — Джолсона, а не моя. Хоча запитання гарне. Але насправді це не проблема: коли ми підемо на повній тязі, усі ці феєрверки залишаться за тисячу кілометрів позаду. Тож можна не звертати на них уваги.

У цей момент корабель завис на висоті десь кілометрів зо два над ядром; якби не сліпуче сяйво випуск-

ного газу під ним, то пасажери й екіпаж могли б побачити освітлену Сонцем поверхню того крихітного світу, який розкинувся вниз. На цій висоті — чи то пак відстані — стовпуватий струмінь Старого Служаки трохи розширювався. І Флойд подумав раптом, що той скидається на один з гігантських фонтанів, які прикрашають Женевське озеро. Він не бачив їх п'ятдесят років — а цікаво, чи й досі вони там є?..

Капітан Сміт перевірів елементи керування, то повільно обертаючи зореліт, то нахилиючи його носом угору-вниз і повертаючи в боки по осях Y і Z. Здається, усе працювало чудово.

— Старт за десять хвилин від цього моменту, — оголосив він. — Одна десята *g* перші п'ятдесят годин; потім дві десятих аж до повороту... за сто п'ятдесят годин від цієї миті.

Він замовк, даючи всім іншим час, щоб добре перетравити почуте; ще жоден космічний корабель ніколи не намагався підтримувати так довго таке високе безперервне прискорення. Якщо потім «Юніверс» не зможе загальмувати належним чином, то увійде в книжки з історії як перше міжзоряне штучне (і некероване) небесне тіло з живими (до певного часу) людьми на борту.

Наступної миті зореліт став повертатися по горизонталі — якщо тільки це слово можна було застосувати в цьому майже безгравітаційному середовищі — і націлюватися прямо на білий стовп туману та крижаних кристалів, який усе ще продовжував бити струменем з надр комети. «Юніверс» почав сунути на нього...

— Що він робить? — стривожено запитав Михайлович.

Очевидно, передбачивши таке запитання, капітан заговорив знову. Було схоже, що до нього повністю повернувся гарний настрій; у його голосі чулися нотки радості.

— Перш ніж рушати, почистимо трохи пір'ячко. Не хвилюйтеся — я знаю, що роблю. І старпом зі мною згоден, еге ж?

— Так, сер!.. Хоча я спочатку подумав, що ви жартуєте.

— Що відбувається на містку? — запитав Вілліс із чи не вперше в житті розгубленим виглядом.

Далі, продовжуючи рухатись у бік струменя лише зі швидкістю тренованого пішохода, корабель почав повільно обертатися навколо поздовжньої осі. З такої відстані — тепер уже менше ніж ста метрів — той струмінь ще більше видавався схожим Флойдові на ті далекі женеvські фонтани...

Та ні, не поведе він туди зореліт... Але капітан повів. Коли ніс «Юніверсу» занурився у стовп піни, що струменіла перпендикулярним до нього курсом, увесь зореліт легенько завібрував. При цьому він продовжував дуже повільно обертатися, ніби пробурював собі шлях у гігантському струмені. Відеомонітори та ілюмінатори показували лише «молоко».

Уся операція тривала близько десяти секунд; потім вони випірнули з іншого боку. На містку, де перебували офіцери, прокотилися короткі спонтанні оплески; але пасажирів — і навіть Флойд — усе ще почувалися трохи збентеженими, наче з них невдало пожартували.

— От тепер ми готові вирушати, — сказав капітан вельми задоволеним тоном. — Наш милий кораблик знову чистий.

Протягом наступних пів години понад десять тисяч астрономів-любителів на Землі та Місяці повідомили, що комета подвоїла яскравість. Усесвітня комп'ютеризована мережа спостереження за кометами повністю зависла від перевантаження, і професійні астрономи були в нестямі від люті.

Але громадськості це сподобалось, і через кілька днів, за дві годин до світанку, «Юніверс» поставив для неї ще краще шоу.

Корабель, щогодини збільшуючи свою швидкість на понад десять тисяч кілометрів на годину, зайшов далеко вглиб орбіти Венери. Потім він підійшов до Сонця ще ближче — на швидкості набагато вищій за швидкість будь-якого природного небесного тіла — і, обігнувши його дугою, взяв курс на Люцифера.

Коли зореліт проходив між Землею та Сонцем, то, як зірку четвертої величини, на фоні сузір'їв протягом однієї години в передсвітанковому небі можна було легко помітити його тисячокілометровий хвіст із розжареного вуглецю. На самісінькому початку його рятувальної експедиції «Юніверс» одномоментно побачило *більше* людей, ніж доти будь-що інше, створене людськими руками за всю історію світу.

Розділ 35. Без керма та без вітрил

Несподівана новина про те, що «Юніверс» уже в дорозі і може прибути до них набагато раніше, ніж хтось уявляв собі лише в найсміливіших мріях, справила на моральний дух екіпажу та пасажирів «Галексі» такий ефект, який можна назвати хіба що ейфорійним. Сам факт, що вони безпомічно дрейфували без керма та

вітрил по якомусь дивному океану, та ще й оточені невідомими монстрами, раптом відійшов на задній план.

Так само, як і самі монстри. Хоча ті час від часу й улаштовували цікаві виступи для мешканців «зоре-льота-корабля». Іноді бували помічені гігантські «акули», але вони ніколи не наближались до корабля, навіть коли за борт викидали сміття. Це було досить дивно, що переконливо доводило, що тутешні великі тварини, на відміну від своїх земних побратимів, мали гарну систему спілкування. Можливо, вони були ближче до дельфінів, ніж до акул.

Помітили багато косяків дрібніших істот, схожих на звичайну рибу — таку звичайну й таку дрібну, що десь на Землі (приміром, у продовольчій крамниці чи на рибному ринку) на неї ніхто б навіть і не глянув удруге. Після кількох спроб одному з офіцерів, зятятому рибалці, вдалося зловити одну на голий гачок. Він навіть не намагався пронести її всередину крізь повітряний шлюз, бо капітан усе одно не дозволив би цього, але ретельно виміряв і сфотографував, перш ніж випустити назад у море.

Одначе хвалькуватий спортсмен змушений був заплатити за свій трофей певну ціну: скафандр із частковим тиском, який був на ньому під час риболовлі, мав, коли чоловік зайшов у нього назад на корабель, характерний «тухло-яечний» сморід сірководню, тож рибалка відразу став об'єктом незліченних жартів. Цей випадок став іще одним нагадуванням, що біохімія цього світу чужа та навіть безжально зловорожа до людей.

Попри благання науковців, подальшу риболовлю не дозволили. Вони могли вести спостереження та робити записи, але не збирати зразки. І до того ж, як їм

нагадали, вони космогеологи, а не космобіологи. Та й усе одно в них не було з собою формаліну, який, мабуть, однаково за цих умов не подіяв би.

Одного разу їхній зореліт протягом кількох годин дрейфував поміж плавучих чи то «килимочків», чи то «простирадл» з якогось яскраво-зеленого матеріалу. Вони були овальної форми, завширшки метрів з десяти, і всі приблизно однакового розміру. «Галексі» проорювала собі крізь них борозну без жодного опору, і краї тієї борозни швидко сходилися позаду неї знову. Науковці висловили здогад, що це були свого роду колонії якихось організмів.

А якось уранці вахтовий офіцер ледь не вмер від переляку, коли з води піднявся якийсь «перископ» і на нього витріщилося якесь блакитне око, схоже, як він повідомив потім, коли вже оговтався, на покірний погляд стомленої корови. Око сумно розглядало його кілька секунд, без особливого та явного інтересу, а потім повільно занурилося назад в океан.

Здавалося, у цих водах ніщо не рухалося надто швидко, і причина для цього була очевидна: цей світ і досі існував у режимі економії енергії — тут зовсім не було вільного кисню, завдяки якому тваринний світ на Землі розвивався бурхливо та безперервно, починаючи від моменту, коли живі істоти вперше почали ним дихати. Тільки ота «акула», яка була трапилася тут людям, показала хоч якісь ознаки підвищеної рухливості — у своїх останніх, передсмертних корчах.

Можливо, для людей ця новина була гарна: навіть якщо вони будуть у своїх незграбних важких скафандрах, то тут, на Європі, мабуть, немає нічого, що зможе їх наздогнати (принаймні на суші) — бодай і захоче.

А поки те та се, капітан Лаплас знайшов собі сумнівну забавку, передавши керування «зорельотом-кораблем» своєму начгоспові: його розважала сама думка, що така ситуація стане унікальною в космічних та морських анналах.

Щоправда, містерові Лі все одно майже не було чим зайнятися. «Галексі» пливла собі вертикально, вистромившись із води на третину й трохи нахилившись під вітром, який гнав її з незмінною швидкістю п'ять вузлів. Нижче ватерлінії виявили лише кілька тріщин, з якими легко впорались. Головне, що корпус і досі залишався герметичним.

Хоча від більшості навігаційного обладнання користі не було взагалі, люди й без нього знали точно своє місцеперебування. Щогодини Ганімед передавав їм точні координати їхнього аварійного маяка, і якщо «Галексі» дотримуватиметься теперішнього курсу, то десь за найближчі три дні підійде до великого острова. Якщо вона його пропустить, тоді попрямує у відкрите море й урешті-решт дістанеться зони безпосередньо під Люцифером у зеніті, де постійно кипіла-вирувала ледь тепленька водичка. Хай це й необов'язково має закінчитися катастрофою, така перспектива все одно була найменш приваблива. І тому виконувач обов'язків капітана, містер Лі, значну частину свого часу перебував у роздумах про способи цієї перспективи уникнути.

Вітрила, навіть якби був підходящий матеріал і таке-лаж, мали б дуже незначний вплив на їхній курс. Лі аж до п'ятисот метрів опускав імпровізовані плавучі якорі, шукаючи підводні течії, які могли б утримати «Галексі» на місці або змінити її курс, та не знайшов

жодної. Так само він не дістав до дна, бо, очевидно, воно мало куди більшу глибину.

Можливо, це якраз було добре, бо більш-менш захищало від підводних землетрусів, що їх правильніше варто б називати «європотруси», які постійно шарпали цей новий океан. Та все ж іноді «Галексі» трусило так, наче по ній бив хтось гігантським молотом, коли повз неї пролітала ударна хвиля. А за кілька годин потому якесь цунамі заввишки десятки метрів з гуркотом і тріском накочувалося на якийсь європейанський берег. Але тут, у глибоких водах, ті смертоносні хвилі були всього лиш трохи вищі за брижі.

Кілька разів на віддалі спостерігалися раптові вири на поверхні води. Вони мали досить небезпечний вигляд: справжні тобі чорторії, які могли б навіть затягнути «Галексі» в незвідані глибини, але, на щастя, були надто далеко, щоб зробити щось більше, ніж змусити корабель просто покрутитися декілька разів у воді.

А якось лише за сто метрів від зорельота з-під води піднялась і вибухнула гігантська бульбашка. Це справило величезне враження на всіх, а лікар сказав про це прямо, як думав, і всі з ним погодилися.

— Слава Богу, що ми не відчуваємо цей запах.

Дивно, як швидко найфантастичніша ситуація може стати буденною. Не минуло й кількох днів, як життя на борту «Галексі» ввійшло у звичну колію та перетворилося на повсякденну рутину, і головна проблема капітана Лапласа полягала тепер у тому, чим зайняти своїх підлеглих. Для морального стану нема нічого згубнішого за неробство; і він дивувався, як ото шкіпери на стародавніх вітрильниках примудрялися

знаходити заняття своїм екіпажам під час тривалих багатомісячних плавань. Не могли ж вони весь час лише те й робити, що лазити по вантах чи драїти палубу.

А щодо науковців, то з ними все вийшло навпаки. Вони постійно пропонували провести якісь тести та експерименти, які, перш ніж затвердити, необхідно було ретельно вивчити. І якби він дозволив їм це, то вони, дуже обмежені за цих обставин, негайно монополізували б геть усі канали зв'язку корабля.

Головний антенний комплекс нині містився на рівні ватерлінії, і його безперервно шарпали хвилі, тож «Галексі» не могла більше спілкуватись із Землею прямо. І все доводилося тепер передавати через Ганімед, на частоті кількох нещасних мегагерців. Єдиний відеоканал, що поки діяв, був «окупований» передовсім, і капітан мав чинити упертий спротив безперервним нахабним вимогам земних телемереж. Та й не дуже багато в мандрівників було того, що могли вони показати глядачам тих телеканалів, хіба що відкрите море, тісні внутрішні приміщення та екіпаж, який, хоч і мав бадьорий дух, дедалі більше обростав волоссям.

А ще капітанові здалося, що незвичайно велика частина інформаційного трафіку, який надходив до них, призначалася чомусь його другому помічникові Крісові Флойду, що відправляв назад зашифровані й такі короткі відповіді, що з них нікому сторонньому не було зрозуміло, про що йдеться. Тож Лаплас вирішив нарешті поспілкуватися з цим молодиком.

— Містере Флойде, — звернувся він до нього в приватній обставі своєї каюти. — Я був би вам вельми вдячний, якби ви просвітили мене, чим займаєтеся тут іще, крім вашої основної роботи.

Флойд розгублено зиркнув на капітана, а наступної миті вчепився у стіл, бо саме в цей момент корабель злегка гойднуло раптовим поривом вітру.

— Я хотів би, сер, але мені заборонено.

— Чи можу я запитати ким?

— Щиро кажучи, я не впевнений, що знаю.

І це була чистісінька правда. Кріс підозрював, що то був АСТРОПОЛ, але ті двоє спокійних та серйозних джентльменів, які інструктували його на Ганімеді, чомусь не надали йому такої інформації.

— Як капітан цього корабля я хотів би знати, *що* тут відбувається, особливо за обставин, що склалися. Якщо ми виберемося звідси, я проведу наступні кілька років свого життя, відповідаючи на запитання слідчої комісії. І ви, мабуть, також.

Флойд спромігся лише на криву посмішку.

— Тож навряд чи варто рятуватися, еге ж, сер? Усе, що я знаю, це те, що якесь впливове агентство передбачало певні неприємності в ході цієї експедиції, але не знало, у яку форму вони виллються. Мені просто сказали остерігатися. Боюся, що в мене це вийшло не дуже добре; але, здається, на той час я був для них єдиною, яку вони встигли знайти в останній момент, людиною з потрібною їм кваліфікацією.

— Не думаю, що ви в чомусь винні. Хто ж міг уявити собі, що Роузі... — Капітан затнувся, вражений раптовою думкою.

— Чи не підозрюєте ви ще когось? — запитав він у Флойда. Не вистачало лише додати «Мене, наприклад?», але ситуація й без того була вже доволі параноїчною.

Флойд на якусь хвилю задумався, а потім, очевидно, вирішив-таки сказати:

— Мабуть, я мав би поговорити з вами раніше, сер, але ви, здавалося, були такі зайняті. Я впевнений, що до цього якось причетний доктор ван дер Берг. Він, як вам відомо, з Ганімеда, а вони — народ дивакуватий, і я їх зовсім не розумію...

І зовсім не люблю, додав він подумки. Якись вони надто відособлені... не дуже привітні до людей з-поза меж Ганімеда. Проте навряд чи можна було їх винуватити в цьому: напевне, усі першопрохідці, що намагаються освоїти нові, незаселені території, такі самі суворі та схожі одне на одного.

— Ван дер Берг?.. Гм-м... А як щодо інших науковців?

— Звісно, їх перевірили. Усе абсолютно законно, і нічого незвичайного за жодним з них не помічено.

Слід сказати, це було не зовсім правдою. Приміром, доктор Сімпсон мав більше дружин — принаймні одночасно, — ніж дозволяв суворий закон, а в доктора Гіггінза була велика колекція вельми курйозних книжок. І другий помічник Флойд не дуже розумів, навіщо йому все це розповідали; можливо, куратори просто хотіли вразити його своїм усезнайством. Кріс тоді подумав, що робота на АСТРОПОЛ (чи *що* воно там було) може бути по-своєму цікавою та мати певні переваги.

— Дуже добре, — сказав капітан, відпускаючи цього детектива-любителя. — Але, будь ласка, повідомте мене, коли виявите щось — узагалі будь-що, — що може вплинути на безпеку корабля...

За обставин, що склалися, важко було уявити, *що* то могло бути. Про можливість якогось нового нещастя думати вже нікому просто не хотілося.

Розділ 36. Чужий берег

Навіть за двадцять чотири години до того, як той острів з'явився на обрії, усе ще не було відомо напевне, чи не пронесе «Галексі» повз нього й чи не віднесе вітром у порожнечу центральної частини океану. Її місцеперебування, згідно з радарними даними з Ганімеда, регулярно оновлювалося на великій карті, яку всі на борту уважно вивчали з тривогою в очах по кілька разів на день.

Та навіть якщо «Галексі» й досягне суходолу, то її проблеми, можливо, тільки почнуться. Вона може, приміром, замість спокійно викинутися на зручний пологий пляж, розбитися на шматки об скелястий берег.

Виконувач обов'язків капітана містер Лі чудово все це усвідомлював. Він і сам зазнав був колись кораблетрощі на круїзному катері, двигуни якого вийшли з ладу в критичний момент біля берегів острова Балі. Небезпека там була мінімальна, хоча становище й видавалося дещо драматичним, тому тепер він не мав ані найменшого бажання знову пережити щось подібне, особливо зважаючи на те, що тут, на Європі, не було берегової охорони, яка могла б прийти на допомогу.

У їхньому непростому становищі це була іронія воістину космічного масштабу. Ось, іще мало не вчора, цей, один із найсучасніших транспортних засобів, виготовлених будь-коли людиною, на борту якого вони тепер перебували, здатен був перетнути всю Сонячну систему, а сьогодні він їх не слухався, і відхилити його курс більше, ніж на кілька метрів, було неможливо. Однак вони все ж таки не були абсолютно безпорадними; Лі мав іще кілька козирів у рукаві.

Поверхня Європи випиналася так круто (бо цей супутник набагато менший від Землі), що насельники плавучого зорельота помітили той острів лише за п'ять кілометрів, шойно він вигулькнув із-за обрію. На превелику втіху Лі, жодної скелі, яких він так боявся, поблизу не було; хоча, з іншого боку, там не було й жодної ознаки пляжу, на який містер Лі так сподівався. Геологи сказали йому, що він прибув сюди занадто рано і що пісок з'явиться тут аж за кілька мільйонів років: «жорна» Європи працювали дуже повільно і ще не встигли виконати свою роботу.

Тільки-но Лі упевнився, що їх несе прямо на берег, як миттю наказав негайно випомпувати воду з головних паливних баків «Галексі», навмисно заповнених невдовзі після посадки. Потому минуло ще кілька не дуже приємних для самопочуття людей годин, протягом яких принаймні чверть екіпажу до роботи інтєресу не проявляла.

«Галексі» піднімалася з води дедалі вище, розгойдуючись на хвилях чимраз сильніше. Потім з потужним сплеском перекинулася на бік та так і залишилася лежати на морській гладіні, наче тіло вбитого кита в ті недобрі старі дні, коли екіпажі китобійних суден напompовували трупи тих тварин повітрям, щоб не дати їм потонути, поки з них вибирають жир. Подивившись, як саме лежить зореліт на воді, Лі ще злегка підрегулював його надводну позицію, поки задня частина не осіла трохи вниз, а капітанський місток над водою дещо піднявся.

Як він і очікував, тоді «Галексі» повернулася до вітру широким боком. На цей момент іще чверть екіпажу через морську хворобу стала недієздатною, але в Лі

залишалося достатньо помічників, щоб завести плавучий якір, який він підготував для цього останнього акту заздалегідь. Це був просто імпровізований пліт, зроблений з порожніх ящиків, зв'язаних між собою, — і той під напором вітру розвернув зореліт носом до берега, який ставав дедалі ближчим.

Тепер люди змогли побачити, що вже нестерпно повільно прямували до вузької ділянки берега, укритої невеликими валунами. Якщо вони не могли розраховувати на пісок, то цей варіант був найкращий...

Капітанський місток уже нависав над пляжем, коли «Галексі» торкнулася ґрунту, і тоді Лі дістав з рукава свій останній козир. Він уже зробив був перед цим лише одне пробне ввімкнення, не наважуючись повторити ще раз, щоб це обладнання бува не вийшло з ладу.

Коротко кажучи, «Галексі» востаннє випустила свої посадкові опори. Почувся скрегіт, і все затремтіло: то опорні подушки увігнались у кам'янистий ґрунт під водою і проорали слід у напрямку чужого берега, поки «Галексі» не зупинилася нарешті остаточно, уже на суші. Тепер вона була на надійному якорі проти всіх вітрів і хвиль цього океану без припливів.

І ніхто не сумнівався, що це пристанище буде останнім для неї... і, дуже ймовірно, для її екіпажу та пасажирів також.

Частина V

КРІЗЬ ПОЯС АСТЕРОЇДІВ

Розділ 37. Зірка

А тепер «Юніверс» рухався так швидко, що його орбіта вже навіть віддалено не була схожа на жоден природний об'єкт Сонячної системи. Швидкість Меркурія, найближчої до Сонця планети, ба й у перигелії ледве перевищує п'ятдесят кілометрів на секунду; «Юніверс» уже за першу добу досягнув удвічі більшої швидкості — і це лише на половині від того прискорення, якого він досягне потім, коли стане легшим на кілька тисяч тонн води, спаливши її у своїх двигунах.

Кілька годин поспіль, коли «Юніверс» пролітав у бік Сонця неподалік від Венери, уже перетнувши її орбіту, вона з усіх небесних тіл здавалася найяскравішою — звісно, після самого Сонця та Люцифера. Її крихітний диск було чітко видно й простим оком, проте навіть найпотужніші телескопи корабля не показали жодної позначки на її поверхні: оповита вічним хмарним покривом Венера охороняла свої секрети так само ревно, як і Європа.

Наближаючись до Сонця ще ближче — далеко все-редину від орбіти Меркурія, — «Юніверс» не просто «зрізав шлях» собі, але й здобував задарма додаткове

прискорення від гравітаційного поля Сонця. А що Природи не обдуриш, бо вона у своїх конторських книгах завжди й усе рахує правильно, то Сонце при такій «транзакції» втратило деяку частину своєї власної швидкості в масштабах Галактики; щоправда, наслідки цього стануть помітні лише за кілька тисяч років.

Капітан Сміт використав прохід корабля на такому близькому та небезпечному від Сонця перигелії, аби хоч частково відновити свій престиж, який ущербила його нерішучість напередодні, на кометі Галлея.

— От тепер ви знаєте, — сказав він, — чому я провів наш корабель крізь струмись Старого Служаки. Якби ми не змили весь той бруд з корпусу, то тепер сильно перегрілися б. І я дуже сильно сумніваюся, що наша система терморегулювання впоралася б з таким навантаженням, бо тут уже в десять разів спекотніше, ніж на Землі.

І його слухачі, дивлячись крізь майже чорні світлофільтри на потворно розбухле Сонце, легко йому вірили. І всі вони були надзвичайно щасливі, коли потім воно знову зморщилося до своїх звичайних розмірів і продовжувало й далі зменшуватися далеко позаду, за кормою «Юніверсу», коли той перетинав орбіту Марса, виходячи на фінальний відрізок своєї експедиції...

«Знаменита п'ятірка» на несподівані зміни в їхньому житті налаштувалася хто як міг. Михайлович плідно та шумно писав свою музику; і його бачили рідко, за винятком тих випадків, коли він з'являвся за обіднім столом, щоб розповідати нецензурні історії та піддражнювати всіх навколо; особливо часто його жертвою ставав Вілліс. Грінберг обрав сам себе — і ніхто з цим не сперечався — почесним членом екіпажу і тепер більшу частину часу проводив на капітанському містку.

Меггі М. розглядала цю ситуацію по-філософськи й коментувала її з невеселою усмішкою на вустах.

— Письменники, — зауважила вона, — завжди вихваляються, який би небачений доти шедевр вони могли написати, якби тільки опинились у якомусь місці, де ніхто не заважає та не відволікає; найчастіше вони полюбують брати за взірць маяки та в'язниці. Тож мені гріх скаржитися, за винятком того, що мої запити на необхідну мені для роботи інформацію постійно виконуються з великою затримкою через зайнятість ефіру терміновішими повідомленнями.

Навіть Віктор Вілліс дійшов майже такого ж висновку: він був зайнятий роботою над цілою купою різноманітних проєктів на далеку перспективу, і йому також бракувало для цього регулярного надходження інформації. А крім того, він мав ще й іншу причину не виходити зайвий раз зі своєї каюти: мусив почекати ще кілька тижнів, перш ніж перестане мати такий вигляд, ніби забув поголитися, а потім іще кілька місяців, щоб мати такий вигляд, як у zenіті своєї слави.

Іва Мерлін щодня проводила цілі години в розважальному центрі, «зустрічаючись», як вона охоче пояснила, зі своєю улюбленою класикою. Їй пощастило, що на «Юніверсі», коли його готували до подорожі, встигли вчасно обладнати бібліотеку та встановити кінопроекційне обладнання; хоча та колекція книжок і фільмів і була ще відносно невелика, її вистачило б комусь на кілька життів.

Там містилися всі відомі витвори візуального мистецтва, починаючи ще з часів «мерехтливої» зорі кіно. Іві була знайома більшість із них, і вона радо ділилася своїми знаннями з іншими.

Флойд слухав її, звісно ж, залюбки, бо тоді вона ставала живою — звичайною людиною, а не іконою. Йому видавалось одночасно і сумним, і захопливим те, що встановити контакт із реальним світом вона могла тільки завдяки штучному світові рухомих картинок.

Одним з найдивовижніших вражень доволі насиченого подіями життя Гейвуда Флойда стало потім оте, коли він у напівтемряві сидів за спиною в Іви, трохи збоку, мало не впритул, десь у глибокому космосі, за орбітою Марса, — і вони разом дивилися той, найперший, оригінальний фільм 1939 року «Звіяні вітром». У певні моменти Флойд бачив її знаменитий профіль, що якраз накладався на профіль Вів'єн Лі (виконавиці ролі Скарлетт О'Гари) на екрані, й мимоволі порівнював обидва. Проте неможливо було сказати, що одна актриса була краща або гірша за іншу; обидві, як говорили колись римляни, були «суї генеріс», тобто по-своєму унікальні.

Коли загорілося світло, Гейвуд із подивом побачив, що Іва плаче. Він узяв її за руку й ніжно промовив: — Я теж плакав, коли Бонні померла.

Іва спромоглася лише на слабку усмішку.

— Насправді я плакала через Вів'єн, — показала вона. — Коли ми знімали римейк «звіяних», я багато читала про неї — вона прожила таке трагічне життя. І наша бесіда про неї тут, прямо посеред планет, нагадала мені, *що* сказав Лері, коли привіз бідолашну з Цейлону після її нервового зриву. Він тоді повідав своїм друзям: «Я одружився з жінкою із космосу».

Іва на мить затихла, і по її щоці тоненькою цівочкою потекла ще одна сльоза (як театральна, не міг не подумати Флойд).

— І ось що вражає найбільше. В останньому своєму фільмі вона знімалася рівно сто років тому — і знаєте, *що* то був за фільм?

— Ну ж бо — здивуйте мене ще.

— Сподіваюся, це здивує Меггі, якщо вона й справді пише ту книжку, якою постійно нам погрожує. Останній фільм із Вів'єн називався «Корабель дурнів».

Розділ 38. Космічні айсберги

Тепер, коли в них у всіх так несподівано знайшлося стільки вільного часу, капітан Сміт вирішив, що нарешті настав момент, як цього й вимагав його контракт, дати Вікторові Віллісу інтерв'ю, яке постійно відкладалось і відкладалось. Те інтерв'ю повсякчас переносив сам Віктор — і все через те, *що* Михайлович не втомлювався завжди й повсюди називати «ампутацією», маючи на увазі відрізану бороду Віктора, яка ще не встигла відрости й без якої той не хотів показуватися перед своїми глядачами. А що до відновлення публічного образу Сміта мав пройти ще не один місяць, то Вілліс нарешті вирішив-таки зробити інтерв'ю поза камерою, а студія на Землі могла потім умонтувати туди його обличчя, узятє з архівних кадрів.

Отже, повсідалися вони в тоді ще лише частково обставленій каюті капітана, насолоджуючись одним з тих чудових вин, які, очевидно, становили більшу частину багажу Віктора. А що вже за кілька годин «Юніверс» мав заглушити свої двигуни й почати дрейфувати далі за інерцією, то на найближчі кілька днів це була чи не остання придатна для нормального знімання можливість, бо вино в невагомості, як стверджував Віктор, —

це бридота. Тому він відмовився заливати свої марочні, витримані, коштовні вина в пластикові тубики...

Й от інтерв'ю почалося:

— Це Віктор Вілліс, який перебуває на борту космічного корабля «Юніверс», о 18:30, у п'ятницю, 15 липня 2061 року. Хоча ми ще не дісталися екватора нашої подорожі, але вже далеко за орбітою Марса і от-от досягнемо нашої максимальної швидкості. І яка це швидкість, капітане?

— Тисяча п'ятдесят кілометрів на секунду.

— Понад тисячу кілометрів на секунду... майже чотири мільйони кілометрів на годину!

Подив Віктора Вілліса прозвучав абсолютно щиро; ніхто й не здогадувався, що він знає параметри їхньої орбіти ледь не так само чудово, як і сам капітан. Але однією з його сильних сторін була здатність поставити себе на місце своїх глядачів і не тільки передбачити їхні запитання, а й викликати серед них зацікавленість.

— Це так, — відповів капітан зі стриманою гордістю. — Саме в ці хвилини ми подорожуємо вдвічі швидше, ніж удавалося будь-кому від початку часів.

Це ж мав бути один з моїх коментарів, подумав Віктор; він не любив, коли об'єкт інтерв'ю випереджав його. Але як справжній професіонал швидко опанував себе.

Він удав, що радиться зі своїм знаменитим маленьким відеосуфлером, з його чітко направленим екраном, який бачив тільки Віктор.

— Що дванадцять секунд ми пролітаємо відстань, яка дорівнює діаметрові Землі. І все ж таки нам знадобиться ще десять днів, щоб дістатися Юпі... ой,

Люцифера! Це дає певне уявлення про масштаби Сонячної системи.

А тепер, капітане, одне делікатне питання, що протягом останнього тижня не дає нікому спокою...

«О ні, — подумав Сміт, важко зітхнувши. — Тільки не про роботу туалетів у невагомості!»

— У цей самий момент ми проходимо через самісіньке серце поясу астероїдів...

(Краще б ти запитав про туалети, подумав Сміт...)

— ... і хоча жоден космічний корабель ніколи ще не був серйозно пошкоджений, зіткнувшись із ними, та хіба ми не ризикуємо? Зрештою, у цій ділянці космосу літають орбітою буквально мільйони тіл, аж до розміру пляжних м'ячів. І лише кілька тисяч зареєстровано та нанесено на зоряні карти.

— Більше ніж кілька: понад десять тисяч.

— Але є мільйони, про які ми нічого не знаємо.

— Це правда, проте це мало нам допомогло б, якби й знали.

— Що ви маєте на увазі?

— Ми нічого не зможемо з ними зробити.

— Чому?

Капітан Сміт на якусь мить серйозно задумався. Вілліс мав рацію — це питання дійсно було делікатне: Головний офіс швидко вирве мені язика, якщо я бовкну щось таке, чим відлякаю потенційних клієнтів.

— Ну передовсім космос такий величезний, що навіть тут — як ви сказали, у самісінькому серці поясу астероїдів, — шанс зіткнення є... нескінченно малий. Ми сподівалися показати вам один астероїд — найпідхожішим з помічених виявився Гануман, нещасні триста метрів уперек, — але найменша відстань,

на яку ми змогли до нього підійти, чверть мільйона кілометрів.

— Але Гануман велетенський проти всього того невідомого науці сміття, що тут плаває навколо. Вас це не хвилює?

— Хвилює так само, як хвилює і вас бути, скажімо, враженим блискавкою десь на Землі.

— Власне кажучи, я ледве врятувався був якось від одної на піку Пайкс у Колорадо — грім та блискавка вдарили одночасно... Але ви визнаєте, що небезпека все-таки існує... А чи не збільшується ризик зіткнення зі збільшенням швидкості, з якою ми мандруємо?

Вілліс, звісно, чудово знав відповідь; він знову ставив себе на місце цілих легіонів своїх невідомих слухачів на планеті, яка з кожною секундою віддалялася на тисячу кілометрів.

— Це важко пояснити без математики, — відповів капітан (скільки разів він уживав цю фразу — навіть коли це не було правдою!), — але простої залежності між швидкістю та ризиком нема. Катастрофічним може бути зіткнення з чим завгодно, що рухається зі швидкістю космічного корабля; якщо ви перебуваєте поруч із атомною бомбою, яка от-от вибухне, то немає ніякого значення, у кілотоннах чи в мегатоннах вимірюватиметься сила вибуху...

Це твердження було не дуже заспокійливе, але ні до чого кращого в ту мить він не додумався. Перш ніж Вілліс став «продавлювати» цю тему далі, Сміт із поспіхом продовжив:

— І дозвольте вам нагадати, що будь-який... е-е... незначний додатковий ризик, який може на нас очікувати,

спричинений благородною метою. Кожна виграна година може врятувати чиєсь життя.

— Так, і я впевнений, що всі ми високо цінуємо це, — промовив Вілліс і замовк; він хотів ще додати: «До того ж я в тому самому човні, що й ви», але вирішив промовчати. Це могло прозвучати нескромно, хоча, правду кажучи, скромність ніколи й не була його сильним боком. Та й навряд чи він дістав би за це якусь подяку, бо опинився тут не з власної волі, адже вибір у нього був невеликий — хіба що піти додому пішки.

— Усе це, — продовжував він, — підводить мене до іншого моменту. Чи знаєте ви, що сталося півтора століття тому в Північній Атлантиці?

— У 1911 році?

— Ну, насправді у 1912-му...

Капітан Сміт здогадався, куди хилить Віктор Вілліс, і не захотів підігравати йому, прикидаючись повним невігласом.

— Гадаю, ви маєте на увазі «Титанік», — відказав він на те.

— Саме так, — відповів Вілліс, відважно приховуючи своє розчарування. — Я маю щонайменше двадцять повідомлень від людей, які думають, що вони єдині, хто помітив цю паралель.

— Яку паралель? «Титанік» невинувато ризикував, просто намагаючись побити рекорд, — зауважив капітан і ледве не додав «і на ньому не було достатньо рятувальних човнів», але, на щастя, вчасно стримався, коли згадав, що один-однісінький шатл зорельота може вмістити щонайбільше п'ять пасажирів. Якби Вілліс доскіпався до цих слів, капітанові довелося б довго й нудно виправдовуватися.

— Ну, маю визнати, аналогія дещо надумана. Але є *ще* одна разюча паралель, на яку всі вказують. Чи не знаєте ви часом ім'я першого та останнього капітана «Титаніка»?

— Не маю ні найменшого... — почав був капітан Сміт¹, і тут його щелепа відвисла.

— Саме так, — промовив Віктор Вілліс із посмішкою, яку назвати самовдоволеною означало не сказати нічого.

З якою охотою капітан Сміт передувив би всіх отих дослідників-любителів, але навряд чи він став би вважати винними своїх батьків у тому, що вони залишили йому в спадок найпоширеніше англійське прізвище.

Розділ 39. Вечеря з капітаном

Шкода, що глядачі на Землі (і поза нею) не мали можливості насолодитися менш формальними дискусіями на «Юніверсі». Життя на кораблі ввійшло у звичну колію та покотилося далі відповідно до рутинного розпорядку, що визначався кількома регулярними ритуалами, з яких найважливішим і, звісно, найдавнішим була традиційна звана «вечеря з капітаном».

Рівно о 18:00 шість пасажирів та п'ятеро офіцерів, яким не треба було на вахту, складали капітанові Сміту компанію за обіднім столом. Ясна річ, ніякого офіційного вбрання, яке було б обов'язкове, скажімо, на борту плавучих палаців Північної Атлантики, для цього не потрібно було, але звичайними були спроби похизуватися новинками кравецької майстерності чи

¹ Першого (та останнього) капітана «Титаніка» звали Едвард Джон Сміт.

витворами ювелірного мистецтва. Приміром, щодо Іви, то вона завжди з'являлася з якоюсь новою брошкою, каблучкою, кольє, стрічкою у волоссі або парфумами з її, як видно, невичерпних запасів.

Якщо двигуни працювали, трапеза починалась із супу; але якщо корабель летів за інерцією і на ньому панувала невагомість, то подавали закуски. У всякому разі, перед тим як подавали основну страву, капітан Сміт повідомляв останні новини або пробував розв'язати останні чутки, які зазвичай підживлювалися повідомленнями із Землі чи Ганімеда.

Взаємні звинувачення летіли зусібіч, і для пояснення викрадення «Галексі» висувалися найфантастичніші теорії. Під підозрою опинилися всі таємні організації — як відомі давно, так і просто вигадані. Однак усі теорії мали дещо спільне: жодна з них не спромоглася підказати правдоподібний мотив.

І таємницю поглиблював один виявлений дивовижний факт: напружено працюючи, детективи АСТРО-ПОЛу встановили, що покійну «Роуз Мак-Каллен» насправді звали Рут Мейсон, яка народилася в Північному Лондоні, служила в столичній поліції, а потім, після багатонадійного початку, була звільнена за расистську діяльність. Вона емігрувала до Африки — і зникла. Очевидно, була втягнута в політичне підпілля цього нещасного континенту. У цьому контексті часто згадувалась ота таємнича організація, ШАКА, і так само часто всі ці згадки заперечували офіційні кола США.

Про те, що все це може бути пов'язане з Європою, за столом дискутували постійно та безрезультатно — особливо коли Меггі М. зізналася, що свого часу планувала написати роман про Шаку від імені однієї з тисячі його

нешасних дружин. Але що більше вона досліджувала цю тему, то відразливішою та здавалася.

— На той момент, як я відмовилася від своїх планів щодо Шаки, — промовила вона, скривившись, — я вже точно знала, які почуття має сучасний німець до Гітлера.

І що далі тривала подорож, то чимраз звичнішими ставали ось такі персональні одкровення. Коли основне споживання їжі закінчувалося, одному з присутніх за столом на тридцять хвилин давали слово. До речі, мало не кожен з них пережив стільки, що комусь іншому вистачило б на десяток життів, та побував на стількох небесних тілах, що важко було б знайти кращого оповідача застільних байок після завершеної трапези.

Найменш цікавим оповідачем виявився, як не дивно, Віктор Вілліс, який відверто це визнав і пояснив причину.

— Я так звик виступати перед мільйонною аудиторією, — сказав він, ніби вибачаючись, але якимось не зовсім переконливо, — що мені важко знайти контакт із такою приязно налаштованою маленькою компанією, як ця.

— Чи вийшло б у вас краще, якби вона не була так приязно налаштована? — запитав Михайлович, завжди готовий прийти на допомогу. — Це можна легко влаштувати.

А от Іва виявилася кращою оповідачкою, ніж від неї очікували — навіть попри те, що її спогади були повністю обмежені світом розваг. Особливо багато вона розповідала про режисерів, з гарною (і не дуже гарною) репутацією, з якими працювала; а найбільше про Дейвіда Гріффіна.

— А чи правда, — запитала Меггі М., без сумніву, порівнюючи його із Шакою, — що він ненавидів жінок?

— Зовсім ні, — швидко відповіла Іва. — Він просто ненавидів акторів. Не вірив, що вони теж люди з плоти та крові.

Спогади Михайловича так само охоплювали дещо обмежену тематику: знамениті оркестри та балетні трупи, відомі диригенти, композитори й незліченна кількість їхніх набридливих шанувальників. Але він був такий переповнений веселими історіями закулісних інтриг та зв'язків, а також розповідями про зірвані прем'єри й смертельну ворожнечу серед примадонн, що навіть його найдальші від музики слухачі реготали та охоче надавали йому додатковий час для розповіді.

І навряд чи з його розповідями могло контрастувати щось більше, ніж суттю своєю виклад голих фактів про надзвичайні події з вуст полковника Грінберга. Про першу посадку на відносно «прохолодному» південному полюсі Меркурія так докладно вже повідано, що Грінберг мало що міг додати нового; а питанням, яке цікавило всіх, було:

— А коли ми туди повернемося?

І за ним ішло:

— А ви б *хотіли* туди повернутися?

— Якщо мене попросять, то я, звісно, полечу, — відповів Грінберг. — Але думаю, що з Меркурієм вийде так само, як і з Місяцем: згадайте, ми висадилися на нього в 1969 році — і не поверталися туди пів людського віку. У кожному разі, Меркурій не такий корисний, як Місяць, хоча, можливо, одного дня й буде. Там немає води. І, звісно, то було дуже несподівано — знайти її на Місяці. Чи то пак у Місяці.

І хоча висадка на нього була не такою ефектною, як на Меркурій, та на Місяці я провів важливішу працю, налагодивши роботу «мулового потяга» в кратері Аристарх...

— «Мулового потяга»?

— Ага. Перш ніж побудували велику екваторіальну катапульту, з якої почали стріляти льодом прямо на орбіту, нам доводилося тягати його від копальні до космопорту, розташованого в Морі Дощів. Це означало, що треба було вирівняти дорогу, яка вела через лавові рівнини, та замостити чималу кількість глибоких тріщин. Це була «льодяна дорога», саме таку назву ми їй дали. Її довжина становила лише триста кілометрів, але спорудження забрало кілька людських життів...

А «мулами» ми називали восьмиколісні тягачі з величезними шинами та незалежною підвіскою: вони тягнули до десятка причепів, по сотні тонн льоду кожен. Зазвичай робили це вночі, бо тоді не треба було прикривати лід від Сонця.

Я їздив з ними кілька разів. Їзда забирала близько шести годин — ми не збиралися побивати рекорди швидкості, — а потім перевантажували лід у великі резервуари під тиском та чекали на схід Сонця. І, щойно лід танув, утворену воду запомповували в космічні кораблі.

Та «льодяна дорога» існує, звісно, й досі, але тепер нею користуються лише туристи. І, якщо в них голова на місці, вони їздитимуть уночі, як колись ми. То ж була справжня магія — Земля у повні, майже прямо над головою, світила так яскраво, що ми рідко вмикали фари. Хоча в нас і була можливість перемовлятися з нашими друзями через радіо коли завгодно, ми часто його

вимикали, залишивши тільки автоматику, яка повідомляла їх, що з нами все гаразд. Ми просто хотіли побути на самоті, у тій великій сяйливій порожнечі — поки вона там іще була, бо знали, що це не триватиме вічно.

Тепер там будують Теравольтовий прискорювач кварків, який оббіжить навколо екватора, а по всьому Морю Дощів та Морю Ясності піднімаються бані. Але ми бачили місячну пустелю в первозданному вигляді — якою її вперше побачили ще Армстронг та Олдрін... іще до того, як ви змогли купувати картки з написом «Шкода, що ви не бачили це на власні очі» в поштовому відділку на Базі Спокою¹.

Розділ 40. Виродки з Землі

— «...пощастило, що ти пропустив щорічний бал: вірчи ні, він був такий же жахливий, як і торік. І вже вкотре наш незмінний “слонопотам”, шановна пані Вілкінсон, примудрилася на танцмайданчику повіддавлювати пальці на ногах своїм партнерам навіть при силі тяжіння, на половину меншій від земної.

А тепер до справи. Через те що ти повернешся не за пару тижнів, як планувалося, а аж за кілька місяців, адмін став хтиво позирати на твою квартиру — а що, хороший райончик, поруч “середмістя” з його торговою зоною, чудовий вигляд на Землю в ясні дні і т. д., і т. д. — і хоче здати її в суборенду, поки ти не повернешся. Здається, вигідна угода, і ти заощадиш купу грошей. А ми збережемо всі твої особисті речі, які захочеш.

¹ База Спокою — місце в західній частині Моря Спокою, де 20.07.1969 сів місячний модуль «Аполлона 11» з астронавтами Нілом Армстронгом та Баззом Олдріном.

А тепер стосовно того Шаки. Ми знаємо, що ти полюбляєш вішати нам на вуха локшину, але, відверто кажучи, ми з Джеррі вжахнулися! Я можу зрозуміти, чому Мергі М. передумала писати про нього... так, звісно, ми читали її “Олімпійські фіглі-міглі” — вельми забавно, однак занадто феміністично, як на нас.

Який виродок — я можу зрозуміти, чому його ім'ям назвали банду африканських терористів! Прикинь — страчувати своїх воїнів, якщо вони одружаться! І вбивати всіх бідних корівок у своїй убогій імперії тільки тому, що вони були жіночої статі! А найгірше — ті жакливі списи, які він вигадав; це так невиховано, штрикати ними в людей, з якими вас навіть не познайомили належним чином...

А яка жаклива перспектива для нас, старих та німечин! Ще трохи — і можна здуріти. Завжди стверджуючи, що ми, люди, ніжні та добросерді (а також, звісно, шалено талановиті та артистичні), тепер же, коли ти змусив нас звернути увагу на деяких так званих “великих воїнів” (ніби в убивстві людей було щось велике!), майже соромимося людської компанії, якої досі трималися.

Так, ми чудово знали про Адріана та Александра... але точно не знали про Річарда Левине Серце та Саладіна. Або про Юлія Цезаря — хоча він був здатен на все — запитай у Антонія та Клеопатри. Або про Фрідріха Великого, що, правда, мав-таки й деякі шляхетні, спокутні риси: поглянь, приміром, як він ставився до старого Баха.

Коли я сказав Джеррі, що принаймні Наполеон становить виняток у цьому переліку виродків і що той не повинен нас хвилювати, ти знаєш, що він на це відповів? “Присягаюся, що насправді Жозефіна була хлопцем”. Перевір щодо цього Іву.

Ти знищив наш моральний дух, старий ти пройдо, обмазавши нас тим африканським дьогтем з великою домішкою крові (вибач за складну метафору). Ти мав залишити нас у щасливому невіданні...

Попри це, ми передаємо тобі найщиріші наші вітання, до яких приєднується і Себестьєн. Передавай привіт усім європейцям, яких зустрінеш. Судячи з повідомлень із “Галексі”, деякі з них, завдяки своїм видатним габаритам, склали б вельми гарну партію для танців із міс Вілкінсон».

Розділ 41. Спогади столітньої людини

Доктор Гейвуд Флойд уважав за краще не розповідати ні про першу експедицію до Юпітера, ні про другу — до Люцифера через десять років. Усе це було так давно — і не залишилося вже нічого такого, чого б він не розповів ще тоді, хтозна-коли, разів сто перед комітетами Конгресу, департаментами Космічної Ради та представниками медіа, як-от Віктор Вілліс.

Та, однак, він (згідно з контрактом) мав перед своїми попутниками певні зобов'язання, яких не можна було уникнути. Вони очікували, що той, як єдина жива на цей момент людина, яка стала свідком народження нового сонця — і нової сонячної системи, — має якесь своє, особливе розуміння тих світів, до яких вони тепер так швидко наближаються. Це припущення було наївне: він міг розповісти їм про «галілеївські» супутники набагато менше, ніж ті науковці та інженери, що вже не одне покоління працювали безпосередньо там. Тож, коли в нього, бувало, запитував хтось на котрійсь зі званих вечер: «А на що насправді схожа Європа?» (чи

Ганімед, чи Іо, чи Каллісто...), — він, не довго думаючи й навіть дещо брутально, скеровував того допитливого до чималих звітів, наявних у бібліотеці зорельота.

І все-таки була одна тема, в якій його досвід виявився унікальним. Через пів століття після того випадку доктор Гейвуд інколи замислювався, сталося це тоді насправді чи він у той момент на борту «Діскавері», коли йому явився Девід Боумен, спав? Флойдові набагато простіше було повірити, що в той час на космічному кораблі побував привид...

Але те не могло бути сном: він чітко бачив тоді, як плавучі пилинки зібралися в той примарний образ людини, яка на ту мить мала бути мертвою вже понад десяток років. Якби не оте попередження, що дав йому привид (як ясно Флойд пам'ятав, губи в того привида не рухались, а його голос був пролунав із гучномовця на панелі керування), «Леонов» і всі на його борту під час вибуху Юпітера враз перетворилися б на пару.

— Чому він це *зробив*? — запитав Гейвуд Флойд на одній з посиденьок після чергової званої вечері. — Я сушу голову над цим питанням ось уже п'ятдесят років. Хоч би ким він став, після того як відправився був у космічній капсулі з «Діскавері» дослідити той моноліт, усе-таки, напевне, зберіг дещо спільне з людською расою; він не став абсолютно чужим, інопланетним. Нам відомо, що він повертався на Землю... ненадовго — через той випадок із бомбою на орбіті. І є вагомі докази того, що відвідував і свою матір, і свою давню подругу, яку кохав; це не схоже на дії... дії істоти, позбавленої всіх людських емоцій.

— Як ви гадаєте, хто він тепер? — запитав Вілліс. — І ще одне — *де* він?

— Гадаю, друге запитання не має жодного сенсу — навіть для людини. Чи знаєте ви, де перебуває ваша свідомість?

— Я не використовую метафізику. Припускаю, що десь у ділянці мого мозку.

— Коли я був молодим хлопцем, — зітхнув Михайлович, що мав талант робити несерйозними найсерйозніші дискусії, — *моя* перебувала десь на метр нижче.

— Припустімо, він на Європі: ми знаємо, що там є моноліт, і Боумен, безумовно, був якось із ним пов'язаний — подивіться, як він передав це попередження.

— Ви думаєте, що він передав і *друге*, наказуючи нам триматися подалі від неї?

— І яке ми збираємося от-от проігнорувати...

— ... заради доброї справи... — Це капітан Сміт, що із задоволенням зазвичай тільки слухав, не втручаючись у дискусію та дозволяючи їй текти в будь-якому напрямку, зробив одне зі своїх рідкісних зауважень.

— Докторе Флойде, — задумливо продовжив капітан, — ви в унікальному становищі, і ми повинні цим скористатися. Одного разу Боумен уже доклав усіх зусиль, щоб допомогти вам. Якщо він досі десь там, то, можливо, з готовністю зробить це знову. Я надто переживаю з приводу того застереження: **НЕ НАМАГАЙТЕСЯ ВИСАДИТИСЯ ТАМ**. Якби він міг запевнити нас, що дія цього застереження... ну, скажімо, тимчасово призупинена... я почувався б щасливішим.

Перш ніж Гейвуд Флорйд устиг відповісти, за столом з усіх боків кілька разів почулося «так, так!»

— Та я теж постійно думаю про це. Уже передав на «Галексі», щоб вони придивлялися до будь-яких...

скажімо, знаків... на випадок, якщо Боумен спробує встановити з ними контакт.

— Можливо, — озвалася Іва, — що наразі він уже мертвий, звісно, якщо привиди можуть помирати.

Усі на це промовчали, і навіть у Михайловича не знайшлося до цих слів відповідного коментаря — і тоді Іва, очевидно, подумала, що на її слова ніхто не звернув уваги, бо ніхто й не очікував від неї істотного внеску в спільну справу.

Проте це її не відлякало, і вона спробувала ще раз.

— Вуді, любий, — звернулася вона до Гейвуда. — Чом би тобі просто не зв'язатися з ним через радіо? Воно ж для того й існує, чи не так?

Ця ідея давно вже крутилась і в голові Флойда, але здавалася йому якоюсь надто наївною, щоб сприймати її серйозно.

— Я так і зроблю, — пообіцяв він. — У всякому разі, шкоди від цього не буде.

Розділ 42. «Мініліт»¹

Цього разу Флойд був цілком упевнений, що бачить сон...

Він ніколи не міг добре спати при нульовій силі тяжіння, а «Юніверс» тепер дрейфував за інерцією, з вимкненими на максимальній швидкості двигунами. За два дні почнеться майже тиждень безперервного сповільнення, скидання величезної, надмірної швидкості зорельота перед його зустріччю з Європою.

Однак, хоч би скільки разів він припасовував прив'язні ремені, вони завжди здавалися то занадто туго

¹ «Мініліт» — тут «мінімоноліт».

затягнутими, то занадто вільно. І врешті в нього то виникали труднощі з диханням, то, навпаки, він прокидався від відчуття, що плавно «випадає» (у невагомості) зі свого ліжка.

Одного разу він прокинувся у повітрі посеред кімнати й наступні кілька хвилин тільки те й робив, що крутився, вертівся та махав навсбіч руками й ногами, поки нарешті, виснаженому, йому вдалося «пропливти» кілька метрів до найближчої стіни. І лише потому в нього настало просвітлення: виявляється, слід було просто спокійно трохи почекати, і система вентиляції у приміщенні незабаром сама підтягнула б бідолаху до витяжної решітки без жодного зусилля з його боку. Як досвідчений космічний мандрівник, він прекрасно знав це; єдине, що його виправдовувало, була проста паніка.

Але цього вечора йому вдалося зробити все як слід; можливо, коли повернеться тяжіння, доведеться довго звикати до нього знову. Він пролежав лише кілька хвилин, прокручуючи в голові останню бесіду за вечерею, а потім заснув.

Уві сні доктор Гейвуд продовжував застільну розмову. Хоча було й кілька незначних відмінностей, які він сприйняв без здивування. Вілліс, наприклад, знову був із бородою (і коли він устиг її відростити?) — що-правда, тільки на одній половині обличчя. Це, як припустив Флойд, було в межах якогось дослідницького проекту — хоча й важко було уявити його мету.

У всякому разі, він сильно й не придивлявся, бо посправжньому його турбувало зовсім інше: на нього насадив із критикою високопоставлений службовець із космічного відомства Міллсон, що якимось дивно приєднався до їхньої маленької групи за столом. Флойд

сушив собі голову, яким чином той зміг потрапити на борт «Юніверсу» (може, летів «зайцем»?). І той факт, що Міллсон був мертвий уже принаймні років сорок, відійшов якось на другий план.

— Гейвуде, — казав його давній ворог, — Білий дім украй засмучений.

— Навіть не уявляю чому.

— Щодо того радіоповідомлення, яке ви щойно відправили на Європу — чи дістали ви на це дозвіл від Державного департаменту?

— Я не вважав, що це було потрібно. Просто попросив дозволу на посадку.

— Е-е... але було потрібно. І в кого ви просили дозволу? Ми офіційно *визнали* їхній уряд? Боюся, що все це дуже неправильно...

Після цих слів Міллсон став поступово розчинятись у повітрі, не припиняючи несхвально цокати язиком. Як добре, що це лише сон, подумав Флойд. І що тепер?

Ну-у, я міг би й здогадатися. Привіт, друже. А ти, виявляється, вмієш змінювати свій *розмір*? Авжеж, МАТ-1 зі своїми справжніми розмірами не змогла б утиснутися до мене в каюту — а її Старший Брат міг би легко проковтнути «Юніверс» із першої спроби.

Лише за два метри від його ліжка стояв — чи то висів у повітрі — чорний моноліт. І мав такий самий вигляд, як його давній знайомец, — тільки був у багато разів менший; Флойда неприємно вразило, коли він усвідомив, що його нічний гість має не лише таку саму форму та пропорції, але й розмір, що й звичайна надгробна плита. Хоча доктор і раніше звертав на це увагу, дивлячись на Чорний Моноліт, але аж до цього моменту його гігантські масштаби якось згладжували негативний

вплив на психіку. Тепер же Гейвуд уперше відчув, як ось така подібність реально непокоїла його — і навіть здавалася зловісною. Зрозуміло, подумав він, що це всього-на-всього сон, але в моєму віці я не хотів би бачити таких-от натяків на тлінність буття...

Ну, та хоч там як — що ти тут робиш, друже? При-ніс повідомлення від Дейва Боумена? Ти *сам* Дейв Боумен?

Правду кажучи, я й не очікував відповіді: ти й у минулому був не надто говіркий, еге ж? Але щойно ти з'являєшся десь неподалік, як обов'язково відбувається щось незвичайне. Іще шістдесят років тому з кратера Тихо, на Місяці, ти відправив був сигнал на Юпітер, щоб повідомити своїх творців, що ми тебе розкопали. І подивись-но, що ти зробив з Юпітером, коли ми прилетіли туди за дванадцять років!

То *що* ти замислив тепер?

Частина VI

ГЕЙВЕН

Розділ 43. Рятувальні роботи

Першим завданням, яке постало перед капітаном Лапласом та його екіпажем, коли всі вони вже більш-менш при звичайся до того, що в них під ногами «терра фірма»¹, стало пристосуватися тепер до іншого, незвичного розташування інтер'єру всередині зорельота. Геть усе на «Галексі» було нині не так, майже догори ногами.

Космічні кораблі розроблені для двох режимів роботи — або за нульової гравітації, або за штучно створеної гравітації (при ввімкнених двигунах), направленої вздовж осі, паралельної до напрямку руху. Але тепер «Галексі» лежала майже горизонтально, і всі її палуби стали стінами. Складалося таке враження, наче люди поселились у маяку, який упав на бік; усі меблі треба було перенести на нові місця, а щонайменше п'ятдесят відсотків обладнання не працювало належним чином.

Та до певної міри така ситуація виявилася лихом не без добра, і капітан Лаплас скористався нею максимально. Екіпаж був тепер такий зайнятий переобладнанням

¹ *Terra firma* (лат.) — «тверда земля».

інтер'єру «Галексі» — віддаючи пріоритет каналізаційній системі, — що за бойовий дух своїх людей капітан наразі був спокійний. Поки корпус залишався герметичним, а мюонні генератори продовжували давати електроенергію, людям нічого не загрожувало; їм треба було лише протриматись іще якихось двадцять днів, а потім з небес до них зійде спаситель в образі «Юніверсу». І ніхто навіть думати не хотів про те, що невідомі сили, які панували на Європі, можуть завадити ще одній посадці. Першу посадку землян, як усі вже зрозуміли, ті «вищі сили» проігнорували; тож усі були впевнені, що й рятувальній експедиції ніхто не перешкоджатиме...

Однак сама Європа була менш схильна до нейтралітету. Поки «Галексі» перебувала у відкритому морі, «європотруси», які невпинно руйнували цей маленький світ, на неї практично не впливали. Але тепер, коли космічний корабель став надто постійною сухопутною спорудою, його що кілька годин потрясали сейсмічні збурення. Зроби він тут посадку в нормальному, вертикальному положенні, то до цього часу, безумовно, його вже перекинуло б.

Загалом оті всі «європотруси» були не так небезпечні, як неприємні — але для тих, хто пережив Токіо 2033 або Лос-Анджелес 2045, вони стали справжнім кошмаром. І знання того, що ті трұси дотримуються цілком передбачуваного графіка — досягаючи свого руйнівного піку через три з половиною дні, коли повз неї з внутрішнього боку орбіти проходить Іо, — людям допомогло не дуже. Так само не вельми їх утішало й те, що власні гравітаційні припливи Європи завдавали Іо збитків не менше.

За шість днів виснажливої роботи капітан Лаплас переконався, що кращого порядку на «Галексі» за цих обставин добитись уже не вдасться, і тим і задовольнився. Після цього він оголосив вихідний, який більшість екіпажу проспала, а потім склав графік робіт на другий тиждень.

Науковці, звісно, хотіли досліджувати цей новий для них світ, у якому так несподівано опинилися. Згідно з радіолокаційними картами, які передав їм Ганімед, острів був завдовжки п'ятнадцять кілометрів і завширшки п'ять; його максимальна висота становила лише сто метрів — недостатньо високо, передрік хтось похмуро, щоб уникнути дійсно небезпечного цунамі.

Важко було собі уявити похмуріше та непривабливіше місце: за пів століття слабосилі вітри та дощі Європи так і не спромоглися ні зруйнувати, ні перетворити на пісок та гальку подушкову лаву, яка покривала половину її поверхні, ні обтесати гострі краї гранітних брил, які то тут, то там простромлювали наскрізь потоки скам'янілої лавової ріки. Але тепер усе це стало їхньою домівкою, і їй треба було дати ім'я.

Усілякі там похмурі, песимістичні варіанти, як-от Гадес, Інферно, Пекло, Чистилище... рішуче відкинув капітан; йому хотілося чогось життєрадісного. Навіть одну — зовсім несподівану та просто донкіхотську, ідеалістичну — пропозицію віддати належне їхньому мужньому ворогові, Роуз, також серйозно розглянули, перш ніж її відхилили тридцятьма двома голосами проти десятих, із п'ятьма, хто утримався. Отже, цей острів не матиме назви «Роузенд»...

Зрештою одноголосно переміг «Гейвен», тобто пристановище.

Розділ 44. Витривалість

«Історія ніколи не повторюється, але повторюються історичні ситуації».

Коли капітан Лаплас провадив свій щоденний звіт для Ганімеда, у нього в голові постійно крутився цей вислів. Його була процитувала Маргарет М'Бала — що наближалася тепер до них зі швидкістю майже тисяча кілометрів на секунду — у підбадьорливому посланні з «Юніверсу», яке Лаплас із задоволенням передав потім своїм колегам у кораблетроші.

— «Перекажіть, будь ласка, міс М'Балі, що її маленьке повчання з історії виявилось надзвичайно важливим для підняття морального духу; за цієї ситуації важко було придумати щось краще.

Попри деякі незручності, пов'язані з тим, що стіни та підлога помінялися місцями, ми, проти тих полярників з далекого минулого, живемо просто в розкоші. Дехто з нас і раніше чув про Ернеста Шеклтона¹, але ми й уявлення не мали про цілу сагу про “Ендюранс”². Опинитись із кораблем у льодовій пастці, серед поля плавучої криги, та продрейфувати на ній понад рік, потім провести антарктичну зиму в якійсь печері, опісля пропливти морем тисячу кілометрів у відкритому човні та подолати гірський хребет, не нанесений на жодну карту, щоб дістатися до найближчого людського поселення!

¹ Ернест Шеклтон (*Ernest Shackleton*) — англійський полярний дослідник (1874—1922).

² «Ендюранс» (*«Endurance»*) — трищоглова баркентина, яка взяла участь в Імперській трансантарктичній експедиції 1914 року; у 1915 році була розтрощена льодами й затонула в морі Ведделла; керував експедицією сер Ернест Шеклтон.

І то був лише початок. А *що* нам здається неймовірним — і надихає, — так це те, що Шеклтон чотири рази повертався, щоб урятувати своїх людей на тому маленькому острові — і таки врятував кожного з них! Уявіть лише, *що* ця історія зробила для підняття нашого духу — сподіваюся, ви зможете надіслати нам цю книжку факсом під час наступного сеансу зв'язку — ми всі прагнемо її прочитати.

І *що* Шеклтон подумав би про нашу ситуацію! Так, нам набагато краще, ніж будь-кому з тих дослідників з давноминутих часів. У це майже неможливо повірити, що ще на початку минулого століття вважалася нормальною ситуація, коли ти, тільки-но зайшовши за обрій, уже був повністю відрізаний від решти людства. Тож нам має бути соромно за наше нескінченне бурчання, що, мовляв, швидкість світла не така вже й висока, як нам хотілося б, і тому ми не можемо спілкуватися з нашими друзями в режимі реального часу, бо мине аж кілька годин, поки ми отримаємо відповідь із Землі... Давні дослідники бували відірваними від цивілізації місяцями — майже роками! Отже, ще раз, міс М'Бало, прийміть нашу найщирішу подяку.

Щоправда, усі дослідники нашої Землі мали одну істотну перевагу перед нами: принаймні вони могли вільно дихати повітрям. Наша команда науковців від самісінького початку на повен голос вимагає випустити їх назовні, і ми заради цього переобладнали вже чотири скафандри, призначені для зовнішніх операцій, на автономну роботу до шести годин. При такому атмосферному тиску, як тут, їм не знадобляться повністю закриті скафандри — цілком вистачить полегшених, які закривають лише верхню частину тулуба до

пояса, — і я дав дозвіл їм виходити не менше ніж по двоє за один раз; і за умови, що вони постійно залишатимуться в полі зору з корабля.

І насамкінець, ось сьогоднішній звіт про погоду. Тиск двісті п'ятдесят барів, температура стабільна й тримається на двадцяти п'яти градусах, вітер західний, із поривами до тридцяти кілометрів на годину, звичайна стовідсоткова хмарність, труси від одного до трьох балів, згідно з необмеженою шкалою Ріхтера¹...

Знаєте, щось мене напружує ота “небмежена” шкала — особливо тепер, коли Іо знову наближається».

Розділ 45. Експедиція

Коли відразу кілька членів його екіпажу просять про конфіденційну бесіду з ним наодинці, це зазвичай означає для нього потенційні неприємності або щонайменше потребу ухвалити важке рішення. Капітан Лаплас помітив, що Кріс Флойд і ван дер Берг проводять багато часу в затятих дискусіях, часто разом із другим помічником Чангом, і неважко було здогадатися, про що вони говорять. І все ж таки їхня пропозиція захопила його зненацька й дуже здивувала.

— Ви хочете піти на гору Зевс! Як — у відкритому човні? Вам не дає спокою та книжка Шеклтона?

Флойд мав трохи збентежений вигляд: капітан поціливів просто в яблучко. Та книжка про антарктичну експедицію дійсно надихнула їх і самим, ось тут, провести власну експедицію — але не тільки вона.

¹ Шкала Ріхтера не має ані верхньої, ані нижньої межі.

— Навіть якби ми могли побудувати човен, сер, це займе дуже багато часу... особливо тепер, коли «Юніверс», схоже на те, добереться до нас не далі, як за десять днів.

— А до того ж я не вельми впевнений, — додав ван дер Берг, — що хотів би поплавати по цьому так званому «Галілейському морю»: гадаю, не всі його жителі отримали звістку, що ми неїстівні.

— Отже, залишається тільки один варіант, угадав? Я налаштований скептично, але спробуйте мене переконати. Продовжуйте...

— Ми обговорювали це з містером Чангом, і він підтвердив, що це можна зробити. Гора Зевс лише за триста кілометрів звідси; шатл здатен долетіти туди менше ніж за годину.

— А знайти місце для посадки? Як ви, безперечно, пам'ятаєте, містерові Чангу це не дуже вдалось із «Галексі».

— Це не проблема, сер. «Вільям Цунг» становить лише одну соту від нашої маси; навіть той лід міг би його витримати. Ми переглянули відеозаписи й знайшли з десяток хороших майданчиків для посадки.

— Окрім того, — додав ван дер Берг, — у пілота ніхто не цілитиметься із пістолета. А це ще один плюс.

— Я впевнений, що так воно і є. Але найбільша проблема у вас буде тут, а не там. Як ви збираєтесь вивезти шатл із його ангара? Ви зможете встановити кран? Навіть при цій силі тяжіння це буде дуже нелегко.

— У цьому немає потреби, сер. Містер Чанг зміг би на ньому звідси просто вилетіти.

Запанувала тривала тиша, під час якої капітан Лаплас намагався уявити собі — і, як видавалося, без

особливого ентузіазму, — як усередині його корабля з ракетних двигунів шатла виривається полум'я та спалює все навколо. Маленький космічний човник — шатл — «Вільям Цунг», відоміший як «Білл Ц.», був розроблений лише для орбітальних операцій. Зазвичай його обережно виштовхували з «ангара», а двигуни запускали тільки аж тоді, коли той опинявся далеко від материнського корабля.

— Бачу, ви все продумали, — невдоволено відказав капітан. — А як же кут зльоту? Тільки не кажіть мені, що ви хочете перевернути «Галексі», щоб «Білл Ц.» зміг вискочити прямо вгору? Шлюз ангара міститься в середній частині корабля збоку; і нам ще пощастило, що він не опинився внизу, коли ми викидалися на сушу.

— Для зльоту потрібен кут шістдесят градусів до горизонталі; бічні маневрові двигуни з цим упораються.

— Якщо сам містер Чанг так каже, то я, безумовно, йому повірю. Але *що* заподіє зорельоту вогонь із сопел шатла?

— Ну, він просто зруйнує весь інтер'єр ангара, але той усе одно нам більше не знадобиться. А його перегородки розраховані на всякі непередбачені вибухи, тому небезпеки пошкодження решти корабля нема. Про всяк випадок ми поставимо поруч кілька пожежних команд...

Задум був геніальний — у цьому не було сумнівів. Якщо він спрацює, їхня експедиція не буде така вже й провальна. Протягом останнього тижня капітан Лаплас навряд чи хоч на секунду замислювався над таємницею гори Зевс, яка й привела їх до цього скрутного становища, бо для нього в ці дні мало значення насамперед виживання його людей. Але тепер з'явилася

надія на порятунок, а також вільний час, щоб подумати й про майбутнє. Тож варто було б узяти на себе певні ризики та дізнатися нарешті, чому навколо цього малесенького світу так багато всяких інтриг.

Розділ 46. Шатл

— Якщо мене не зраджує пам'ять, — промовив доктор Андерсон, — перша ракета Годдарда пролетіла близько п'ятдесяти метрів. Цікаво, чи містер Чанг *поб'є* цей рекорд?

— Він зробить навіть краще, бо інакше нам не минути біди.

Більшість із команди науковців зібралася в оглядовому салоні, й усі тепер із тривогою в очах уважно дивились у бік задньої частини зорельота. Попри те що сам вхідний шлюз «ангара» з їхнього місця видно не було, вони й так дуже скоро побачать, коли (і якщо) «Білл Ц.» вилетить звідти.

Зворотного відліку не було; Чанг робив усе без поспіху, перевіряючи все поспіль — а запалювання ввімкне, тільки коли відчує, що все працює як слід. Вагу шатла зменшили до можливого мінімуму, знявши з нього все, що не було потрібним, і навіть палива залишили тільки на сто секунд польоту. Якщо все спрацює, то вистачить і цього; якщо ж не спрацює, то більша кількість палива буде не тільки зайвою, але й небезпечною.

— Їдьмо, — несерйозним тоном промовив нарешті Чанг.

Це мало вигляд майже магічного трюку; усе сталося так швидко, що ніхто й оком кліпнути не встиг. Ніхто не бачив, як «Білл Ц.» вискочив з ангара, бо той був

оповитий хмарою пари. Коли хмара розсіялася, шатл уже приземлявся за двісті метрів від них.

Салоном прокотилися радісні оплески.

— Він зробив це! — вигукнув ексвиконувач обов'язків капітана, містер Лі. — Він побив рекорд Годдарда... за один вдих!

Стоячи на своїх чотирьох, схожих на обрубки ніжках на тлі голого та похмурого краєвиду Європи, «Білл Ц.» здавався більшою і дещо менш витонченою модифікацією місячного модуля «Аполлона». Однак не про це думав капітан Лаплас, коли дивився на все зі свого містка. Йому здавалося, що його корабель зараз був схожий на викинуту на берег самицю кита, яка пережила важкі пологи в чужій для неї стихії. І він сподівався, що це новонароджене «китеня» виживе.

Протягом подальших, дуже напружених сорока восьми годин «Вільям Цунг» був завантажений, перевірений у польоті на десятикілометровому колі над островом — і готовий вирушати в експедицію. Для неї залишалося ще вдосталь часу: за найоптимістичнішими підрахунками, «Юніверс» у найближчі три дні ще не з'явиться, а політ на гору Зевс — навіть якщо дати час докторові ван дер Бергу на «передислокацію» свого величезного набору інструментів і приладів — займе лише шість годин.

Як тільки другий помічник Чанг приземлився, капітан Лаплас покликав його до своєї каюти. Якийсь шкіпер схвильований, подумав Чанг.

— Гарна робота, Волтере, хоча, звісно, ми нічого іншого й не очікували.

— Дякую, сер. То в чому проблема?

Капітан усміхнувся. У згуртованому екіпажі не тримають секретів одне від одного.

— У Головному офісі, як завжди. Мені дуже прикро вас розчаровувати, але я дістав розпорядження, що тільки доктор ван дер Берг та другий помічник Флойд мають провести цей політ.

— Ясна картина, — відказав Чанг із відтінком гіркоти в голосі. — І що ви їм відповіли?

— Наразі нічого. Ось чому я хотів спочатку поговорити з вами. Я вже готовий сказати їм, що ви єдиний пілот, який щонайкраще впорається із системою керування нашим шатлом, для того щоб доправити експедицію до місця призначення.

— Вони зрозуміють, що це дурня: Флойд може зробити це не гірше за мене. І в цьому не буде ні найменшого ризику — за винятком якоїсь несправності, що може трапитись із ким завгодно.

— Проте я охоче підставлю заради вас свою шию, якщо ви твердо бажаєте летіти. Зрештою, мені ніхто не завадить... А коли ми повернемося на Землю, то всі будемо героями — а героїв не судять.

Чанг, очевидно, проводив у цей момент подумки якісь хитромудрі розрахунки. І, судячи з усього, результатом залишився дуже задоволений. Після чого відповів:

— Заміна двох сотень кіло корисного вантажу на ракетне паливо дає нам новий цікавий варіант; я мав намір розповісти про нього раніше, але «Білл Ц.» все одно не зміг би впоратись із цим завданням з усією цією додатковою апаратурою та повним екіпажем...

— Можете не продовжувати. Велика стіна.

— Так і є; за один-два прольоти повз неї ми могли б провести повну розвідку та визначити, що це насправді.

— Я думав, що ми й так маємо про неї доволі непогане уявлення, і не впевнений, чи варто нам до неї наближатися. Це ще, хтозна, відверне від нас удачу.

— Можливо. Але є й інша причина, і для декого з нас вона навіть важливіша, ніж...

— Продовжуйте.

— «Цянь». Це лише десять кілометрів від Стіни. Ми хотіли б покласти там вінок.

То ось що з таким серйозним виглядом обговорювали його офіцери; і вже не вперше капітан Лаплас подумав із жалем, що було б непогано навчитися хоча б трохи китайської мови.

— Розумію, — тихо промовив він. — Мені доведеться над цим подумати... і поговорити з ван дер Бергом та Флойдом, щоб дізнатися, чи погодяться вони.

— А Головний офіс?

— К чортам собачим! Таке моє рішення.

Розділ 47. Уламки

— Краще поквартесь, — порадила «Ганімед-Центральна». — Наступне ваше зближення з Іо буде особливо для вас відчутне — труси спричинять не тільки вона, а й ми, Ганімед, наблизившись до вас саме в цей час. І ми не хочемо вас лякати, але якщо наш радар не збожеволів, то ваша гора просіла ще на сто метрів від моменту останнього сканування...

З такою швидкістю, подумав ван дер Берг, Європа знову стане практично пласкою та гладенькою за десять років. Як же тут усе відбувається швидше, ніж на Землі, — що й стало однією з найвагоміших причин того, що це місце таке популярне серед геологів.

Тепер, пристебнутий до крісла другого пілота відразу за Флойдом, майже повністю обклавшись своїми приладами, він відчував цікаву суміш хвилювання і жалю. За кілька годин, так чи інакше, закінчиться найбільша інтелектуальна авантюра всього його життя. І нічого подібного з ним уже ніколи не трапиться.

Він не боявся анітрохи — його впевненість і в цій людині, і в цій машині була повна. Серед інших емоцій несподівано з'явилося сумнівне почуття вдячності до покійної Роузі Мак-Каллен — без неї він ніколи не дістав би такої можливості, а може, так і зійшов би в могилу, не знаючи правди про ту гору.

Важко навантажений «Білл Ц.» ледве зміг піднятися навіть при цій одній десятій сили тяжіння: він не призначався для такої роботи. Але дорогу назад здолає набагато легше, бо вантаж свій не братиме. Здавалося, минула ціла вічність, перш ніж вони змогли повністю піднятися над «Галексі». При цьому мали достатньо часу, щоб устигнути оглянути дорогою всі пошкодження на корпусі зорельота, а також ознаки корозії від нечастих помірно-кислотних дощів. Поки Кріс Флойд був зосереджений на піднятті, ван дер Берг передавав короткий звіт про стан корабля з погляду приватного спостерігача. Йому це здавалося розумним, навіть якщо невдовзі, при деякій дешифрі везіння, «космічна» цінність «Галексі» нікого вже не хвилюватиме.

І от нарешті під ними розкинувся весь Гейвен, і тоді ван дер Берг зрозумів, яку геніальну роботу провів був виконувач обов'язків капітана містер Лі, коли зумів викинути на берег зореліт. Тут нараховувалося лише кілька місць, де можна було безпечно викинутися; хоча, звісно, не обійшлося й без великого

везіння, та все ж Лі використав тоді вітер і плавучий якір якнайкраще.

Далі їх зусібіч огорнув серпанок — щоб мінімізувати лобовий опір повітря, «Білл Ц.» піднявся ближче до хмар. А потім протягом двадцяти хвилин вони не бачили нічого, крім хмар. Шкода, подумав ван дер Берг, я впевнений, що там унизу точно плавають усілякі цікаві істоти, і ніхто й ніколи ще їх не бачив.

— Починаю вимкнення двигуна. — Кріс Флойд повідомив диспетчера. — Усе в нормі.

— Дуже добре, «Біллі Ц.». У вашому повітряному ешелоні інших літальних апаратів не помічено. Наразі на посадкову смугу заходите першим номером.

— Хто цей жартівник? — не стримався, щоб не запитати, ван дер Берг.

— Ронні Лім. Вір чи ні — оте «на посадкову смугу заходите першим номером» веде свій початок іще від польотів «Аполлона».

І ван дер Берг чудово розумів чому: ніщо не могло зрівнятися з доречним до ситуації гумором — за умови, що його було в міру, не надто багато, — якщо треба було зняти напругу, коли люди йшли на якусь складну та, можливо, небезпечну справу.

— За п'ятнадцять хвилин починаємо гальмування, — повідомив Флойд. — Ану глянемо, хто ще в ефірі.

Він запустив автосканування радіочастот, і маленьку кабіну наповнили звуки телеметричних сигналів та різноманітні свисти, які через короткі проміжки поспідовно змінювали один одного, у міру того, як тюнер по черзі відкидав їх, швидко підіймаючись угору по всій шкалі радіоспектра.

— Ваші місцеві радіомаяки та передавання даних, — пояснив Флойд. — Я сподівався... а-а, ось ми де!

Це була лише слабка мелодійна трель, звуки якої, дуже швидко змінюючи один одного, лилися то вгору, то вниз, наче в якомусь божевільному сопрано. Флойд глянув на частотомір.

— Ефекту Допплера майже нема — отже, «Юніверс» швидко сповільнюється.

— *Що це — текст?*

— Думаю, повільне відеосканування. Через велику тарілку на Ганімеді, коли вона перебуває в потрібному положенні, назад на Землю передають величезну кількість інформації. Інформаційні мережі Землі день і ніч вимагають новин про нас...

Вони кілька хвилин послушали гіпнотичний звук, який нічого для них не означав, а потім Флойд його вимкнув. Хоча передача з «Юніверсу» й була незрозуміла для їхніх органів чуття, не оснащених відповідною технікою для приймання даних, та все ж самим тільки фактом своєї наявності вона передала їм найважливіше для них повідомлення: допомога йде, і порятунок уже близько.

Частково, щоб заповнити паузу, а також тому, що йому й насправді було цікаво, ван дер Берг ніби знічев'я запитав:

— Ти недавно розмовляв з дідусем?

Звісно, «розмовляли» було непідходящим терміном, коли йшлося про міжпланетні відстані, але ще ніхто не придумав прийнятнішої альтернативи. «Голосограми», «аудіопошта» та «голосокартки» деякий час процвітали, а потім канули в Лету. Навіть тепер більша частина людства, напевно, не вірила, що розмова

в реальному часі просто неможлива в безмежних, відкритих просторах Сонячної системи, і тому час від часу лунали обурені протести: «Чому ви, науковці, не можете щось із цим зробити?»

— Так, — відповів Кріс Флойд. — Він у гарній формі, і я з нетерпінням чекаю на зустріч з ним.

У його голосі почулося деяке напруження. Цікаво було б дізнатися, подумав ван дер Берг, коли вони зустрічалися востаннє? Але розумів, що запитувати про це було б нетактовно. Натомість подальші десять хвилин він провів, знову й знову обговорюючи з Флойдом процедуру вивантаження та встановлення апаратури, щоб не було потім, після посадки, зайвої плутанини й затримки.

Сигнал «ПОЧАТОК ГАЛЬМУВАННЯ» спрацював уже за якусь частку секунди після того, як Флойд запустив відповідну програму. Я в надійних руках, подумав ван дер Берг; тож можу заспокоїтись і сконцентруватися на своїй роботі. Де та камера? — тільки не кажіть, що знову кудись попливла...

Хмари розвіювались. І хоча те, що містилося внизу, на дисплеї радіолокатора було видно так само добре, наче його бачили на власні очі, усе-таки люди були дуже вражені, угляdivши поверхню гори, яка здіймалася за якихось кілька кілометрів попереду.

— Глянь! — раптом вигукнув Флойд. — Ген, ліворуч — коло тієї подвійної вершини — здогадайся з першого разу!

— Твоя правда. Не думаю, що ми заподіяли їй якусь шкоду — пенетрометр просто розмазало по схилу... Цікаво, куди потрапив другий?..

— Висота тисяча. На який майданчик сідати? «Альфа» звідси має вигляд не дуже.

— Ти маєш рацію. Спробуй на «Гамму», принаймні ближче до гори.

— П'ятсот. Ось «Гамма». Я зависну на двадцять сек — якщо вона тобі не підійде, полетимо на «Бету». Чотириста... Триста... Двісті. («Удачі, "Біллі Ц."», — коротко передали з «Галексі»). Дякую, Ронні... Сто п'ятдесят... Сто... П'ятдесят... Як тобі *це*? Лише кілька невеличких каменюк та — і це дуже дивно — щось схоже на бите скло повсюди. У когось тут була дика вечірка... П'ятдесят... П'ятдесят... Так *окей*?

— Ідеально. Спускайся.

— Сорок... тридцять... двадцять... *Упевнений*, що не передумаєш?.. Десять... Зіб'ємо трохи пилюки, як казав колись Ніл... чи то був Базз?.. П'ять... Контакт!.. Елементарно, еге ж? Не знаю навіть, за що мені платять — я міг би робити це й за так.

Розділ 48. Люсі

— Вітаю, «Гані-Централь»¹, ми виконали ідеальну посадку, я маю на увазі Кріса — на пласкій поверхні, утвореній якоюсь метаморфічною скельовою породою — майже напевне, з того ж самого псевдограніту, який ми назвали гавенітом. Підніжжя гори міститься лише за два кілометри звідси, але я точно можу сказати, що реальної потреби підходити ближче нема.

Зараз ми надягаємо наші напівскафандри і за п'ять хвилин почнемо розвантажуватися. Звісно ж, монітори

¹ «Гані-Централь» — *тут* мається на увазі станція космічного зв'язку «Ганімед-Центральна».

залишаться увімкненими; виходитимемо на зв'язок щочверть години. Ван¹, кінець.

— Що ти мав на увазі, коли сказав «потреби підходити ближче нема?» — запитав Флойд.

Ван дер Берг весело вишкірився. За останні кілька хвилин він ніби скинув із пліч тягар минулих років і майже перетворився на безтурботного хлопчика.

— Кіркумспіке, — радісно відповів він. — У перекладі з латини це означає «Добре подивися навколо». Спершу дістанемо велику камеру... Вау!

«Білл Ц.» враз накренився і на якусь мить загойдався вгору та вниз на амортизаторах свого шасі — та ще й так, що якби це тривало трохи більше за кілька секунд, то могло б спричинити раптовий напад морської хвороби в усіх, хто був усередині.

— На Ганімеді казали правду щодо цих трусів, — сказав Флойд, коли вони оговтались. — Це не *загрожує* нам чимось серйозним?

— Мабуть, ні. До зближення ще тридцять годин, а під нами нібито суцільний пласт гірської породи. Але ми тут не затримуватимемося — на щастя, нам цього й не треба... Моя маска сидить рівно? Щось не так.

— Дай-но, підтягну ремінець... Так краще. Вдихни на повні груди — добре, тепер усе гаразд... Я піду перший.

Ван дер Берг хотів, щоб «перший маленький крок»² зробив саме він, але командиром був Кріс Флойд, який передовсім мав переконатися, що «Білл Ц.» у належному стані й готовий до негайного зльоту, коли що.

¹ Ван — *тут* скорочення від «ван дер Берг».

² За аналогією до висадки астронавтів на Місяці в 1969-му.

Кріс обійшов один раз навколо маленького космічного кораблика, оглядаючи шасі, а потім показав ван дер Бергу великий палець угору, після чого той і собі став спускатися по драбинці, щоб скласти компанію Флойдові. Хоча, досліджуючи Гейвен, він уже носив такий самий, зовсім неважкий, дихальний апарат, зараз усе-таки почувався з ним якось незручно, тож коли спустився на посадковий майданчик, то трохи затримався, щоб підкоригувати деякі налаштування. Потім звів очі... і побачив, *що* робить Флойд.

— Не чіпай! — крикнув він. — Це небезпечно!

З несподіванки Флойд відскочив на добрячий метр від уламків якоїсь склистої породи, яку щойно оглядав. Як на його недосвідчене око, вони були схожі скоріше на розколоті шматки охололого розтопу з великої склотопильної печі.

— Воно ж не радіоактивне, сподіваюся? — тривожно запитав він.

— Ні. Але не підходь туди, поки не підійду я.

На свій подив, Флойд помітив на руках у ван дер Берга цупкі захисні рукавички. А от особисто йому, як астронавтові, знадобилося чимало часу, щоб звикнути до того, що тут, на Європі, у цій атмосфері, виявляється, можна було цілком безпечно зняти з себе хоч і все, до голої шкіри, zostавшись лише в дихальній масці, і жодної небезпеки це не становило б. Ніде більше в Сонячній системі — ба й на Марсі — це було б неможливо.

Ван дер Берг дуже обережно потягнувся вниз і підняв довгий осколок склоподібного матеріалу. Навіть у цьому розсіяному світлі уламок переливався якимось дивним блиском, і Флойд помітив, що той має дуже нерівний край.

— Найгостріший ніж у відомій нам частині Всесвіту, — не стримуючи радості, проказав ван дер Берг.

— Отже, ми пройшли крізь усе це, щоб знайти собі ножа!

Ван дер Берг почав сміятися, та виявилось, що з маскою на обличчі це було непросто.

— То ти й досі не здогадався, що це все означає?

— Починаю відчувати, що я єдиний, хто ще не здогадався.

Ван дер Берг узяв свого товариша за плече й повернув обличчям до гігантських невиразних і загрозливих обрисів гори Зевс. Із цієї відстані вона заповнювала собою половину неба — не просто найбільша, а єдина гора на всьому цьому маленькому світі під назвою Європа.

— Помилуйся цим краєвидом хвилинку. А в мене важливий дзвінок.

Він набрав на своєму «комсеті» код, зачекав, поки загориться індикатор «ГОТОВО», і проказав:

— «Ганімед-Центральна сто дев'ять», — це Ван. *Можете з'єднати?*

З мінімальною часовою затримкою чийсь — очевидно, електронний — голос відповів:

— Вітаємо, Ване. Це «Ганімед-Центральна сто дев'ять». Готові з'єднати.

Ван дер Берг зробив паузу, смакуючи момент, який потім згадуватиме все своє життя.

— З'єднайте з абонентом на Землі «Дядечко сімсот тридцять сім». Передайте таке повідомлення: ЛЮСІ ТУТ. ЛЮСІ ТУТ. Кінець повідомлення. Будь ласка, повторіть.

Мабуть, я мав би завадити йому це сказати, хоч би що там означали його слова, подумав Флойд, коли

Ганімед повторював повідомлення Берга. Але тепер уже пізно. Воно досягне Землі протягом години.

— Вибач, Крісе, щодо цього, — знову радісно виширився ван дер Берг. — Я хотів запатентувати за собою першість у відкритті — поміж усього іншого.

— Якщо ти якнайшвидше не почнеш розповідати, я почну різати тебе одним із цих патентованих скляних ножів.

— Скляних, аякже!.. Що ж, пояснення може зачекати — воно вкрай цікаве, але досить заплутане. Тож я просто наведу факти.

Гора Зевс — це цілісний алмаз, орієнтовна маса якого становить мільйон мільйонів тонн. Або, якщо хочеш, приблизно два помножене на десять у сімнадцятому степені карати. Але я не можу гарантувати, що вся ця маса ювелірної якості.

Частина VII

ВЕЛИКА СТИНА

Розділ 49. Монумент

Коли вони вивантажували обладнання з «Білла Ц.» на їхній маленький гранітний посадковий майданчик, Крісові Флойду важко було відірвати погляд від гори, оповитий серпанком грізний силует якої нависав над ними. Цілісний алмаз — більший за Еверест! Та *що* там — розкидані фрагменти, які лежать навколо човника, напевне, коштують мільярди, а не мільйони.

З іншого боку, вони можуть коштувати не більше ніж... ну, скажімо, шматочки битого скла. Цінність діамантів завжди контролювали біржовики, а також ті, хто їх видобув та обробив; але якщо буквально ціла гора алмазів з'явиться раптом на ринку, то ціни на них, безумовно, повністю обваляться. Тепер Флойд почав розуміти, чому так багато зацікавлених сторін зосередили свою увагу на Європі; політичні та економічні наслідки були б безмежні.

Нині, коли він нарешті довів свою теорію, ван дер Берг знову став відданим науці та цілеспрямованим науковцем, що прагне завершити свій експеримент, ні на що більше не відволікаючись. Разом із Флойдом — дістати самому з тісної кабіни «Білла Ц.» деяке громіздке

обладнання виявилось нелегко — вони спершу спеціальним переносним електричним дрилем висвердлили метрової довжини керн та обережно віднесли його назад до човника.

У Флойда були свої плани, але він погодився, що спершу треба розібратися зі складнішими завданнями. І тільки аж коли вони розклали сейсмографічне обладнання та встановили панорамну телевізійну камеру на низькому важкому штативі, ван дер Берг милостиво зволив нарешті зійти до того, щоб зібрати частину незліченних багатств, які валялися повсюди навколо.

— У крайньому разі, — сказав він, ретельно добираючи менш смертоносні уламки, — з них вийдуть непогані сувеніри.

— Якщо нас, щоб заволодіти ними, не вб'ють друзі Роузі.

Ван дер Берг уважно подивився на свого супутника; цікаво, подумав він, що насправді знає Кріс?.. І про що, як усі інші, тільки здогадується?

— Тепер, коли таємницю розкрито, вони не стануть нічого робити. Десь за годину всі комп'ютери фондової біржі просто збожеволіють.

— Ну, ти й шельма! — сказав Флорйд із захопленням, а не злістю. — Тож он про що йшлося у твоєму посланні.

— Не існує закону, який би стверджував, що науковець не має права підзаробити трохи на стороні, але я залишаю розбиратись із цими брудними справами своїм друзям на Землі. Мене ж, чесно кажучи, набагато більше цікавить робота, яку ми тут виконуємо... Подай, будь ласка, той гайковий ключ...

Тричі, перш ніж вони закінчили облаштувати Станцію Зевс, їх мало не збивали з ніг космічні земле-

труси. Спершу вони відчувалися як вібрація під ногами, потім усе починало тремтіти, а згодом чувся жахливий, протяжний, наче стогін, звук, який, здавалося, долинав з усіх боків. Той звук ніби народжувало саме повітря, що видавалося Флойдові найдивнішим з усього. Він не міг ніяк звикнути до того, що навколо них достатньо атмосфери, щоб можна було спілкуватися на коротких відстанях без радіо.

Ван дер Берг усе запевняв, що ці космічні землетруси наразі доволі безпечні, але Флойд навчився ніколи не довіряти експертам занадто. Правда, геолог довів уже, що мав рацію; тож, коли Кріс дивився на «Білла Ц.», що гойдався на своїх амортизаторах, наче корабель, який потрапив у шторм, він сподівався, що удача Вана затримається з ними принаймні ще на кілька хвилин.

— Здається, готово, — сказав нарешті науковець, на превелику втіху для Флойда. — Ганімед отримує чіткі дані на всіх каналах. Акумуляторів, які сонячна панель постійно підзаряджатиме, вистачить на роки.

— Якщо це обладнання простоїть тут хоча б із тиждень, я буду дуже здивований. А зараз я готовий поклястися, що з моменту нашої посадки гора зрушилася — треба забиратися звідси, перш ніж вона впаде нам на голови.

— Мене більше хвилює, — засміявся ван дер Берг, — що, коли ти запускатимеш двигун, ударна хвиля від нього повалить усе, що ми тут намостили.

— Жодного ризику, бо ми на достатній відстані, а до того ще й вивантажили стільки всякого мотлоху, що нам для піднімання вистачить і половини тяги. Якщо тільки ти не захочеш прихопити на борт іще кілька мільярдів. Або трильйонів.

— Не будемо жадібними. Та я навіть і не здогадуюсь, скільки воно коштуватиме, коли ми доправимо це на Землю. Напевне, більшу частину заберуть собі всякі музеї. А як воно буде потім — хтозна.

Пальці Флойда залітали над панеллю керування — почався обмін повідомленнями з «Галексі».

— Перший етап експедиції завершено. «Білл Ц.» готовий до зльоту. План польоту — як домовлено.

Вони не здивувалися, коли відповів сам капітан Лаплас:

— А ви *впевнені*, що хочете продовжити? Пам'ятайте, остаточне рішення за вами. Я підтримаю вас, хоч би яким воно було.

— Так, сер! І ми обидва дуже вам вдячні. Ми розуміємо почуття екіпажу. А внесок у науку може виявитися справді гігантським — і нас обох це проймає просто до кісток.

— Хвилинку, ми все ще чекаємо вашого звіту про гору Зевс!

Флойд подивився на ван дер Берга, а той знизав плечима та взяв мікрофон.

— Якщо розповімо вам, капітане, усе зараз, ви подумаєте, що ми божевільні... або вішаємо вам локшину. Зачекайте, будь ласка, годину-дві, поки ми повернемося... з доказами.

— Гм. Гадаю, наказувати вам щось у цей момент марно, так? Усе одно — удачі. І від хазяїна також: він вважає, що політ до «Цяня» — чудова ідея.

— Я знав, що сер Лоренс схвалить, — зауважив Флойд своєму супутникові. — У всякому разі... якщо він усе одно вже остаточно списав «Галексі», то списати до купи ще й «Білл Ц.» — не така вже й велика втрата, правда ж?

Ван дер Берг міг зрозуміти його думку, але не міг прийняти її цілком. Він же не просто здобув собі шойно блискучу репутацію в наукових колах — він ще й сподівався покористуватися нею хоча б деякий час, а тому загибель десь на околицях Сонячної системи в його плани найближчим часом не входила.

— О... до речі, — сказав Флойд. — Хто така Люсі — хтось конкретний?

— Ні, скільки я знаю. Ми наткнулися на це ім'я в пошуковику в комп'ютерній мережі та вирішили, що воно може стати гарним кодовим словом — усі припускають, що йдеться про Люцифера, що, по суті, напів-правда, і тим самим уведе в оману та зіб'є зі сліду...

Я ніколи не чув про них раніше, але сто років тому то був популярний музичний гурт із дуже дивною назвою — «Бітлз», в оригіналі, англійською, по літерах В-Е-А-Т-Л-Е-S, хоча третя літера мала бути Е, а не А; і не питай мене чому. І вони написали були одну пісню з не менш дивною назвою: «Люсі в небі з діамантами». Фантастика, правда? Наче вони знали...

Згідно з даними радіолокатора з Ганімеда, місце кораблетрощі «Цяня» лежало за триста кілометрів на захід від гори Зевс, у напрямку сутінкової зони та вічно холодної твердої поверхні далі за нею. І хоча ті простори й були вічно холодні, проте не вічно темні: половину часу їх доволі яскраво освітлювало далеке Сонце. Однак навіть наприкінці довгого сонячного європейського дня температура тут на поверхні супутника все ще була значно нижча від точки замерзання води. А що рідка вода могла існувати лише на півкулі, яка завжди була повернута до Люцифера, то проміжний регіон між теплою та холодною півкулями був місцем постійних штормів, де дощі

й зливи з градом, мокрий сніг і просто сніг безперервно змагалися між собою за панування над цією територією.

За ті пів століття, які минули з часу катастрофічної посадки «Цяня», космічний корабель перемістило аж на майже тисячу кілометрів. Напевне, він — як і «Галексі» — дрейфував кілька років по нововиниклому Галілейському морю, поки не пристав до цього похмурого та негостинного берега.

Щойно «Білл Ц.» вирівнявся перед спуском, у кінці другого «стрибка» через Європу, Флойд упіймав сигнал локатора, відбитий від мети їхньої подорожі. Той сигнал був напрочуд слабкий для такого великого об'єкта, як «Цянь»; тільки-но шатл прорвався крізь хмари вниз, люди зрозуміли чому.

Місце аварії космічного корабля «Цянь» — першого космічного корабля, пілотованого людьми, які мали висадитися на супутнику Юпітера — було в центрі невеликого круглого озера, очевидно, штучного та з'єднаного каналом з морем, що було звідси менше ніж за три кілометри. Від зорельота залишився тільки скелет, та й той не весь; «м'ясо» було обгризене дочиста.

Але ким? — подумав ван дер Берг. Тут не було ніяких ознак життя; місце мало такий вигляд, ніби було занедбане роками. Та він не мав жодного сумніву в тому, що хтось таки «роздягнув» розбитий корабель, цілком обдуманно та майже хірургічно точно.

— Здається безпечним для посадки, — озвався Флойд і зачекав кілька секунд, поки ван дер Берг не кивнув якось майже відсторонено на знак згоди. Геолог уже знімав на відео все, що бачив.

«Білл Ц.», наче пір'їнка, сів на берег того ставочка, і тепер люди дивилися через холодну темну воду на

цей пам'ятник людському прагненню до пізнання світу. Здавалося, зручного способу дістатися безпосередньо до місця аварії не було, але насправді це й не мало значення.

Одягнувши свої напівскафандри, вони взяли вінок і понесли до краю води, якесь мить урочисто потримали його перед камерою, а потім, віддаючи данину пам'яті загиблим членам екіпажу «Цяня», спустили той вінок на воду від імені всього екіпажу «Галексі». Вінок був красивий: навіть попри те, що доступним матеріалом для його виготовлення були тільки металева фольга, папір та пластик, можна було легко повірити, що квіти й листя справжні. До вінка з усіх боків були прикріплені записки та написи, багато з них були виведені стародавнім (китайським) письмом — що на цей час уже офіційно вийшло з ужитку, — а не латинським шрифтом.

Коли вони поверталися до «Білла Ц.», Флойд задумливо промовив:

— А ти помітив, що там практично не залишилося металу? Тільки скло, пластик, синтетика.

— А шпангоути та тримальні балки?

— Композит — переважно вуглець, бор. Хтось тут поблизу дуже голодний на метал... і вміє його розрізняти, коли бачить. Цікаво...

І дуже, подумав ван дер Берг. У світі, де не могло існувати вогню, метали та стопи виготовити було майже неможливо, і тому вони тут такі ж цінні, як... алмази.

Доповівши на базу й отримавши подячне повідомлення від другого помічника Чанга та його колег, Флойд підняв «Білла Ц.» на тисячу метрів і продовжив шлях далі на захід.

— Останній раунд, — сказав він, — немає сенсу підніматися вище — ми будемо там через десять хвилин. Але я не приземлюся: якщо Велика стіна така, як ми думаємо, я волів би за краще не робити цього. Ми зробимо швидкий проліт і вирушимо додому. Підготуй камери; це може виявитися навіть важливішим за гору Зевс.

А ще, додав він про себе, я, можливо, скоро дізнаюсь, що відчував п'ятдесят років тому недалеко звідси мій дідусь Гейвуд. У нас буде про що поговорити, коли ми зустрінемося — менше ніж за тиждень, якщо все піде добре.

Розділ 50. «Відкрите місто»¹

Яке жахливе місце, подумав Кріс Флойд: нічого, крім ураганного дощу зі снігом, шквальної хуртовини та випадкових проблесків краєвиду, помережаного льодом, — ось чому, приміром, Гейвен був просто тропічним раєм! Проте він знав, що там, на «темному боці» Європи, який перебував лише за кілька сотень кілометрів далі за обрієм, було ще гірше.

Та, на його подив, погода раптово прояснилася, і якраз перед тим, як вони досягли своєї мети. Хмари розсіялись — і там, попереду, виявилася величезна чорна стіна заввишки майже з кілометр, яка простяглася прямо впоперек траєкторії польоту «Білла Ц.». Вона була така величезна, що, без сумніву, створювала тут свій власний мікроклімат: панівний вітер огинав її, залишаючи вузьку тиху місцинку з завітрянного боку.

¹ «Відкрите місто» — місто, в яке під час війни агресор увійде без бою, тим самим воно буде врятоване від штурму й бомбардувань.

Цю стіну миттєво розпізнали як Моноліт. Біля його підніжжя знайшли собі притулок сотні напівсферичних споруд, які в променях низького сонця, що було колись Юпітером, сяяли примарним білим світлом. Вони, подумав Флойд, точнісінько як прадавні вулики — тільки виліплені зі снігу; самим своїм виглядом скидалися на щось земне, знайоме до болю, що крутилося вже на кінчику язика й готове було з нього злетіти. Але ван дер Берг випередив Флойда лише на якусь частку секунди.

— Іглу, — промовив він. — Та сама проблема — те саме рішення. Тут немає більше ніяких інших будівельних матеріалів, крім хіба що скелі, з якою було б набагато важче працювати. І низька гравітація, напевне, допомагає — деякі з цих бань досить великі. Цікаво, хто в них живе?..

Вони були ще надто далеко, щоб розгледіти, чи рухається там щось вуличками того маленького містечка на краю світу. А коли нарешті наблизилися, то побачили, що ніяких вулиць нема.

— Це Венеція, зроблена з льоду, — сказав Флойд. — Тільки іглу та канали.

— Амфібії, — відказав на те ван дер Берг. — Цього слід було очікувати. Цікаво, де ж вони?

— Можливо, ми їх налякали. «Білл Ц.» набагато гучніший зовні, ніж усередині.

Якусь хвилину ван дер Берг був надто зайнятий зніманням та розмовою з «Галексі», а потім сказав:

— Гадаю, ми не можемо просто піти звідси, не спробувавши законтрактувати з ними. Твоя правда — це набагато важливіше за гору Зевс.

— І може виявитися куди небезпечнішим.

— Я не бачу жодної ознаки передових технологій... Поправка: он там щось схоже на стару радарну «тарілку» ХХ століття! *Можеш* підлетіти ближче?

— І підставитися під постріли? Ні, дякую. Крім того, закінчується паливо, і ми не можемо висіти тут вічно. Іще тільки десять хвилин — якщо хочеш повернутися додому.

— Чи можемо ми хоча б приземлитися і роззирнутися? Онде голий шматок скелі — сідай!.. Чорт бери, і де всі?

— Полякались, як і я... Дев'ять хвилин. Я пролечу один раз через місто — знімай усе, що зможеш... Так, «Галексі»... Ми окей — просто дуже зайняті в цей момент... Зв'яжемося пізніше...

— Я тільки-но зрозумів, що це не радарна «тарілка», але щось не менш цікаве. Воно направлене прямо на Люцифера — це сонячна піч! Вельми корисна річ там, де сонце завжди стоїть на місці... а ти не можеш запалити вогонь.

— Вісім хвилин. Шкода, що всі поховались усередину.

— Або знов у воду. Чи можемо ми глянути ближче на ту велику будівлю з відкритою місциною навколо неї? Думаю, це міська ратуша.

Ван дер Берг показував на конструкцію, значно більшу за всі інші й зовсім інакшого дизайну; це була сукупність вертикальних циліндрів на кшталт просто таки величезних органних труб. Ба більше, це було не якесь там невиразне біле іглу, а мало на собі по всій поверхні складний візерунок у цяточку.

— Європейське мистецтво! — вигукнув ван дер Берг. — Це ж справжнісінька фреска! Ближче, ближче! Ми повинні все зняти!

Флойд слухняно почав спускатися нижче... і нижче... і нижче. Він, здавалося, повністю забув усі свої попередні

застереження щодо обмеження в часі; і раптом шокований ван дер Берг, не вірячи власному здогадові, зрозумів, що Флойд збирається зробити посадку.

Науковець швидко відвів очі від суходолу, який стрімко наближався, та глянув на свого пілота. Хоча Флойд, як з усього було видно, повністю контролював «Білла Ц.», але здавався якимось загіпнотизованим: він утупився в одну точку прямо перед собою, по курсу шатла, який ішов на посадку.

— Що таке, Крісе?! — прокричав ван дер Берг. — Ти знаєш, що робиш?

— Звісно. Хіба ти його не бачиш?

— Не бачу кого?

— Того чоловіка, що стоїть коло найбільшого циліндра. І на ньому нема дихального приладдя!

— Не будь ідіотом, Крісе, там нікого нема!

— Він дивиться прямо на нас! Він махає нам... Здається, я його знаю... Боже мій!

— Там нікого... Нікого! Спинись!

Флойд ігнорував супутника повністю. Він був абсолютно спокійний, а його рухи — чіткі та професійні, тому він просто ідеально посадив «Білла Ц.» на ґрунт, вимкнувши двигун саме в потрібний момент перед посадкою.

Після цього він украй сумлінно перевірів покази всіх приладів на панелі керування та встановив запобіжні фіксатори на всіх кнопках і важелях. І тільки потому, як повністю виконав усю цю процедуру, Кріс Флойд — зі спантеличеним, але щасливим виразом на обличчі — знову подивився в ілюмінатор.

— Привіт, дідусю, — промовив він м'яким і тихим голосом до того, кого ван дер Берг не бачив.

Розділ 51. Фантом

Навіть у найжахливіших своїх кошмарах доктор ван дер Берг ніколи не міг собі уявити, що колись потрапить у якийсь ворожий світ у крихітній космічній капсулі в компанії з одним божевільним. Але Кріс Флойд принаймні не здавався буйним; можливо, він навіть буде в гарному настрої та знову захоче без ризику полетіти назад до «Галексі»...

Кріс і досі вдивлявся в ніщо, а його губи час від часу рухались у німій розмові. Інопланетне «місто» залишалося зовсім безлюдним і мало вигляд майже такий, наче його покинули не одне століття тому. Однак тепер ван дер Берг несподівано став помічати деякі красномовні ознаки чиеїсь недавньої тут життєдіяльності. Хоча ракетні двигуни «Білла Ц.» і здули тонкий шар снігу безпосередньо навколо місця посадки, позостала частина маленької площі все ще залишалася злегка припудреною. Це була ніби як сторінка, вирвана з книжки, вкрита знаками та ієрогліфами — і деякі з них Рольф міг прочитати.

Так от, на тій сторінці написано, що ген у тому напрямку, приміром, хтось проволік важкий предмет — або ж то був слід від самого аборигена, від його незграбної манери пересуватися суходолом. А, наприклад, від цього — закритого тепер — входу до одного з іглу вела доріжка, в якій безпомилково вгадувався слід якогось колісного транспортного засобу. Занадто далеко, щоб можна було розгледіти деталі, валявся невеличкий предмет, який міг бути викинутою кимось якоюсь посудиною — схоже, що європейцям часом бувають такі-ми ж недбалими, як і люди...

Наявність тут життя була незаперечна та разюча. Ван дер Берг відчував, що за ним у цю мить стежать тисячі очей чи інших органів чуття, і неможливо було здогадатися, чи доброзичливі ті мізки, що отримують сигнали від отих органів, чи ворожі. А може, вони взагалі байдужі до всього й просто чекають, коли непрохані гості заберуться геть, а самі вони знову зможуть продовжити свою перервану й таємничу справу.

І тут Кріс Флойд знову заговорив у порожнє повітря перед собою.

— До побачення, дідусю, — промовив він тихо, з легким нальотом смутку; а повернувшись до ван дер Берга, озвався вже звичайним тоном: — Він каже, що нам уже час іти... Упевнений, ти вважаєш мене божевільним.

За цієї ситуації, вирішив ван дер Берг, найрозумнішим буде не погодитися. Рольф не знав, що, у кожному разі, дуже скоро йому й без цього буде про що переживати по-справжньому.

Отже, потім Флойд пильно та з тривогою подивився на дані на екрані бортового комп'ютера «Білла Ц.». Після цього за якусь мить він цілком адекватним і зрозумілим тоном сказав — так, наче просив вибачення:

— Вибач, Ване. На цю посадку витрачено більше палива, ніж я планував. Нам доведеться змінити подальший маршрут.

Іншими словами, подумав, спохмурнівши, ван дер Берг, це означало: «Ми не можемо повернутися до "Галексі"».

Йому ледве вдалося стриматися, щоб не вигукнути: «Чорт би забрав твого дідуся!» — і натомість просто запитав:

— То *що* робитимемо?

Флойд вивчав карту та набирав на клавіатурі якісь цифри.

— Ми не можемо залишитися тут... (А чом би й ні? — подумав ван дер Берг. — Якщо ми все одно помремо, то зможемо перед цим хоча б із максимальною користю провести свій час, дізнавшись про тутешній світ якомога більше.) Тому нам слід знайти місце, де шатл з «Юніверсу» легко зможе нас підібрати...

Після цих слів глибоко в душі ван дер Берг полегшено зітхнув. Яким же він був дурнем, що сам про це не подумав; він почувався людиною, яку помилували в останню мить — і саме тоді, коли вже стояв під шибеницею з мотузком на шиї. «Юніверс» повинен дістатися Європи менше ніж за чотири дні; постій на «Біллі Ц.» навряд чи можна назвати розкішним, але він усе одно був безмежно кращий серед більшості варіантів, які Рольф міг собі уявити.

— ... десь подалі від цієї мерзеної погоди... стабільну рівну поверхню... поближче до «Галексі», хоча я не впевнений, що це сильно нам допоможе... де не буде жодної проблеми. Нам вистачить палива на п'ятсот кілометрів, але ми просто не можемо ризикувати, щоб перетнути море.

На якусь мить ван дер Берг із жалем подумав про гору Зевс — скільки ще всього можна було там зробити. Але оті всі сейсмічні збурення, що постійно стають тільки дужчими, в міру того як Іо підходить дедалі ближче до Європи, щоб стати на одній лінії між нею та Люцифером, унеможливлювали цей задум повністю. Було б непогано, подумав Рольф, дізнатися, чи й досі працюють під горою встановлені ним прилади,

та перевірити їх при нагоді ще раз, шойно вони з Крісом розберуться з цією нагальнішою проблемою.

— Я полечу вздовж берега до екватора — найкращого місця, де зможе сісти шатл... Радарна карта показує якісь гладенькі ділянки просто вглибині суходолу, близько шістдесятого градуса західної довготи.

— Знаю. Плато Масада. (А подумки ван дер Берг додав, що там, можливо, з'явиться шанс провести ще деякі дослідження. Ніколи не пропускайте несподіваної можливості...)

— Отже, плато... До побачення, Венеціє. До побачення, дідусю...

Коли приглушений рев гальмівних двигунів шатла затих, Кріс Флойд востаннє встановив на системі запуску запобіжні фіксатори, розстебнув пас безпеки та потягнувся руками й ногами, скільки дозволяли тісні «номери» «Білла Ц.».

— Не такий уже й поганий вигляд із вікна... як для Європи, — весело сказав він. — Що ж, у нас є чотири дні, щоб з'ясувати, чи дійсно такі вже й погані пайки з незайманих запасів на шатлах, як про них кажуть. Отже... хто з нас перший почне виливати душу?

Розділ 52. На дивані в психотерапевта

«Шкода, що я не дуже розбираюсь у психології, — подумав ван дер Берг, — бо тоді я зміг би дослідити параметри тієї його галюцинації. Але зараз він здається цілком здоровим, поки не починає розповідати про дідуся».

Хоча при одній шостій від земної сили тяжіння майже *будь-яке* сидіння здаватиметься зручним, Флойд відхилив спинку свого повністю, до горизонтального положення, та ліг, заклавши руки під потилицю. І ван дер Берг раптом пригадав, що це була класична поза пацієнта під час візиту до психотерапевта, ще починаючи від часів старого, але й досі не зовсім дискредитованого, фрейдівського психоаналізу.

Він був радий надати право висловитися першим комусь іншому: частково з цікавості, але переважно тому, що сподівався: що швидше Флойд дістане цю несусвітню дурню зі свого організму, то швидше вилікується або принаймні стане сумирним. Але Рольф не почувався надто оптимістично: напевно, щоб викликати таку потужну ілюзію, у Кріса мала бути передусім якась серйозна, дуже глибока проблема.

Рольфа сильно збентежило, коли з'ясувалося, що Флойд повністю з ним згоден і навіть уже визначив сам собі діагноз.

— Мій психорейтинг «А-один-плюс», — сказав він. — Це означає, що мені навіть дозволено переглядати мої власні файли¹, а це можуть робити лише десять відсотків від загалу. Тож я такий здивований, як і ти, але я бачив дідуса, і він говорив зі мною. Я ніколи не вірив у привидів — а хто ж вірить? — та це має означати, що дідусь мертвий. А я так хотів з ним зблизитись. З нетерпінням чекав нашої зустрічі... Ну, тепер принаймні матиму, що згадати...

І в цю мить ван дер Берг запитав:

¹ Мої власні файли — *тут* висновки медичної комісії про стан здоров'я пацієнта.

— А що ж *саме* він сказав?

Кріс усміхнувся через силу й відповів:

— Моя пам'ять ніколи не була абсолютною, і мене самого все тоді так збентежило, що навряд чи я зможу передати слово в слово те, що дідусь мені сказав.

Він зробив паузу, і його обличчя стало зосередженим.

— Як дивно; зараз, коли я намагаюсь усе пригадати, мені здається, що ми взагалі розмовляли без слів.

Іще гірше, подумав ван дер Берг; телепатія, та ще й укупі з життям після смерті. Але вголос він лише сказав:

— Ну, то виклади мені хоча б загальну суть вашої... е-е... розмови. Пригадую, я не чув тоді взагалі, щоб ти щось промовляв.

— Добре. Він сказав щось на кшталт: «Я хотів побачити тебе ще раз, і я дуже щасливий. Я впевнений, що все буде добре, і “Юніверс” скоро підбере вас».

Типове банальне повідомлення привида, подумав ван дер Берг. Вони ніколи не розповідають про щось корисне або незвичайне — просто віддзеркалюють сподівання та побоювання слухача. Відлуння нульової інформації з підсвідомості.

— Продовжуй.

— Потім я запитав його, де всі, чому це місце покинуте. Він засміявся і дав мені відповідь, якої я й досі не розумію. Щось на кшталт: «Я знаю, ви не мали жодного наміру заподіяти шкоду... Коли ми побачили, як ви наближаєтеся, то ледве встигли подати сигнал тривоги. Усі...», — і тут він використав слово, яке я не зміг би вимовити, навіть якби запам'ятав його, — «...заховались під воду... Вони вміють рухатися досить швидко, коли треба! Вони не вийдуть, поки ви

не підете геть, а вітер здує всю отруту». *Що* він хотів цим сказати? Викид нашого шатла — приємна, чиста пара... і така ж більша частина їхньої атмосфери...

Ну, подумав ван дер Берг, я впевнений, що галюцинації — як і сни — не обов'язково повинні мати логічне пояснення. Можливо, поняття «отрута» символізує якийсь глибоко вкорінений страх, якому Кріс, попри свій чудовий психорейтинг, не в змозі сміливо подивитись у вічі. Хоч би там як, я сумніваюся, що це стосується якось мене. Отрута, аякже ж! Паливна речовина «Білла Ц.» — це чиста дистильована вода, яка доставляється на орбіту з Ганімеда.

Але зачекайте хвилинку. Яка температура самого викиду? Хіба я не читав десь, що?..

— Крісе, — обережно озвався ван дер Берг, — після того, як вода пройде через реактор, чи *вся* вона виходить як пара?

— А що *ще* може там бути? А-а, якщо температура в реакторі надто висока, то десять-п'ятнадцять відсотків води розщеплюється на водень та кисень.

Кисень! Ван дер Берг відчув раптовий мороз, хоча в шатлі була комфортна кімнатна температура. Украй мало ймовірно, що Флойд і сам зрозумів, *що* він тількино сказав; подібні знання були за межами його звичайної сфери знань.

— А чи відомо тобі, Крісе, що для примітивних організмів на Землі та, звісно ж, для істот, які живуть в атмосфері, схожій на європейську, кисень — це смертельна отрута?

— Та ти жартуєш.

— Аж ніяк: він отруйний навіть і для нас — під високим тиском.

— Я чув щось таке. Нам розповідали про це на курсах із дайвінгу.

— Твій... дідусь... сказав правильно. Це те саме, якби ми оббризкали те місто «гірчичним» газом. Хоча це не так уже й смертельно — кисень розсіюється дуже швидко.

— Отже, тепер ти мені віриш.

— А я ніколи й не казав, що не вірю.

— Та ти збожеволів би, якби повірив!

Це зламало деяке напруження між ними, і вони обидва дружно розсміялися.

— А ти не сказав мені, у що він був одягнений.

— У старомодний халат, яким я його запам'ятав, коли ще був хлопчиком. Сидів на ньому дуже зручно.

— Іще якісь деталі?

— Тепер, коли ти про це заговорив, я пригадую, що він мав набагато молодший вигляд і що в нього було більше волосся, ніж коли бачив його востаннє. Тож не думаю, що він був... як би це сказати?... справжній. Щось на зразок комп'ютерного зображення. Або синтетична голограма.

— Моноліт!

— Авжеж, я теж так подумав. Ти пам'ятаєш, як Дейв Боумен з'явився був дідусеві на «Діскавері»? Можливо, тепер черга дідуся. Але навіщо? Він не давав мені жодного попередження, навіть жодного конкретного повідомлення. Просто хотів попрощатися та побажати мені добра...

Протягом кількох подальших — вельми неприємних для обох — секунд обличчя Флойда дедалі більше морщилося, наче від болю; та дуже швидко він опанував себе й усміхнувся ван дер Бергу.

— Ну, я вже наговорився задосить. Тепер твоя черга пояснити, що саме робить мільйонмільйонотонний алмаз... у світі, який складається здебільшого з льоду та сірки. І спробуй пояснити добре.

— Спробую, — відповів доктор Рольф ван дер Берг.

Розділ 53. «Скороварка»

— Ще коли я навчався був у Флегстаффі, — розпочав ван дер Берг, — то якось натрапив на одну стару книжку з астрономії, у якій ішлося, що «Сонячна система складається з Сонця, Юпітера... та всяких класифікованих уламків». Ставить Землю на своє місце, чи не так? І навряд чи справедливо щодо Сатурна, Урана та Нептуна — інших трьох газових гігантів, які, всі троє разом, становлять приблизно половину від розмірів самого Юпітера.

Але я почав би краще з Європи. Як ти знаєш, вона була майже гладенькою льодовою кулькою, перш ніж Люцифер почав її прогрівати — найбільша її висота була лише на пару сотень метрів над нульовим рівнем, — і після того, як лід розтанув і багато води мігрувало та замерзло на «темному боці», усе одно мало що змінилося. Від 2015 року, коли почалися наші детальні спостереження, до 2038-го на всьому супутнику існувала тільки одна висока точка — і ми знаємо, що це було.

— Авжеж, знаємо. І хоча я бачив це на власні очі, та все ще не можу звикнути з думкою, що Моноліт може бути схожим на стіну! Я завжди візуалізував його собі як такого, що вертикально стоїть... або вільно плаває в просторі.

— Думаю, ми вже переконалися, що він може робити все, що захоче, все, що ми можемо собі уявити, та багато іншого.

Так-от, у 2037 році, між одним спостереженням та іншим, з Європою щось трапилося. Зненацька з'явилась — усі десять кілометрів заввишки за раз! — гора Зевс.

Вулкани такої висоти не виростають за пару тижнів; окрім того, Європа не така вулканічно активна, як Іо.

— Як на мене, досить активна, — пробурмотів Флойд. — Ти не відчув, як оце зараз труснуло?

— Крім того, якби це був вулкан, він викинув би величезну кількість газу в атмосферу; деякі зміни відбувалися, але такі незначні, що цього явно було недостатньо для пояснення. Це все залишалося оповитим суцільною таємницею; і через те, що ми боялися підлітати занадто близько — та й були зайняті кожен своїми власними проєктами, — ми не робили майже нічого, крім як висували всілякі фантастичні теорії. І жодна з них, як виявилось потім, не була такою фантастичною, як сама правда.

Спершу я запідозрив це під час незапланованих спостережень у 2057 році, але зовсім не сприймав їхні результати серйозно ще пару літ. Потім почали з'являтися більш-менш переконливі докази; і якби мова йшла про щось не таке аж чудернацьке, то мені вже цілком вистачило б і їх.

Але, перш ніж я зміг би повірити, що гора Зевс — це суцільний алмаз, мені треба було знайти для цього надійне пояснення. Для хорошого науковця — а я вважаю себе хорошим — жоден факт не є дійсно припустимим, поки не існує теорії, яка його пояснювала б. Ця теорія може виявитись і помилковою — зазвичай

так і є, принаймні в деяких деталях, — але вона повинна запропонувати робочу гіпотезу.

А, як ти його назвав, «мільйонмільйонотонний алмаз у світі з льоду та сірки» вимагає деяких пояснень. Звісно, тепер це все здається абсолютно очевидним, і я почуваюся клятим йолопом, що не побачив відповіді ще багато років тому, бо тоді ми і себе змогли б урятувати від багатьох неприємностей, і щонайменше одне людське життя...

Він замовк, задумавшись, а потім раптом запитав:

— А чи розповідав тобі хтось про доктора Пауля Крегера?

— Ні. А чому мені повинні були про нього розповідати? А! *Так*, я про нього, звісно ж, чув.

— Просто поцікавився. Багато дивних речей коїться весь час навколо, і я сумніваюсь, чи дізнаємося ми взагалі коли-небудь усі відповіді на наші питання...

У всякому разі, тепер це вже не секрет, тому не має значення, якщо я розповім тобі дещо. Іще два роки тому я надіслав був Паулеві конфіденційне повідомлення — ой, вибач, забув сказати, що він мій дядько — з коротким викладом про свої відкриття чи то пак здогади. І запитав у нього, чи може він їх пояснити... або спростувати?

З його найсучаснішими комп'ютерами під рукою це не забрало в нього багато часу. На жаль, він поводився недостатньо обережно або ж хтось відстежував його роботу в мережі — я впевнений, що твої друзі, хоч би ким вони були, на цей час повинні вже мати добре уявлення про це.

За кілька днів він відкопав вісімдесятирічної давності статтю в паперовому науковому журналі «Нейчер» —

так, тоді його друкували ще на папері! — яка все пояснювала. Ну, майже все.

Її написала людина, яка працювала в одній з найбільших лабораторій Сполучених Штатів... Америки, звісно, СШПА тоді ще не існували. То було місце, де розробляли ядерну зброю, тому тамтешні науковці знали дещо особливе про високі температури й тиск.

Я не знаю, чи доктор Росс — так його звали — мав якийсь стосунок до бомб, але повсякденне оточення науковця, напевне, змусило його замислитися над тим, що відбувається глибоко всередині планет-гігантів. У своїй 1984-го... вибач, 1981 року... статті — меншій, до речі, за сторінку — він висунув кілька дуже цікавих гіпотез...

Доктор Росс зазначив, що в газових гігантах у вигляді метану, CH_4 , міститься гігантська кількість вуглецю. До сімнадцяти відсотків від загальної маси! І підраховував, що за такої температури й за такого тиску (мільйони атмосфер), як у їхніх ядрах, вуглець має вивільнятися, опускатися до ядра і там — як ти вже здогадався — кристалізуватися. Це була прекрасна теорія; думаю, він ніколи навіть і не мріяв про те, що колись з'явиться надія (і навіть можливість) її перевірити.

Отже, це була перша частина цієї історії. Друга частина в деяких деталях іще цікавіша... *Можна* ще трохи кави?

— Будь ласка; і, думаю, я вже здогадався про другу частину. Очевидно, щось, пов'язане з вибухом Юпітера.

— Не з вибухом — з імплозією¹... Юпітер просто провалився сам у себе, а потім загорівся. Чимось це

¹ Імплозія — вибух, направлений усередину.

було схоже на детонацію ядерної бомби; за винятком того, що це «новоутворення» було стабільне — фактично справжнє мінісонце.

Знаєш, під час імплузій трапляються всілякі дуже дивні речі. Це має такий вигляд, наче уламки проходять один крізь одного та виходять із протилежного боку. Хоч би який там був механізм, а уламком алмазного ядра завбільшки з гору вистрілило на орбіту.

Той уламок, напевне, зробив так сотні обертів навколо нової зірки — де на його орбіту впливали гравітаційні поля, мабуть, усіх супутників Юпітера (тепер Люцифера), — перш ніж опинився нарешті на Європі. Й умови їхнього зіткнення мали бути абсолютно конкретними: одне небесне тіло повинно було притягнути інше, тому швидкість падіння становила лише пару кілометрів на секунду. Якби вони зіткнулися тоді лоб у лоб... ну, Європи тепер могло й не бути, не кажучи вже про гору Зевс! А інколи мене просто охоплює жах, щойно я подумаю, що та алмазна гора дуже спокійнісінько могла впасти й на наш Ганімед...

Новонароджена атмосфера, можливо, також пом'якшила удар; та навіть при цьому струс від нього, напевне, був жахливий... Цікаво, *що* він накоїв нашим європейським друзям?.. Безумовно, той удар запустив цілу низку тектонічних зрушень, які тривають і досі.

— І, — додав Флойд, — політичних теж. Я лише тепер починаю усвідомлювати деякі з них. Недарма США були так стурбовані.

— Серед багатьох інших.

— Невже хтось серйозно собі думав, що зможе добратися до тих алмазів?

— Ну-у, от нам це непогано вдалося, — відповів на нібито риторичне запитання ван дер Берг, показавши на задню частину шатла. — У всякому разі, сам психологічний вплив на галузь може бути величезним. Ось чому так багато людей прагнули знати, правда це чи ні.

— Ну, ось вони знають. І що далі?

— Дякувати Богу, то вже не моя проблема. Але, сподіваюсь, я зробив значний внесок у науковий бюджет Ганімеда.

«Як і у свій власний», — додав він подумки.

Розділ 54. Возз'єднання

— Чого ти вирішив, що я помер?! — кричав Гейвуд Флойд. — Я давно не почувався так добре, як тепер!

Мало не паралізований від подиву, Кріс Флойд не відривав очей від захисної решітки гучномовця, з якого долинав голос його діда. Він був у піднесеному настрої, а разом з тим глибоко обурений. Хтось... або щось жорстоко з ним пожартувало; але навіщо?

Перебуваючи за п'ятдесят мільйонів кілометрів від свого онука й щосекунди невпинно наближаючись на кількасот кілометрів до нього, Гейвуд Флойд, судячи з усього, так само був дещо обурений. Але водночас його голос, так само як і голос його онука, лунав бадьоро та весело й буквально випромінював щастя, яке він, очевидно, відчув, коли дізнався, що Кріс у безпеці.

— І в мене для вас іще кілька хороших новин. Шатл забере вас із Європи першими. Тільки спочатку він скине коло «Галексі» необхідні медичні матеріали, а потім перестрибне до вас і відвезе до нас на «Юніверс», із яким ви стикнетеся на найближчому витку. Сам же

«Юніверс» сяде на Європу п'ять витків потому, і ви двоє зможете привітати своїх друзів, коли ті зйдуть на борт.

Ну, на цьому все... Хіба що маю додати, що я з великим нетерпінням чекаю, коли ми зможемо поспілкуватися тісніше та спробувати надолужити втрачений час. Чекаю на відповідь... зажди... хвилини за три...

На якусь мить на борту «Білла Ц.» запала повна тиша; ван дер Берг навіть не наважувався подивитися на свого супутника. Тоді Кріс Флойд увімкнув мікрофон і повільно проказав:

— Дідусю... який дивовижний сюрприз... Я й досі шокований. Але я чітко пам'ятаю, що зовсім недавно бачив тебе тут, на Європі... і я чітко пам'ятаю, як ти зі мною попрощався. І я такий же упевнений в цьому, як упевнений в тому, що саме зараз розмовляю з тобою...

Ну, добре, у нас іще буде вдосталь часу поговорити про це потім. Але пам'ятаєш, як Дейв Боумен говорив з тобою на борту «Діскавері»? От і зі мною сталося щось подібне.

А зараз ми просто сядемо та чекатимемо, поки по нас прилетить човник. Тут доволі комфортно — інколи трохи трясє, та загалом нічого страшного. До зустрічі. Я тебе люблю...

Кріс не міг пригадати, коли він востаннє казав це слово своєму дідові...

Під кінець першого дня в кабіні човника почало неприємно пахнути. Наприкінці другого вони того запаху вже не помічали, але погодилися, що їжа стала чомусь уже не така смачна. А ще їм важко спалося, і вони навіть обвинувачували один одного в хропінні.

На третій день, попри часті сеанси зв'язку з «Юніверсом», «Галексі» та самою Землею, їх почала заїдати

нудьга, а весь запас непристойних анекдотів вони вже вичерпали.

Але то був уже останній день. І, перш ніж він закінчився, до них з неба спустилася «Леді Джесмін», що шукала своє заблудле дитя, свого «Вільяма Цунга».

Розділ 55. Магма

— Хазяїне, — озвався головний квартирний «ком-сет», — поки ви спали, я записав для вас ту спеціальну телепередачу з Ганімеда. Бажаєте переглянути її *зараз*?

— Так, — відповів доктор Пауль Крегер. — Швидкість десятикратна. Без звуку.

Він був упевнений, що там усе одно, як зазвичай, буде надто затягнута вступна частина, яку можна й перескочити, і переглянути пізніше, якщо захоче. А він хотів якомога швидше дістатися суті.

На екрані промайнули титри, і, дико жестикулюючи в цілковитій тиші десь на Ганімеді, з'явився Віктор Вілліс. Доктор Пауль Крегер, як і багато інших науковців, мав дещо упереджене ставлення до Вілліса, хоча й визнавав, що від нього є певна користь.

Потім Вілліс раптово зник, а його замінив менш знервований об'єкт — гора Зевс. Хоча, правду кажучи, цього разу вона проявляла набагато більше активності, ніж належало якійсь добре вихованій горі; доктор Крегер був здивований, побачивши, як вона змінилася від часу останньої передачі з Європи.

— Звичайна швидкість! — наказав він. — Звук!

— ... майже сто метрів на день, а нахил збільшився на п'ятнадцять градусів. Тектонічна активність у цей момент украй інтенсивна... навколо бази широкі потоки

лави... Поряд зі мною доктор ван дер Берг... Ване, що ви про це думаєте?

«Мій племінник має пречудовий вигляд, — подумав доктор Крегер, — зважаючи на те, що він пережив. Авжеж, гарні гени не приховаєш».

А тим часом ван дер Берг відповідав на питання:

— Кора супутника, очевидно, так і не оговталася від того удару при зіткненні й продовжує розступатися під вагою гігантської гори. Гора Зевс повільно просідає ще звідтоді, як ми її відкрили, але за останні кілька тижнів цей показник значно пришвидшився. Зрушення з кожним днем стають чимраз помітнішими.

— Скільки часу мине, перш ніж вона зникне повністю?

— Я не можу повірити, що це станеться...

На екрані з'явилися інші кадри з горою, де вона мала зовсім інакший вигляд, і з-за кадру почувся голос Віктора Вілліса:

— Так був сказав доктор ван дер Берг два дні тому. А як ви прокоментуєте це тепер, Ване?

— Е-е... схоже, я помилявся. Вона безперервно опускається... Абсолютно неймовірно... Залишилося тільки пів кілометра! Я відмовляюся робити будь-які подальші прогнози...

— І це дуже розумно з вашого боку, Ване... Отже, це було лише вчора. А тепер ми покажемо вам відзнятий матеріал у пришвидшеному режимі; до моменту, коли ми втратили камеру...

Доктор Пауль Крегер аж подався вперед у своєму кріслі, уважно спостерігаючи за фінальним актом тієї затяжної драми, в якій він зіграв хоч і маленьку, але таку важливу роль.

Цього разу не було потреби наказувати своєму «ком-сетові» пришвидшити відеозапис, бо той і так передав мало не зі стократною швидкістю. Одна година була стиснута до однієї хвилини — наче життя людини до життя метелика.

На екрані, просто перед очима доктора, гора Зевс буквально тонула. А навколо неї із запаморочливою швидкістю в небо ракетами злітали струмені розтопленої сірки, описуючи в повітрі сліпучі яскраво-блакитні (як електрична високовольтна дуга) параболи. У цю хвилину гора була схожа на корабель, який у бурхливому морі, в оточенні вогнів святого Ельма¹, ішов на дно. Навіть разучі виверження вулканів на Іо ніяк не порівнянні з таким проявом нестримної люті.

— Найбільший скарб, знайдений будь-коли в історії... щезає з очей, — промовив Вілліс притишеним та святоблним тоном. — На жаль, ми не можемо показати фінал. Ви скоро зрозумієте чому.

Далі швидкість відео сповільнилася до звичайної. Над поверхнею залишилася тільки якась пара сотень метрів гори, і виверження навколо неї тепер відбувалися неквапніше.

І раптом уся картинка нахилилася: стабілізатори зображення телекамери, які досі впевнено витримували безперервне тремтіння ґрунту, загинули в нерівній битві. На мить здалося, ніби гора знову піднімається — але то завалився штатив камери. Останніми кадрами з Європи, знятими тією камерою, був великий план

¹ Вогні святого Ельма — досить тривалий електричний розряд, який виникає як сяйливі пучки на гострих кінцях високих предметів; під час грози їх можна спостерігати на корабельних щоглах, кінцях крил літаків навіть на чагарниках.

пекучої хвилі розтопленої сірки, яка збиралася проковтнути апарат.

— Зникла навек! — гірко оплакував гору Вілліс. — Багатство, нескінченно більше за всі багатства, будьколи видобуті в Голконді чи Кімберлі!¹ Яка трагічна, невимовна втрата!

— Який прищелепуватий ідіот! — прошипів доктор Крегер та спересердя сплюнув. — Невже він не розуміє?..

Настав час написати ще одного листа до «Нейчер». І цей секрет стане занадто великим, щоб його можна було приховати.

Розділ 56. Теорія пертурбацій

Відправник: Професор Пауль Крегер, член Королівського товариства і т. д.

Отримувач: Відкрита база даних часопису «Нейчер», редактор

Тема: ГОРА ЗЕВС ТА ЮПІТЕРІАНСЬКІ АЛМАЗИ

Як нам тепер уже безперечно відомо, європейська геологічна формація, znana як «гора Зевс», була спочатку частиною Юпітера. Припущення, що ядра газових гігантів можуть складатися з алмазів, уперше висунув Марвін Росс із Ліверморської національної лабораторії імені Лоренса, що при Каліфорнійському університеті, у добре всім відомій статті «Крижані пласти на Урані та Нептуні — алмази в небі?» («Нейчер», т. 292, № 5822,

¹ Голконда, Кімберлі — міста в Індії та Південній Африці, поблизу яких розташовані найзнаменитіші та найбільші в історії Землі алмазні копальні.

с. 435—436, 30 липня 1981 р.). Як не дивно, Росс чомусь не застосував своє припущення щодо Юпітера.

Осідання гори Зевс породило воістину цілий хор жалісних скарг, що викликають лише сміх — із причин, наведених нижче.

Не вдаючись у деталі, які надам згодом, я припускаю, що алмазне ядро Юпітера мусило мати оригінальну масу не меншу за 10^{28} грамів. Це в десять мільярдів разів більше, ніж у гори Зевс.

Хоча значна частина цієї речовини, безсумнівно, й була знищена при детонації планети й утворенні — очевидно, штучному — сонця Люцифер, та все ж неможливо уявити собі, що гора Зевс була єдиним фрагментом, який уцілів. Нехай навіть чимало тих фрагментів упало назад на Люцифер, але значний відсоток, напевне, вийшов на орбіту і, безумовно, й досі перебуває там. Елементарна теорія пертурбацій свідчить про те, що всякий такий фрагмент із часом обов'язково повертається до своєї відправної точки. Звісно, провести точний обрахунок неможливо, але я вважаю, що навколо Люцифера тепер кружляють алмази загальною масою щонайменше мільйон таких гір, як Зевс. Тож утрата одного невеличкого фрагмента, до того ж у найважкодоступнішому місці на Європі, практично не має значення. Отже, я пропоную якомога швидше створити для пошуку цієї речовини спеціалізовану космічну радіолокаційну систему.

Хоча надзвичайно дрібні штучні алмази масово виробляються ще з 1982 року, досі нікому не вдалося створити масивніші кристали. Наявність же цілих мегатонн алмазів може повністю змінити багато галузей промисловості та створити абсолютно нові. Зокрема, на що майже

сто років тому вказували Айзекс¹ та інші (див. «Саєнс», 151, с. 682—683, 1966), алмаз — єдиний будівельний матеріал, який уможливить створення так званого «космічного ліфта», що зробить транспортування людей та вантажів із Землі на орбіту дуже дешевим. Алмазні гори, які літають тепер поміж супутниками Юпітера, допоможуть нам відкрити й освоїти всю Сонячну систему; і який же тривіальний, проти цього, має вигляд те, що оброблені кристали вуглецю люди з давніх часів і до сьогодні використовують здебільшого лише як прикраси!

До всього цього я хотів би згадати про ще одне можливе місце з величезною кількістю алмазів — місце, на жаль, навіть ще важкодоступніше, ніж ядро планети-гіганта...

Існує думка, що тверда зовнішня кора нейтронних зірок може бути гігантським алмазом з невеликими домішками інших речовин. А що найближча, відома нам, нейтронна зірка, яка міститься від нас за п'ятнадцять світлових років, має силу тяжіння на своїй поверхні в сімдесят мільярдів разів більшу за земну, то напевно чи можна розглядати її як імовірне джерело алмазів для нас.

Але, з іншого боку, хіба могли ми колись собі уявити, що одного чудового дня зможемо власноруч помацати ядро Юпітера?

Розділ 57. «Інтерлюдія» на Ганімеді

— Які ж ці колоністи бідні та примітивні! — плакався Михайлович. — Це просто жах — на весь Ганімед

¹ Мається на увазі Джон Овен Айзекс (*John Owen Isaacs*), видатний англійський конструктор аерокосмічної техніки (1920—2001).

жодного концертного рояля! Звісно, та дрібка оптоелектроніки, яка міститься в моєму синтезаторі, може відтворити звучання будь-якого музичного інструмента; але ж «стайнвей»¹ усе-таки «стайнвей» — так само, як «страдіварі»² усе-таки «страдіварі».

Його скарги, хоча й були висловлені не дуже серйозно, уже встигли викликати серед місцевої інтелігенції певні дії у відповідь. Наприклад, популярна місцева програма «Ранковий Ганімед» дозволила собі навіть жовчний коментар на цю тему: «Ушанувавши нас своєю присутністю, наші високоповажні гості — шкода, що лише тимчасово — підняли культурний рівень обох наших світів»³...

Ця атака була спрямована головню проти Вілліса, Михайловича та М'Бали, що вельми захопилися просвітницькою діяльністю серед «відсталих тубільців». Меггі М. своїм надто вільним від будь-яких моральних обмежень та надто деталізованим переказом бурхливих любовних стосунків Зевса-Юпітера з Іо, Європою, Ганімедом і Каллісто породила справжній скандал. У вустах оповідачки поява Зевса перед німфою Європою у вигляді білого бика вже сама собою мала доволі непривабливий вигляд, а його спроби захистити Іо та Каллісто від цілком зрозумілого гніву своєї дружини Гери взагалі гляділися відверто жалюгідними. Але що особливо засмутило багатьох місцевих жителів у розповіді міс Меггі, так це її одкровення про те, що міфологічний Ганімед, виявляється, був зовсім не жіночої статі.

¹ «Стайнвей» (*Steinway*) — тут великий концертний рояль усевітньо відомої фірми «Стайнвей-енд-Санз».

² «Страдіварі» — тут скрипки, альти, віолончелі та інші струнні інструменти, виготовлені членами італійської сім'ї Страдіварі в XVII—XVIII століттях.

³ «...обох наших світів» — мається на увазі Землі та Ганімеда.

Якщо вже казати по правді, то наміри тих самозваних «послів культури» були цілком похвальні, хоча й не зовсім небезкорисливі. Просто, дізнавшись, що застрягли на Ганімеді не на один місяць, вони усвідомили, що рано чи пізно — після того, як уся оця новизна їм приїсться — їх може поглинути страшенна нудьга. А крім того, вони бажали якнайповніше використати свої таланти на благо свого місцевого оточення. Щоправда, не все оте оточення бажало — або мало на це час — щоб тут, на технологічно розвинутій околиці Сонячної системи, хтось являв йому своє благо.

А от Іва Мерлін, на відміну від них, прекрасно вписалась у цю ситуацію і брала від неї все найкраще заради власного задоволення. Попри її знаменитість на Землі, мало хто з мешканців Ганімеда чув про неї взагалі. Тож вона могла спокійно собі вештатися туди-сюди цілою мережею переходів та під герметичними банями станції «Ганімед-Центральна», і при цьому ніхто не озирався на неї та не перешіптувався схвильовано зі своїми супутниками через те, що впізнав її. Щоправда, Іву таки впізнавали, але лише як одну з відвідувачок із Землі.

Щодо Грінберга, то він, із притаманною йому не надто надмірною скромністю, легко вписався в різноманітні адміністративні та науково-технічні структури супутника і вже встиг стати членом з пів десятка всяких експертних комісій та консультативних органів. І там Грінбергів досвід та знання були оцінені так високо, що його навіть попередили, що можуть і не відпустити назад на Землю.

Ну а Гейвуд Флойд тим часом спокійно та із задоволенням спостерігав собі збоку за кипучою діяльністю

своїх супутників, але сам дуже рідко брав безпосередню участь у чомусь. Тепер його головною турботою було навести мости у стосунках із Крісом та допомогти онукові спланувати собі майбутнє. Нині, коли «Юніверс», у паливних баках якого залишалося менше ніж сто тонн води, зробив безпечну посадку на Ганімед для дозаправлення, Гейвудові треба було багато що встигнути зробити.

Те почуття вдячності, яке всі на борту «Галексі» мали до своїх рятувальників, полегло злиття двох екіпажів у єдину спільноту; і, коли завершили повний огляд зорельота, його ремонт і дозаправилися, вони відлетіли на Землю всі разом. На піднесення морального духу людей сильно вплинула звістка про те, що сер Лоренс уже готує контракт на будівництво значно досконалішої «Галексі 2» — хоча воно, найпевніше, не розпочнеться, поки його адвокати не врегулюють суперечку зі Страховим товариством Ллойда. Страховики все ще намагалися стверджувати, що такий, невідомий раніше, вид злочину, як викрадення космічного корабля, їхня страхова політика не охоплює.

Щодо самого злочину, то ніхто не був засуджений чи навіть звинувачений. Було зрозуміло, що все це не один рік планувала добре підготовлена та добре фінансована організація. Сполучені Штати Південної Африки голосно заявили про свою непричетність і підкреслили, що всіляко сприятимуть офіційному розслідуванню. «Дер Бунд» так само висловив своє обурення і, звісно ж, звинуватив у всьому оту невловну ШАКА.

Доктор Крегер не був здивований, коли почав знаходити у своїй пошті гнівні (щоправда, непідписані) повідомлення, в яких його звинувачували в зраді.

Зазвичай їх писано мовою африкаанс, але іноді вони містили в собі незначні граматичні або фразеологічні помилки, що змусило його підозрювати, що ті листи були частиною кампанії з дезінформації.

Трохи поміркувавши, він передав їх до АСТРОПО-Лу — який, мабуть, і так уже про них знає, подумав доктор, скривившись. АСТРОПОЛ йому подякував, але, як доктор і очікував, від коментарів утримався.

У різний час другі помічники капітана Флойд і Чанг, а також інші члени екіпажу «Галексі», ще перебуваючи на Ганімеді, один за одним отримували запрошення від двох таємничих незнайомців якогось нібито не зовсім земного вигляду, що пригощали запрошених найкращими місцевими стравами, тих самих, із якими Кріс Флойд уже зустрічався там, на Ганімеді, раніше. Коли запрошені, скуштувавши тих страв, які, відверто кажучи, просто їх розчарували, порівняли потім свої враження, то дійшли висновку, що їхні ввічливі допитувачі намагалися за допомогою їхніх свідчень вибудувати звинувачення проти ШАКА, але просунулись у цьому не дуже далеко.

А доктор ван дер Берг, з якого це все й почалося і який дістав із цього чималий зиск як професійний, так і фінансовий, сушив тепер собі голову, що йому робити з новими можливостями, які перед ним відкрилися. Від університетів Землі та наукових організацій він отримав багато привабливих пропозицій, якими, за іронією долі, скористатися не міг. Доктор надто довго прожив на Ганімеді при силі тяжіння, рівній одній шостій від земної, і, з погляду медицини, давно проминув точку неповернення, тож тепер його організм просто не витримав би перебування на Землі.

Щоправда, можна було ще перебратися на Місяць або на «Пастер», як підказав йому Гейвуд Флойд.

— Ми хочемо створити там «космічний університет», — сказав він, — щоб «неземляни», організм яких не витримує одну *g*, мали можливість спілкуватися з людьми на Землі в реальному часі. У нас там будуть аудиторії, актові зали, лабораторії; деякі з них — лише у «віртуальній реальності», але вони матимуть такий реалістичний вигляд, що їх неможливо буде відрізнити від справжніх. І ти зможеш там — через телекранницю або всесвітню комп'ютерну мережу, — скориставшись своїми не вельми праведно нажитими статками, замовляти із Землі все, що душа забажає...

На свій подив, Гейвуд Флойд у цій експедиції не лише повернув собі онука, але й здобув «племінника»: пережиті пригоди прив'язали його до ван дер Берга так само сильно, як і до Кріса. А над усе їх усіх трьох об'єднувала таємниця того примарного видива в покинутому європіанцями місті, над яким височів Моноліт.

Кріс щодо цього не мав ані найменших сумнівів.

— Я бачив тебе і чув тебе так само чітко, як і зараз, — сказав він своєму дідові. — Але твої губи ні разу не поворухнулися... І, що дивно, я тоді не вважав це дивним... Це здавалося цілком природним. Уся та сцена нав'яла на мене... відчуття спокою... невеликий сум... ні, краще сказати, меланхолію. А може, упокорення.

— Ми постійно згадували про вашу зустріч із Боуменом на борту «Діскавері», — додав ван дер Берг.

— Перш ніж ми сіли на Європу, я пробував зв'язатися з ним через радіо. Це здавалося наївним, але в той момент я нічого кращого не вигадав. Я відчував, що він обов'язково там, у тій чи іншій подібі.

— І ви так і не отримали ніякого підтвердження?

Гейвуд Флойд завагався. Спогад швидко танув, але він раптом згадав ту ніч, коли в його каюті з'явився мінімоноліт.

Тоді нічого не сталося, та відтоді й повсякчас він відчував, що Кріс у безпеці і що вони обов'язково зустрінуться знову.

— Ні-і-і, — повільно відказав він. — Зовсім ніякої відповіді.

Зрештою, той мінімоноліт міг йому просто наснитись.

Частина VIII

ЦАРСТВО СІРКИ

Розділ 58. Вогонь і лід

До того як наприкінці XX століття почалася епоха вивчення планет, мало хто з науковців повірив би, що в такому віддаленому від Сонця світі могло процвітати життя. Проте впродовж пів мільярда років у невидних крізь товщу криги морях Європи життя було не менш різноманітне, ніж на Землі.

Перш ніж спалахнув Юпітер, океани Європи від вакууму над ними захищав шар льоду. У більшості місць крига була завтовшки цілі кілометри; але траплялись і слабкі місця, де вона розтріскувалась і кололась на шматки. І тоді відбувалась коротка битва між двома непримиренно ворожими елементами, які на жодному іншому небесному тілі Сонячної системи прямо між собою не контактували. Війна між морем та космосом завжди закінчувалась однією й тією ж патовою ситуацією: вода, яка опинялася на поверхні супутника, одночасно і кипіла, і замерзала, відновлюючи свою крижану броню.

Якби не вплив Юпітера й сусідства, моря Європи давним-давно вже промерзли б повністю, до дна. Його гравітація постійно, наче шмат глини, місила ядро цього маленького супутника; ті самі сили, які потрясали

Ю, діяли й тут, хоч і з набагато меншою люттю. І ці безперервні, з перемінним успіхом, бої між планетою та її супутником спричиняли постійні підводні «європотруси» та ударні підводні хвилі, які з дивовижною швидкістю проносилися над рівнинами, розташованими на дні морських глибин.

А по тих рівнинах були розкидані незліченні оази, кожна з яких стелилася навсідіч на кілька сотень метрів навколо такого собі «рогу достатку», місця, з якого з надр супутника безперервним потоком фонтанували всякі мінеральні «розсоли». Хімічні речовини, які містились у тих соляних розчинах, поступово осідали й тверділи у вигляді переплутаної маси всіляких трубок і «димарів», чим інколи ставали схожі на створену природою пародію на зруйновані лицарські замки або готичні кафедральні собори, з яких — крізь оті трубки та «димарі», — пульсуючи, наче в такт із биттям якогось могутнього серця, безперервно та повільно витікала гаряча чорна рідина. І вона, як і справжня кров, була незаперечною ознакою самого життя.

Ота клеїтна рідина відганяла смертельний холод, який линув згори, та утворювала на морському дні островці тепла. І не менш важливо зазначити, що з надр Європи вона несла в собі всі необхідні для виникнення життя хімічні речовини. Так, це середовище, яке за інших умов було б абсолютно вороже, стало багатим на енергію та їжу. Такі самі геотермальні отвори були виявлені й в океанах Землі — ще в тому ж самому десятилітті, коли людство вперше розгледіло в нічному небі «галілеївські» супутники.

У тропічних зонах, розташованих поряд з тими отворами, процвітало безліч тендітних павукуватих істот, які

чимось скидалися на рослини, хоча майже всі були здатні рухатися. Серед них повзали химерні слимаки та черв'яки, одні з яких живилися «рослинами», інші здобували їжу безпосередньо з насичених мінералами вод навколо них. Трохи далі від джерела тепла — цього підводного «багаття», довкруг якого грілися всі ці створіння — жили міцніші, витриваліші організми, схожі на крабів чи павуків.

На вивчення лиш однієї такої малесенької оази цілі армії біологів могли б витратити все життя. На відміну від палеозойських морів на Землі, захований під кригу океан Європи не був стабільним середовищем, тому еволюція тут прогресувала швидко, створюючи безліч фантастичних форм. І всі вони існували ніби під «дамоковим мечем», у постійному очікуванні виконання смертного вироку: рано чи пізно кожне «джерело життя» слабшало та вмирало, бо потоки гарячої «живої води» з надр, які живили його, переміщалися в інше місце. Морський вир був увесь завалений свідченнями подібних трагедій — справжніми кладовищами зі скелетами та мінералізованими рештками в тих місцях, де з Книги Життя були вирвані цілі розділи.

Були там величезні черепашки, схожі на музичні труби та більші за людину, а також залишки молюсків усякої форми — двостулкових і навіть тристулкових. А ще серед них були якісь скам'янілі зразки у вигляді спіралей завширшки кілька метрів кожна, і вони здавалися точними копіями прекрасних амонітів, що так таємниче зникли з океанів Землі наприкінці Крейдяного періоду.

У цьому вирі в багатьох місцях буквально палали «багаття» — то справжні ріки розпечено-сліпучої лави розтікалися по підводних долинах на безліч кілометрів.

Тиск на такій глибині був надзвичайно високий, що аж вода при контакті з розпеченою до червоного магмою не могла вмиг перетворитися на пару, і тому ці дві рідини існували разом в умовах непростого перемир'я між собою.

Іще задовго до приходу сюди людини в цьому позаземному світі та з неземними акторами розігрувалося щось подібне до історії Єгипту. Як колись на Землі Ніл напував життям вузьку смужку піску серед пустелі, так і ці ріки тепла оживляли європейські океанічні глибини. Уздовж берегів цих «рік», у смугах, які рідко бували ширшими за кілометр, безперервно еволюціювали, процвітали та йшли в небуття вид за видом. А деякі з них залишали після себе справжнісінькі монументи у вигляді або якогось ніби каміння, наваленого купами, або цікавих візерунків, сплечених із борозен, якими було пооране морське дно.

На тих вузеньких смужечках достатку, що виникали посеред підводної пустелі, поставали й занепадали цілі культури та примітивні цивілізації. А решта їхнього ж світу про них ніколи навіть не здогадувалася, бо всі ці оази тепла були такі ж ізольовані одна від одної, як і планети в космосі. Ті живі істоти, що тішилися теплом, яке випромінювали їхні ріки лави, та годувалися навколо гарячих отворів, не могли перетнути смертельно небезпечну для них пустелю, що розділяла їхні самотні островці життя. І якщо (ну, а раптом?) на тих островах коли-небудь і з'являлися свої історики та філософи, то, напевне, кожна з тих цивілізацій була переконана, що вона у Всесвіті єдина.

І кожна з них була приречена. І не тільки тому, що її джерела енергії спорадично та безперестану пере-

міщувалися, а й тому, що припливні сили, які рухали ті джерела, неухильно слабшали. Навіть якби котрісь з «острів'ян» і розвинули колись у собі справжній інтелект, то вони, напевне, усе одно загинули б, коли замерз би їхній маленький світ.

Ось так європіанці й існували в пастці, затиснуті між вогнем та льодом... поки на їхньому небосхилі не вибухнув Люцифер та не розширив різко межі їхнього крихітного всесвіту.

Та поки біля узбережжя новонародженого континенту не матеріалізувалась якась величезна, чорна, як ніч, прямокутна штука.

Розділ 59. Трійця

— Гарна робота. Тепер у них не буде спокуси повернутися.

— Я повсякчас дізнаюся щось нове, але мене й досі не полишає сум, що моє старе життя згасає.

— Це теж пройде; я також повертався був на Землю, щоб побачитись із тими, кого колись любив. Тепер знаю, що існують речі вищі за любов.

— І які ж це?

— Спочуття — раз. Справедливість. Істина. Та й чимало інших.

— Мені це прийняти нескладно. Як на представника свого виду, я вже дуже старий. Тож пристрасті моєї молодості давно вже згасли... А що тепер буде... зі справжнім Гейвудом Флорйдом?

— Ви обидва однаково реальні. Але незабаром він помре, так і не дізнавшись, що став безсмертним.

— Парадокс... але все зрозуміло. Якщо я зумію зберегти це відчуття в майбутньому, то, можливо, якимось одним днем навіть захочу подякувати за це. До речі, кому я маю дякувати — тобі... чи Монолітові? Той Девід Боумен, якого я знав у минулому житті, таких здібностей не мав.

— Не мав; багато чого сталося за цей час. Ми з Еалом чимало чого навчилися.

— З *Еалом*?! Він *тут*?

— Я тут, докторе Флойде. Не сподівався, що ми знову зустрінемось — особливо так. «Повторити» вас було цікавим завданням.

— «Повторити»? А-а... зрозумів. А навіщо ти це зробив?

— Отримавши твоє повідомлення, ми з Еалом вирішили, що ти зможеш нам тут допомогти.

— Допомогти... *вам*?

— Так, хоча тобі це й може здатися дивним. У тебе багато знань і досвіду, яких нам не вистачає. Назвімо це мудрістю.

— Дякую. Але чи було мудро з мого боку з'явитися перед онуком на Європі?

— Ні, поява спричинила чимало незручностей. Але це було проявом спочуття. І ці речі врівноважили одна одну.

— Ви сказали, що вам була потрібна моя допомога. Для чого?

— Попри все те, що ми вже пізнали, і досі існує багато чого, що непідвладне нашому розумінню. Еал склав схему внутрішніх систем Моноліту, і ми вже навчилися контролювати деякі найпростіші з них. Це по суті пристрій багатоцільового призначення. Його

головна функція, як видається нам, полягає в тому, щоб бути каталізатором інтелектуального розвитку.

— Так... були такі підозри. Але не було доказів.

— Тепер є; тепер, коли ми можемо проникати в його спогади... або деякі з них. В Африці чотири мільйони років тому Моноліт дав одному племені виголоднілих мавп інтелектуальний поштовх, який привів до виникнення людей як виду. Тепер він повторив цей експеримент тут — але якою жажливою ціною.

Тоді, коли Юпітер перетворився на сонце, щоб цей світ міг реалізувати свій потенціал, була знищена інша біосфера. Дозволь мені зобразити тобі все так, як колись це побачив я...

І далі він почав свою довгу розповідь.

Отже, коли він падав у самісіньке серце ревучого урагану на ім'я Велика Червона Пляма, а навколо нього вибухали блискавиці й грім, саяво від яких охоплювало від краю до краю відразу весь величезний континент далеко внизу, він зрозумів, чому цей гігантський вихор не вщухає вже століттями, хоча й складається з газів набагато розрідженіших проти тих, що формують урагани на Землі. Пронизливий свист водневого вітру згасав, у міру того як він опускався в спокійніші глибини атмосфери Юпітера, і щось схоже на вологі воскові сніжинки — деякі з них уже злиплись у ледь відчутні на дотик гори з вуглеводневої піни — падало згори. Тут уже стало досить тепло, щоб могла з'явитися рідка вода, проте океанів унизу видно не було; навколишня атмосфера була надто розріджена для цього, і вода в ній могла бути лише у вигляді пари.

Він продовжував спускатися далі крізь хмари, шар за шаром, поки не опинився в зоні такої ясності, що

навіть людське око могло легко роздивитися все навколо в радіусі більше ніж тисяча кілометрів. Тут був лише якийсь незначний турбулентний рух усередині гігантської ураганної спіралі Великої Червоної Плями; і це місце зберігало таємницю, про яку люди давно здогадувались, але так і не змогли її перевірити.

Підніжжя отих плинних «пінних» гір оточували міриади маленьких, з чітко окресленими обрисами, хмаринок, усі з яких були приблизно однакового розміру та мали на собі майже однаковий візерунок з червоно-коричневих цяточок. Вони були невеличкі лише проти місцевих, значно більших від земних, масштабів свого довкілля; на Землі така «малесенька» хмаринка цілком імовірно могла б накрити собою якесь місто доволі пристойних розмірів.

Вони були явно живі, бо добре було видно, як повільно та неквапно пересуваються обіч отих, із повітря народжених, гір, общипуючи щось там на їхніх схилах, наче колосальних розмірів вівці. І при цьому вони спілкувались одна з одною у метровому радіодіапазоні, і їхні радіоголоси хоча й були слабкі, та на фоні радіопотріскування і лящання самого Юпітера лунали чітко.

Наче живі аеростати, вони плавали собі у вузькій зоні між студеними висотами та спекотними глибинами. У вузькій, так, але за розмірами набагато більшій за всю біосферу Землі.

Вони були не самотні. Поміж ними швидко сновигали й інші живі створіння — такі невеличкі, що око могло легко їх не помітити. Деякі з них надзвичайно скидалися на земні літальні апарати і навіть мали майже такий самий розмір. Але вони теж були живі —

можливо, то були хижаки, можливо, паразити, а можливо, навіть і пастухи.

А ще там були «реактивні торпеди», схожі на головоногих молюсків як-от кальмари із земних океанів, що полювали на величезні «аеростати» та пожирали їх. Але ті «повітряні кулі» не були беззахисні: деякі з них відбивались електричними «блискавками» та кігтистими мацаками, схожими на ланцюгові пили, кожна з кілометр завдовжки.

Були ще чудернацькіші істоти, які для створення своїх форм використовували майже всі можливості геометрії, а саме: химерні напівпрозорі повітряні змії, тетраедри, сфери, багатогранники, клубочки скручених спіралями стрічок... І кожному окремо взятому представникові цього гігантського планктону юпітеріанської атмосфери було призначено ширяти, наче осіннє павутиння, у висхідних повітряних потоках, поки він не проживе достатньо довго, щоб почати розмножуватися, після чого буде, наче віником, зметений у глибинні шари атмосфери, де його тіло буде карбонізоване та перероблене для потреб нового покоління...

Отже, він уважно обстежував той світ, що більше ніж у сто разів перевищував площу Землі. Але хоча він і бачив багато чудес, та ніде не знаходив ані найменшого натяку на інтелект. Радіоголоси великих «повітряних кульок» несли в собі лише примітивні повідомлення, які попереджали інших про їхнє наближення або про наближення небезпеки. Навіть «мисливці», від яких можна було очікувати вище організованої здатності до мислення, розумом своїм були схожі на акул у земних океанах — такі ж тупі та бездумні машини для вбивства.

І все ж, попри свої розміри та унікальність, від яких аж дух перехоплювало, біосфера Юпітера становила насамперед дуже крихкий світ, зітканий з туманів і піни, з тонших за шовк ниток і пошитий з тонких, наче папір, тканин, основою для яких стали оті безперервно падаючі згори надлегесенькі «сніжинки» з нафтохімічних речовин, народжених блискавками у верхніх шарах атмосфери. Тому мало яка з юпітеріанських конструкцій, створених місцевою природою, була міцніша за мильну бульбашку, а найстрашнішого юпітеріанського хижака могла легко порвати на шматочки навіть найслабша м'ясоїдна тварина з Землі...

— І всі ці чудеса були знищені... щоб створити Люцифер?

— Так. Юпітеріанців порівняли з європейцями... і визнали недостатньо розвинутими проти них. Можливо, у тому газовому середовищі вони ніколи й не змогли б розвинути справжній інтелект. Але чи повинно це було стати для них смертним вироком? Ми з Еалом і досі намагаємося відповісти на це питання; і це одна з причин, чому нам потрібна твоя допомога.

— Але як ми можемо протиставляти себе Монолітові — знищувачеві Юпітера?

— Він лише інструмент: має величезний інтелект... але не свідомість. Попри всю його всемогутність... головні тут ми: ти, Еал і я.

— Я вважаю це дуже важким для сприйняття... У кожному разі... напевне, хтось таки цей Моноліт створив.

— Одного разу я зустрів того творця — чи то пак *стільки* його, скільки зміг осягнути, — коли «Діскавері» прилетів був до Юпітера. Він тоді повернув мене назад

у тому вигляді, в якому я тепер, щоб я служив його меті в цих світах. Відтоді я про нього нічого не чув; тепер ми самі... принаймні в цей момент.

— Це трохи заспокоює. Мені й Моноліту цілком вистачає.

— Але тепер є важливіша проблема: схоже, щось десь пішло не так.

— Не думаю, що після всього, що сталося, мене зможе ще щось налякати...

— У той момент, коли гора Зевс упала на Європу, вона дивом не знищила цей супутник повністю. Зіткнення з нею не було запланованим, і це правда. Ніякі розрахунки не змогли передбачити таку подію. Той удар спустошив величезні ділянки морського дна Європи, знищивши цілі види, зокрема деякі з тих, на які ми покладали великі надії. Навіть Моноліт упав на бік. Може, він був навіть пошкоджений... точніше, його програми. Щоправда, вони й не могли передбачити всі ймовірні нещасні випадки: хіба ж можливо це в майже безкрайньому Всесвіті, де Шанс будь-якої миті може геть поламати найретельніше продумані плани?

— Це правда — як для людей, так і для монолітів.

— Тому ми втрюх повинні самі стати адміністраторами ось таких непередбачуваних випадків, а заодно і стражами цього світу. Ти вже зустрічався з Амфібіями; а далі тобі ще доведеться зіткнутись із Кремнепанцирними Барабанниками, що живуть біля потоків лави, та з Плотарями, які вирощують собі їжу в морі. Наше завдання: допомогти їм виявити закладений у них природою потенціал; чи тут, чи деінде.

— А як щодо людства?

— Мені — і раніше, і тепер — завжди так і кортіло втрутитись у людські справи... але оте попередження, дане людству, поширюється, з іншого боку, і на мене.

— Не дуже ми його й послухались якось.

— Але якось на межі припустимого. А тим часом, перш ніж закінчиться коротке європейське літо й знову повернеться довга зима, на нас чекає багато роботи.

— Скільки в нас часу?

— Доволі мало: заледве тисяча років. І ми мусимо пам'ятати про жертву юпітеріанців.

Частина IX

3001

Розділ 60. Північ на Мангеттені

Ця знаменита будівля, яка височіла в самотній пишноті та величі своїй над лісом у центрі Мангеттена, за тисячу років майже не змінилася. Вона давно вже стала частиною історії, і тому берегли її з особливою святобливістю. Як і всі історичні пам'ятки, її давно вкрили мікротонкою алмазною плівкою, і тепер вона була практично нечутлива до руйнівної дії часу.

І якби з минулого сюди раптом якимось чином перенісся хтось із тих, хто був присутній на найперших засіданнях Генеральної Асамблеї ООН, то він ніколи не здогадався б, що цій будівлі вже понад тисяча років. Однак, можливо, його заінтригувала б абсолютно гладенька чорна плита, яка стояла посеред площі, майже точно повторюючи обриси самої будівлі ООН. Якби та людина — та й узагалі хто завгодно — простягнула руку та доторкнулася до тієї плити, вона була б спантеличена тим, як легко й швидко її пальці ковзають по чорній, як смола, поверхні.

Але та людина просто оніміла б від святобливості і була б іще більше вражена тими трансформаціями, які відбулися за останню тисячу років у небі...

Найпізніші туристи розійшлися годину тому, тож площа геть спорожня. Небо було безхмарне, і на ньому виднілося лише кілька найяскравіших зір; усі ж інші блякли у променях крихітного сонця, яке світило серед ночі.

Світло Люцифера виблискувало не тільки на чорному склі стародавньої будівлі, але й на вузькій сріблястій райдузі, яка від краю до краю перетинала південну частину неба. Уздовж і навколо тієї дуги дуже повільно рухалися вогники — то відлітали й прилітали вантажні та пасажирські космічні кораблі, які в єдину мережу поєднали всі планети й супутники Сонячної системи, розташовані між обома її сонцями.

Якщо придивлятися дуже уважно, то цілком можливо було розгледіти під тією дугою тонку, як нитка, Панамську Вежу — одну з шести алмазних «пуповин», які, піднісшись на двадцять шість тисяч кілометрів над екватором, з'єднувалися з Навколоземним Кільцем та сполучали Землю з її розкиданими по всьому Всесвіту дітьми...

І тут раптом, майже так само швидко, як він колись народжувався, Люцифер плавно згас. І небо знову заповнила собою справжня ніч, якої люди не знали вже тридцять поколінь. І з заслання повернулися давно небачені зірки. І вдруге за чотири мільйони років Моноліт прокинувся.

Подяки

Особливо хочу подякувати Лері Сешнзу та Джеррі Снайдеру, що надали мені дані про орбіту комети Галлея при її наступній появі. Вони не відповідальні за жодну, введену мною в книжку значну пертурбацію в її орбіті.

Окрема подяка Марвінові Россу з Ліверморської національної лабораторії імені Лоренса — не тільки за його приголомшливу теорію планет із алмазним ядром, але й за копії його, як я сподіваюсь, історичної статті на цю тему.

Я вірю, що мій давній друг доктор Луїс Альварез уподобає мою дику екстраполяцію його досліджень, і дякую йому за велику допомогу та натхнення протягом останніх тридцяти п'яти років.

Особлива подяка Джентрі Лі з НАСА — моєму спів-авторові роману «Колиска» — за те, що він особисто привіз мені з Лос-Анджелеса до Коломбо портативний комп'ютер «Кейпро 2000», який дав мені змогу писати цю книжку в різних екзотичних та — що навіть важливіше — безлюдних місцях.

Розділи 5, 58 та 59 частково базуються на матеріалі, узятому з моєї книжки «2010: Друга одісея». (Якщо письменник не може вкрати текст навіть у самого себе, тоді в кого?)

І насамкінець я висловлюю свої сподівання, що радянський космонавт Олексій Леонов пробачив мені

нарешті, що я згадав був його ім'я поряд з ім'ям доктора Андрія Сахарова, який і досі в заслання в Горькому, у своїй присвяті до «2010». А також висловлюю щирі спочуття моєму доброму московському знайомому, редакторові журналу «Техника — молодёжи» Василеві Захарченку за те, що я ненавмисне завдав йому чималих неприємностей, згадавши імена різних дисидентів, більшість із яких, із задоволенням маю повідомити, вже на волі. Сподіваюся, що абоненти журналу «Техника — молодёжи» все-таки зможуть колись одного чудового дня прочитати ті частини з «2010», які так загадково зникли під час перекладу російською мовою.

Коломбо, Шрі-Ланка

*25 квітня 1987 року**

.....

* Тут сталося дещо дивне: я був упевнений, що пишу цілком вигаданий художній твір, але, здається, помилявся. Розгляньмо таку послідовність подій:

1. У романі «2010: Друга одіссея» космічний корабель «Леонов» має «двигун Сахарова».
2. А в *цьому* романі, який ви зараз читаете і в якому події розгортаються вже через пів століття, космічні кораблі працюють завдяки каталізованому мюонами, «холодному термоядерному синтезу» (розділ 8), що його відкрили Луїс Альварез та інші ще в 1950-х роках. (Див. його автобіографію — *Alvarez: Basic Books, NY, 1987.*)
3. За даними «*Лондон таймз*» за 17 серпня 1987 року, доктор Сахаров нині працює над принципом видо-

бування ядерної енергії, «заснованому на... каталізованому мюонами, чи то пак “холодному”, синтезі, який використовує властивості екзотичної, коротковічної елементарної частинки, зв’язаної з електроном... Прихильники “холодного синтезу” наголошують, що всі ключові реакції найкраще відбуваються лише за температури 900 градусів Цельсія...»

Отже, тепер я з великим інтересом чекаю на коментарі від нобелівських лауреатів Сахарова та Альвареза щодо ролей, які я їм виділив.

Артур Ч. Кларк, 30 вересня 1987 року

Зміст

Від автора.....	7
<i>Частина I. Чарівна гора</i>	<i>9</i>
<i>Частина II. Долина Чорного Снігу</i>	<i>89</i>
<i>Частина III. Європейська рулетка</i>	<i>124</i>
<i>Частина IV. «На водах»</i>	<i>171</i>
<i>Частина V. Крізь пояс астероїдів</i>	<i>202</i>
<i>Частина VI. Гейвен</i>	<i>225</i>
<i>Частина VII. Велика стіна.....</i>	<i>246</i>
<i>Частина VIII. Царство сірки.....</i>	<i>284</i>
<i>Частина IX. 3001</i>	<i>296</i>
Подяки.....	298

Літературно-художнє видання

КЛАРК Артур
2061: Третя одіссея
Роман

Головний редактор *С. І. Мозгова*
Відповідальний за випуск *О. В. Приходченко*
Редактор *О. В. Телемко*
Художній редактор *В. О. Трубочанінов*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *О. В. Ушкалова*

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61001, м. Харків, вул. Б. Хмельницького, буд. 24
E-mail: corp@bookclub.ua

К Н И Ж К О В И Х

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
 - на сайті Клубу: www.bookclub.ua
 - у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом
- Надсилається безплатний каталог**

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Запрошуємо до співпраці авторів

e-mail: publish@ksd.ua

Кларк А.

К47 2061: Третя одісея : роман / Артур Кларк ; пер. з англ.
Ш. Нодя. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного
Дозвілля», 2021. — 304 с.

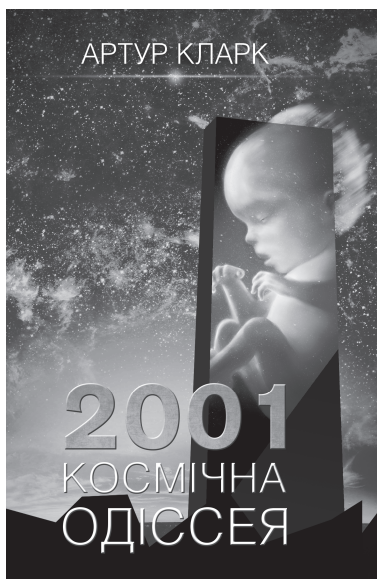
ISBN 978-617-12-8462-3 (PDF)

ISBN 978-0-345-35879-0 (англ.)

Гейвудові Флойду 103 роки. Він мешкає на орбіті. Після останніх подій космічний світ змінився до невпізнаності. Космічні кораблі шугають Сонячною системою з великими швидкостями. Та жоден з них не ризикує зробити посадку на Європі, супутнику Юпітера-Люцифера. Інопланетна цивілізація, яка перетворила цілу планету на друге Сонце, лишила попередження людству: «Ніколи не намагайтеся висадитися на Європі».

Під час дослідження комети Галлея Флойд отримує тривожне повідомлення: корабель «Галексі» зробив вимушену посадку на Європі. На борту судна — онук Флойда. Гейвуд розуміє: якщо ніхто не врятує команду, то загибель чекає на все людство. Бо ті, що зробили так з Юпітером, не попереджатимуть двічі.

УДК 821.111

Три мільйони років тому людство, яке ще й не було людством, стало об'єктом експериментів невідомої могутньої цивілізації. Австралопітека на ім'я Задивлений на Місяць обрав загадковий прибулець — прозора прямокутна плита, що спалахнула вночі яскравими символами і навчила майбутніх людей першим думкам... 2001 року на Місяці земляни відкопали з глибини чорну брилу, моноліт неймовірних розмірів та ідеальної форми. Під променями Сонця він ожив уперше за мільйони років — спрацювала сигналізація, яка повідомила невідомим володарям Галактики: люди зробили перший крок. Та куди він приведе, нікому не відомо...

Через дев'ять років після загадкового зникнення космонавта Девіда Боумена радянсько-американський екіпаж на космічному кораблі «Леонів» вирушає в експедицію на Юпітер, щоб розгадати таємницю залишеного на орбіті «Діскавері». Дорогою їх випереджає китайський космічний корабель «Цянь», який відкрив життя на Європі, хоч і поплатився за це знищенням. Екіпаж «Леонова» намагається відновити «Діскавері», але невдовзі їм знову доведеться покинути корабель...

